

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Diplomová práce

Bc. Filip Ludvík

Rumunsko v reflexi českého samizdatu a českého exilového tisku

Romania in the Reflection of Czech Samizdat and Czech Exile Press

Praha 2017

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Našinec

Poděkování

Děkuji PhDr. Jiřímu Našincovi za trpělivost a ochotu při vedení diplomové práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 3. května 2017

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova

Rumunsko, československý samizdat, československý exilový tisk, dissent 1970-1989

Keywords

Romania, Czechoslovak Samizdat, Czechoslovak Exile Press, Dissent 1970-1989

Abstrakt

Cílem magisterské diplomové práce je shromáždit, uspořádat a analyzovat reference o Rumunsku v časopisech československého samizdatu a československého exilu ze 70. a 80. let 20. století. Práce se soustředí především na reflexi rumunské politické situace a společenského dění, jak byly zaznamenány v člancích pěti samizdatových a dvou exilových československých periodik. Na jejich základě byly k zevrubnému analytickému rozboru vybrány čtyři základní tematické okruhy. Výsledkem je komplexní charakteristika postoje československého samizdatu a československého exilu vůči událostem v Rumunské socialistické republice, přičemž je kladen důraz na konkrétní projevy solidarity československých občanů s rumunským obyvatelstvem.

Abstract

The aim of this master thesis is to collect, organize and analyze references pertaining to Romania in the journals of Czechoslovak Samizdat and Czechoslovak Exile from the 1970's and 1980's. The paper focuses mostly on the analysis of the political situation and social development in Romania, as recorded in the articles of five Samizdat and two Exile Czechoslovak periodicals. Based on these sources, four main topics were selected for the comprehensive analysis. The result is a complex representation of the viewpoint of Czechoslovak Samizdat and Czechoslovak Exile regarding occurrences in the Socialist Republic of Romania, with particular emphasis on Czechoslovak acts of solidarity towards the Romanian population.

OBSAH

	ÚVOD.....	7
1	HISTORICKÝ VÝVOJ OPOZICE A DISENTU V KOMUNISTICKÉM ČESKOSLOVENSKU A RUMUNSKU.....	10
1.1	SOCIALISTICKÉ ČESKOSLOVENSKO.....	10
1.2	SOCIALISTICKÉ RUMUNSKO.....	18
2	PORUŠOVÁNÍ LIDSKÝCH PRÁV A NÍZKÁ ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ V RUMUNSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLICCE.....	30
3	TERITORIÁLNÍ SYSTEMATIZACE.....	42
4	SOLIDARITA S RUMUNSKEM.....	55
5	PROTIREŽIMNÍ OPOZICE V RUMUNSKU.....	61
	ZÁVĚR.....	75
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	78
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	82
	SEZNAM PŘÍLOH.....	83
	PŘÍLOHY.....	I

Úvod

Tato magisterská diplomová práce se zabývá postoji československého samizdatu a československého exilu vůči událostem v Rumunské socialistické republice v 70. a 80. letech minulého století. Jako výchozí studijní materiál byly užity články pěti samizdatových a dvou exilových periodik. Po jejich zevrubném prozkoumání došel autor poznání, že se v textech opakují čtyři základní témata. Jejich následný analytický rozbor tvoří hlavní součást tohoto pojednání.

Dle autorových poznatků nebyla o této problematice dosud uveřejněna žádná odborná publikace. Stanovit základní hypotézu výzkumu tedy nebylo jednoduché. Na základě četby historických a literárních pramenů jsem vycházel z předpokladu, že československý samizdat a exil budou shodně referovat o literární tvorbě režimem perzekuovaných autorů a že se též budou vymezovat vůči způsobu vlády generálního tajemníka Nicolae Ceaușesca. Skutečnost, že Rumunsko nepředstavovalo pro pisatele samizdatových a exilových periodik hlavní předmět zájmu, dávala tušit, že počet článků zabývajících se touto tematikou bude nízký. Přesto jsem se domníval, že reference o událostech v Rumunsku budou o něco četnější koncem 70. a 80. let, kdy se v zemi na krátkou dobu zformovalo disidentské hnutí, respektive byl zaveden plán rozsáhlé urbanizace vesnických oblastí.

Za hlavní cíl magisterské diplomové práce jsem si zvolil shromáždit, uspořádat a analyzovat reference o Rumunsku ve vybraných československých samizdatových a exilových periodikách. Na jejich základě jsem se snažil podat ucelený obraz rumunské politické situace a společenského dění, tak jak je v 70. a 80. letech 20. století vnímalo československé disidentské hnutí a emigrace.

Samotný text je rozdělen na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou. Teoretická část čtenáře detailně seznamuje s historickým vývojem opozice a disentu v komunistickém Československu a Rumunsku. Přiblížení základních dějinných skutečností je dle autora míněno klíčové k pochopení dobového kontextu vzniku samizdatových a exilových článků. Praktická část je rozdělena do čtyř kapitol, dle hlavních tematických okruhů, jimiž se autoři textů nejvíce zaobírali. Jednotlivé kapitoly jsou koncipovány tak, že je nejdříve shrnut obsah článků, jež jsou posléze ve světle uvedených dobových skutečností podrobeny kritickému zkoumání. Na jeho základě je poukázáno, jaký postoj k dané problematice zaujaly zkoumané časopisy potažmo samizdat a exil jako celek. Na závěr je k dokreslení situace uveden názor vrchního představitele světské moci v Rumunsku Nicolae Ceaușesca, jenž plně kontrastoval se stanovisky československého samizdatu, exilu, a především samotného rumunského lidu.

Pro potřeby výzkumu jsem z primárních zdrojů využil již zmíněné články československých samizdatových a exilových časopisů. Ze samizdatových periodik lze za zvláště přínosný označit oficiální časopis *Charty 77 Informace o Chartě 77*, který vycházel průměrně patnáctkrát do roka mezi lety 1978 až 1992. Neméně cenným zdrojem informací byly předrevoluční *Lidové Noviny*, které byly vydávány jednou měsíčně v letech 1988 a 1989. Dále jsem čerpal z kulturního čtvrtletníku *Revolver Revue*, jenž byl založen roku 1985 pod názvem *Jednou nohou*. V týdeníku *Východoevropské informační agentury*, jenž vznikl v roce 1988, jsem objevil také několik článků týkajících se rumunské politické situace. Posledním zkoumaným samizdatovým periodikem byl magazín *JazzStop*, jenž se převážně věnoval domácí a zahraniční hudební scéně. Nepravidelně vycházel od roku 1987.¹

Co se týče exilového tisku, původně jsem se chtěl zaměřit na dvě nejznámější periodika *Svědectví* a *Listy*. Ani po důkladném bádání se k mému velkému údivu nepodařilo u prvně zmíněného časopisu nalézt relevantní poznámky odkazující k Rumunsku. Zkoumání jsem tedy podrobil vedle kulturního dvouměsíčníku *Listy*, který spatřil světlo světa v Římě již roku 1971, časopis *Západ*, jenž vycházel průměrně pětkrát do roka mezi lety 1979 a 1993.²

Celkový počet článků, které se vyjadřovaly k událostem v Rumunsku činil rovných 50. Ne všechny byly však v rámci diplomové práce uvedeny. Jednalo se většinou o texty, které opakovaly údaje již uvedené v jiném periodiku nebo také o zprávy, jež vykazovaly jen minimální informační hodnotu.

V přímých citacích bylo u některých článků zapotřebí učinit několik menších gramatických úprav. Především vlastní rumunská jména byla mnohdy uvedena v nesprávném tvaru a čárky ve větách byly zapsány chybně. Pravděpodobně v důsledku nepřesného překladu jsou občas texty zatíženy nedokonalou stylistikou. Ve snaze zachovat autenticitu sdělení ji však autor ponechal beze změny.

Ze sekundární literatury jsem nejvíce čerpal z monografií anglicky píšících autorů. Ačkoliv si jsem vědom, že by mi mohlo být vyčítáno, že jsem nevyužil více rumunských zdrojů, měl jsem k tomu patřičný důvod. I přes velkou snahu se mi nepodařilo dohledat více rumunských publikací, jež by se zkoumaným tématem obsírněji zabíraly. Obecně téma rumunské protikomunistické opozice, jež se na základě článků ukázalo býti jedním ze stěžejních, se příliš

---

¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace, s. 350. ISBN 978-80-247-3028-8.

² RAŠKA, Francis Dostál. *The long road to victory: a history of Czechoslovak exile organizations*. New York: Distributed by Columbia University Press, 2012, s. 49, 73. ISBN 9780880337069.

netěší velkému zájmu badatelské opce. Přesto musím podotknout, že díla rumunských historiků Luciana Boiy a Florina Constantinia byla v tomto směru velmi přínosná. Tito dva autoři jsou ve vlasti známí především úsilím demytizovat národní historii. Snaha o objektivní náhled na historické skutečnosti, u zainteresovaných osob výjimečná, byla též důvodem, proč autor čerpal převážně z děl britských a amerických odborníků. Z nich lze nejvíce vyzdvihnout monografii *Ceaușescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965-89* historika Dennise Deletanta. Tento text se ukázal jako klíčový zdroj informací k popisu dějinných událostí na území Rumunska v době nadvlády komunistického režimu. Rád bych též vzpomenul díla *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition* a *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule* britských a německých badatelů, jež poskytla cenné údaje, které autor hojně využil v praktické části magisterské diplomové práce. Hlavně díky nim bylo možné poukázat na kontrastní vývoj protivládní opozice a disidentského hnutí v socialistickém Československu a Rumunsku.

Drtivou většinu samizdatových a exilových periodik jsem získal díky rozsáhlým fondům knihovny Libri prohibiti. Cenným zdrojem monografií a odborných studií se mi stala neveřejná knihovna Newyorské univerzity v Praze, Národní knihovna České republiky a v neposlední řadě Knihovna Univerzity Karlovy.

Magisterská diplomová práce nese název *Rumunsko v reflexi českého samizdatu a českého exilového tisku*. Nicméně v samotném textu se o samizdatu a exilu vyjadřuji jako o „československém“. Tohoto výrazu užívám, jelikož je obecnější a v zásadě přesnější. Označení „český“ však také není chybné, jelikož se mé pojednání vztahuje k tvorbě a prostředí etnický českému.

1 Historický vývoj opozice a disentu v komunistickém Československu a Rumunsku

1.1 Socialistické Československo

Únorový převrat (tzv. *Vítězný únor*) se v Československu uskutečnil 25. 2. 1948. Tím byla započata více než 40 let trvající vláda komunistického režimu, který se vyznačoval omezováním základních lidských a občanských práv. V prvních letech po nástupu komunistů k moci docházelo také k justičním vraždám odpůrců režimu či jejich internaci do koncentračních a pracovních táborů. Desetiletí nesvobody byla završena 17. listopadu 1989, kdy propukla tzv. *Sametová revoluce*, která vedla k pádu komunistické vlády a nastolení pluralitního demokratického zřízení.

S nastolením nového politického řádu roku 1948 nesouhlasilo mnoho občanů, a tak se záhy po puči začala formovat protikomunistická opozice. Důležitým faktorem, který zpočátku zásadně napomohl k vybudování větší základny opozice, bylo obecně rozšířené mínění, že nově nastolený režim brzy padne. Mělo se tak stát na základě další světové války, která by zapříčinila porážku Sovětského svazu, nebo tlakem Západu, který by vyvázal Československo z područí sovětské sféry vlivu. Tuto víru v sobě odpůrci komunistického režimu živilí ještě mnoho let po převratu. Definitivní konec všem nadějím pro ně znamenalo potlačení protikomunistického povstání v Polsku, a především v Maďarsku roku 1956, kdy po těchto událostech již bylo zcela zjevné, že Spojené státy americké jim nepřispěchají na pomoc.³

Poté, co se komunisté ujali moci, začali záhy kontrolovat takřka všechny sféry veřejného života. Na to ostře reagovali především členové Sokola. V červnu 1948 uspořádali všesokolský slet, kterého se účastnilo několik desítek tisíc cvičících. Slet přerostl v masovou demonstraci, kdy příslušníci Sokola procházeli pražskými ulicemi a vyvolávali jméno bývalého demokratického prezidenta Edvarda Beneše. 8. září 1948, pět dní po Benešově smrti, se desetitisíce lidí vypravilo do Prahy na jeho pohřeb. Za organizací znovu stáli zástupci Sokola.⁴ Ačkoliv tyto protesty nepředstavovaly pro nově nastolený totalitní režim reálné ohrožení, přece jen otrásly stabilitou systému a sebevědomím jeho předáků. Komunistická vláda zareagovala na tehdejší rozjitřenou situaci zavedením tvrdých represálií. Byly zřízeny pracovní tábory, nepohodlní kritici režimu byli přesídleni z velkých měst do odlehlých vesnic a též započalo

---

³ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 31. ISBN 0754637905.

⁴ *Tamtéž*.

vyvlastňování zemědělské výroby a jejího spojování do stranou ovládaných družstevních a státních podniků.

Po zavedení těchto drastických metod se opozice roztržila do několika ilegálních skupin. Nově zavedené pořádky měly za následek změny taktiky třetího odboje vůči komunistickému režimu. Velmi populární se stalo šíření protistátních letáků, které vyzývaly k odporu. Od roku 1949 do roku 1952 Státní bezpečnost zabavila průměrně 15 000 letáků ročně. Nicméně od roku 1953 jsme svědky náhlého poklesu této tehdy ilegální činnosti. Toho roku bylo zabaveno okolo 6000 tisíc letáků, přičemž na počátku let šedesátých se jednalo už jen o pouhých pár stovek.⁵

Na přelomu 40. a 50. let existovalo v Československu mnoho odbojářských skupin, do kterých bylo zapojeno na tisíce lidí z různých sociálních a ideologických skupin. Avšak nejednotnost způsobu, jakým chtěly dosáhnout společného cíle, byla jednou z příčin neúspěšného protivládního snažení. Rozsáhlé plány na puče či atentáty na vysoké státní nebo vojenské příslušníky byly mnohdy odhaleny dřív, než mohlo dojít k jejich uskutečnění. Dalším důvodem, proč již v polovině 50. let byla původně početná opozice takřka zcela zlikvidována, byla velmi efektivně pracující StB, které se dařilo izolované skupiny odbojářů rychle odhalit a často nevybíravým způsobem umlčet.⁶

Československo se v 50. letech tvrdě vypořádalo se svými odpůrci vně i mimo stranu (viz Slánský, Horáková).⁷ V této době krvavých monstrprocesů musela nově nastolená vláda čelit občasným spontánním masovým protestům, a to především ze strany dělnického obyvatelstva. Přestože protesty neměly politickou povahu, ale spíše reagovaly na zhoršenou úroveň pracovních a životních podmínek, tak je komunistický režim nebral na lehkou váhu a velmi tvrdě je potlačoval. Vzpomeňme například na brněnskou stávku, která byla drasticky ukončena za pomoci vojenských jednotek.⁸ Na základě tristní ekonomické situace v roce 1953 byla komunistická vláda nucena zavést v platnost novou měnovou reformu, která drasticky přispěla ke snížení životní úrovně a vyústila v masový odpor obyvatelstva.⁹ V mnoha československých městech tehdy vzplály nepokoje, probíhaly demonstrace a stávky. Největší vlna odporu se

---

⁵ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 32. ISBN 0754637905.

⁶ MÁLEK, Jiří. *Metody Státní bezpečnosti na likvidaci třetího odboje v letech 1948-1953*, in J. Cuhra a V. Veber (eds.), *Za svobodu a demokracii*, vol. 1, Praha, 1999, s. 72.

⁷ LUKEŠ Igor. 1999. *The Rudolf Slansky Affair: New Evidence*. Slavic Review, Spring 1999, 58(1). doi:10.2307/2672994, s. 161.

⁸ BLÁŽEK, Petr, Karel JECH a Michal KUBÁLEK. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. V Praze: Pulchra, 2010. Testis, s. 41. ISBN 978-80-213-2033-8.

⁹ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 33. ISBN 0754637905.

vzedmula v Plzni, kde se na několik málo hodin demonstranti zmocnili města, přičemž provolávali slávu Benešovi, Spojeným státům americkým a dovolávali se svobodných voleb. Protestující byli rozehnáni až za pomoci vojska a policejních sborů.¹⁰

Jak již bylo výše uvedeno, téměř všechny odbojové skupiny byli komunistickým režimem potřeny již v polovině 50. let. Nicméně povstání v Poznani a Maďarsku v roce 1956 rezonovaly silně i v Československu. Tyto události dodaly antikomunistické opozici nový impuls. Skupiny odbojářů plánovaly například atentát na prezidenta Klementa Gottwalda, útok na vojenský sklad zbraní či masivní protesty v Praze na Den vzniku samostatného československého státu.¹¹ Ani jedna z těchto snah se však nedočkala reálného naplnění. Deziluze z pasivního postoje Západu vzhledem k událostem roku 1956 v komunistickém Polsku a Maďarsku zapříčinila, že na počátku 60. let byla opozice vůči komunistickému režimu takřka zcela potlačena.

Pokud to v této době vypadalo, že komunistický režim se již nemá ze strany opozice čeho obávat, tak následující vývoj prokázal, že opak byl pravdou. Vládní garnitura se musela vypořádat s novou hrozbou. Již jí nehrozilo nebezpečí od jednotlivých odbojových skupin, jež měly za cíl režim svrhnout, nýbrž od intelektuálů, studentů a posléze samotných členů komunistické strany, kteří vytvářeli tlak na reformaci tehdejšího politického systému. Vše započalo již roku 1956, kdy na XX. sjezdu KSSS její tehdejší první tajemník Nikita Sergejevič Chruščov odsoudil diktátorské praktiky svého předchůdce Josifa Vissarionoviče Stalina.¹² To mělo za následek, že u mnohých došlo k přehodnocování politiky československé komunistické strany na počátku 50. let, již lze charakterizovat nemilosrdným vypořádáním se s odpůrci režimu. Počátek let 60. sebou přinesl lehké uvolnění, a tak se v této době poštěstilo několika intelektuálům vycestovat na Západ. Zde byli konfrontováni s mnohem větší mírou svobody a vyšší životní úrovní místních obyvatel. To je zákonitě vedlo k pochybám o správném nasměrování politiky v jejich vlasti. V roce 1965 již bylo nepochybné, že zatímco země ležící na západ od železné opony prožívaly ekonomický rozkvět, tak Československo spolu s ostatními zeměmi pod sférou sovětského vlivu prožívaly ekonomický regres. Na neutěšenou situaci reagovali přední čeští ekonomové v čele s Otou Šikem návrhem ekonomických reforem, které byly po počátečním nezdaru nakonec přijaty tehdejším prezidentem Československa Antonínem Novotným. Další reforma již neměla ekonomický charakter, nýbrž se týkala

---

¹⁰ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 33. ISBN 0754637905.

¹¹ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 34. ISBN 0754637905.

¹² RAŠKA, Francis Dostál. *The long road to victory: a history of Czechoslovak exile organizations*. New York: Distributed by Columbia University Press, 2012, s. 1. ISBN 9780880337069.

svobody projevu. Na čtvrtém sjezdu Svazu československých spisovatelů v červnu roku 1967 vystoupili autoři Milan Kundera, Ludvík Vaculík a Pavel Kohout proti cenzuře kultury a celkové míře nesvobody.¹³

Sílicí hlasy po reformě stávajícího režimu byly vyslyšeny v roce 1968, který pro komunistické Československo představoval zásadní milník v historickém vývoji státu. V lednu tohoto roku došlo ke změně ve vedení komunistické strany. Zastánci tvrdé linie byli nahrazeni reformními stoupenci strany, přičemž v jejich čele stanul populární slovenský komunista Alexandr Dubček.¹⁴ Tím bylo zahájeno tzv. *Pražské jaro*, kdy v Československu zavládla větší míra svobody, pluralismu a otevřenosti. V jarních měsících roku 1968 začala zaplavovat Československo vlna reform. Tisk nabyl větších svobod a média se začala vyjadřovat o jevech, které byly ještě před pár měsíci tabu. Došlo také k rozšíření trhu se západními zeměmi, začalo se reálně uvažovat o změně volebního zákona a komise historiků se počala zabývat choulostivým tématem justičních vražd z 50. let.¹⁵ Jako důsledek uvolnění cenzury vyšel 27. června v prestižních *Literárních listech* manifest známý jako *Dva tisíce slov*, který uveřejnil Ludvík Vaculík a podepsalo jej na sedmdesát významných osobností kulturního a veřejného života.¹⁶ Toto prohlášení vybízelo občany k podpoře dalších reform, přičemž se zásadně vymezovalo vůči předchozí politické garnituře a její politice. Ačkoliv Dubček a jeho vláda neměli ani v nejmenším za cíl zrušit komunistický režim a nastolit demokracii, těšili se velké podpoře budoucí protikomunistické opozice. Dubček byl v této době vnímán jako odvážný obránce národní suverenity.

Rychle se měnící situace v Československu pochopitelně významně znepokojovala Sovětský svaz. Jeho představitelé si moc dobře uvědomovali, že vlna liberalizace se může velmi rychle rozšířit také do okolních států. Navzdory tvrdé kritice Dubčkovy vlády předáky sousedních komunistických zemí se v Polsku začalo studentstvo domáhat podobných reform jako u jejich jižních sousedů.¹⁷ Sovětský svaz se rozhodl zakročit. Na žádost konzervativního křídla KSČ došlo v noci z 20. na 21. srpna 1968 k invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa.

---

¹³ RAŠKA, Francis Dostál. *The long road to victory: a history of Czechoslovak exile organizations*. New York: Distributed by Columbia University Press, 2012, s. 2. ISBN 9780880337069.

¹⁴ BOLTON, Jonathan. *Světy disentu: Charta 77, Plastic People of the Universe a česká kultura za komunismu*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Praha: Academia, 2015. Šťastné zítřky (Academia), s. 14. ISBN 978-80-200-2462-6.

¹⁵ LONG, Michael. *Making history: Czech voices of dissent and the Revolution of 1989*. Lanham, MD: Rowan & Littlefield, c2005, s. 2. ISBN 0742536513.

¹⁶ RAŠKA, Francis Dostál. *The long road to victory: a history of Czechoslovak exile organizations*. New York: Distributed by Columbia University Press, 2012, s. 5. ISBN 9780880337069.

¹⁷ WINDSOR, Philip. a Adam ROBERTS. *Czechoslovakia, 1968: reform, repression, and resistance*. New York: Columbia University Press, for the Institute for Strategic Studies, London, 1969, s. 44.

Vpádu se zúčastnilo pět komunistických zemí. Vedle vojsk Sovětského svazu se na invazi podílela vojska Polské lidové republiky (PLR), Maďarské lidové republiky (MLR) a Bulharské lidové republiky (BLR). Záhy po invazi byli Dubček a další vysoce postavení komunisté převezeni do Moskvy, kde pod nátlakem podepsali tzv. *Moskevský protokol*.¹⁸ Jediný, kdo se postavil na odpor a odmítl podepsat, byl válečný hrdina z 2. světové války František Kriegel. Tento dokument znamenal ideové popření celého Pražského jara, uvržení Československa zpět pod přímý vliv Moskvy a otevření cesty k budoucí „normalizaci“.

Sověti se po jistém váhání rozhodli u moci ponechat reformátory pražského jara. Dubček a spol. byli nyní těmi, kteří byli nuceni provádět likvidaci vlastních reform. Nutno dodat, že z pohledu Moskvy šlo o velmi dobrý tah, jelikož tato skutečnost rozsela mezi československým obyvatelstvem beznaděj a otupila resistenční úsilí. Poté, co se Dubčekovi skutečně „podařilo“ odstranit všechny pracně ustanovené reformy, vystřídal ho v dubnu 1969 ve funkci prvního tajemníka strany Gustav Husák.¹⁹ Tímto aktem byl stvrzen proces tzv. *normalizace*, tedy nastolení nových represivních opatření, větší míry nesvobody a útlačku.

Tyto drastické změny měly za následek rozsáhlou emigraci československého obyvatelstva. Od sovětské invaze do konce roku 1969 zemi opustily na tisíce lidí, převážně vysokoškolsky vzdělaných. Exulanti se začali usazovat převážně ve Spojených státech amerických, západní Evropě, Austrálii a Kanadě.²⁰ Zde pak vznikala krajanská centra a formovaly se exilové organizace. V zahraničí exulanti vydávali také své časopisy. Mezi nejvýznamnější řadíme: *Svědectví*, *Tribunu*, *Listy*, *Západ* a *Právo lidu*.²¹ Obyvatelé, kteří se rozhodli zůstat ve vlasti, dali svoji nespokojenost příležitostně veřejně najevo. V den jednoletého výročí sovětské okupace se v mnoha československých městech rozpoutaly demonstrace a stávky. Nová komunistická vláda však neváhala tvrdě zasáhnout. Pozatýkáno bylo mnoho lidí, a dokonce došlo k úmrtí několika demonstrantů.²² Po této události se opozice stáhla trochu do ústraní a omezila se především na sepisování peticí, distribuci protivládních letáků a vytváření alternativních politických programů. Za těmito aktivitami stálo uskupení, jenž si říkalo *Hnutí revoluční mládeže*. Jednalo se o několik studentů, již měli vazby na krajně levicové předáky

---

¹⁸ LONG, Michael. *Making history: Czech voices of dissent and the Revolution of 1989*. Lanham, MD: Rowan & Littlefield, c2005, s. 4. ISBN 0742536513.

¹⁹ MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 106. ISBN 1-84520-258-9.

²⁰ RAŠKA, Francis Dostál. *The long road to victory: a history of Czechoslovak exile organizations*. New York: Distributed by Columbia University Press, 2012. S. 2, s. 8. ISBN 9780880337069.

²¹ RAŠKA, Francis Dostál. *The long road to victory: a history of Czechoslovak exile organizations*. New York: Distributed by Columbia University Press, 2012. S. 2, s. 7. ISBN 9780880337069.

²² POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 35. ISBN 0754637905.

z Francie a Západního Německa. StB se však podařilo tuto skupinu odhalit a její členy v roce 1972 odsoudit k několika letům vězení.²³ Soudní řízení ze 70. let měla nicméně mnohem mírnější charakter než krvavé procesy z 50. let. Nejdelší trest vynesený v kauze s Hnutím revoluční mládeže činil 5 let. Tento soudní proces symbolizuje konec takřka všem rezistenčním snahám až do roku 1976, kdy byli zatčeni členové populární undergroundové hudební skupiny *Plastic People of the Universe*.²⁴ Soudní proces vyvolal u odpůrců režimu značnou vlnu nevole. Václav Havel a Jiří Němec se zasadili o sepsání petice, jež vyzývala k propuštění členů kapely a zároveň se dožadovala dodržování základních lidských a občanských práv. Rozsáhlá kampaň na osvobození členů *Plastic People of the Universe* neměla ohlas pouze v Československu, ale též na Západě. Pod vnějším tlakem se komunistická vláda rozhodla propustit členy kapely s výjimkou saxofonisty Brabce, který byl odsouzen na osm měsíců odnětí svobody, a manažera kapely Jirouse, kterému soud udělil 18 měsíců žaláře.²⁵ Uvěznění a následný soudní proces se členy *Plastic People of the Universe* se stal zásadním jednotícím prvkem do té doby různě smýšlejících protirežimních skupin. Tato událost vedla k vytvoření homogenní opozice, která se již nesoustředila pouze na obranu jednotlivců proti zlovůli režimu, ale na obranu a prosazování lidských práv celé společnosti.

Nově sjednocené disidentské hnutí vystoupilo 1. ledna 1977 s tzv. *Chartou 77*. Šlo o neformální československou občanskou iniciativu, která kritizovala tehdejší politickou a státní moc za nedodržování lidských a občanských práv.²⁶ Chartu 77 podepsalo 242 osob.²⁷ Nejednalo se však pouze o intelektuály z politického či uměleckého prostředí, ale mezi signatáři byli zastoupeni občané různých profesí, vyznání a přesvědčení. Tato na první pohled velmi rozdílná skupina lidí se sjednotila v boji za lidská práva. Z jejích řad byli vybráni tři mluvčí, kterým bylo uděleno právo vyjadřovat se za celou skupinu signatářů a podepisovat důležité dokumenty. Zvoleni byli: Václav Havel, Jiří Hájek a Jan Patočka.²⁸

Je pochopitelné, že „chartisté“ byli trnem v oku tehdejšímu politickému establishmentu. Věznění, sáhodlouhé výslechy, šikana či nucený exil byly metody, jimiž se StB signatáře

---

²³ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 36. ISBN 0754637905.

²⁴ BOLTON, Jonathan. *Světy disentu: Charta 77, Plastic People of the Universe a česká kultura za komunismu*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Praha: Academia, 2015. Šťastné zítřky (Academia), s. 32. ISBN 978-80-200-2462-6.

²⁵ *Tamtéž*.

²⁶ RAŠKA, Francis Dostál. *The long road to victory: a history of Czechoslovak exile organizations*. New York: Distributed by Columbia University Press, 2012. S. 2, s. 25. ISBN 9780880337069.

²⁷ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 38. ISBN 0754637905.

²⁸ LONG, Michael. *Making history: Czech voices of dissent and the Revolution of 1989*. Lanham, MD: Rowan & Littlefield, c2005. S. 2, s. 14. ISBN 0742536513.

snažila zlomit a zastrašit. Nejvíce se přitom zaměřovala na její mluvčí. Nedlouho poté, co se Jan Patočka v roce 1977 setkal s nizozemským ministrem zahraničí Van der Stoepem, byl opakovaně vyslýchán Státní bezpečností. Po jednom z těchto několika hodinových výsledků byl hospitalizován a zemřel na mozkovou mrtvici.²⁹ Tato zpráva, spolu s uvězněním Václava Havla, otřásla morálkou signatářů Charty. Avšak i přes tuto citelnou ztrátu neustávali poukazovat na porušování lidských práv a snažili se navázat konstruktivní dialog s tehdejší politickou garniturou. Chybějící mluvčí byli nahrazeni novými z řad „chartistů“. Obměna na těchto třech klíčových postech se později stala zavedenou praxí. Členové Charty 77 dále neustávali sbírat podpisy pod své prohlášení. Do konce roku 1989 se k Chartě 77 svými podpisy přihlásilo 1886 občanů.³⁰ Charta 77 není však pouze spjata s bojem za lidská práva, ale též s rozsáhlou publikační činností. Byli to lidé právě z prostředí disentu, kteří se zasadili o československou samizdatovou produkci. První edice začaly vznikat již na počátku 70. let. Mezi nejvýznamnější řadíme *Petlici* Ludvíka Vaculíka, *Expedici* manželů Havlových či *Pražskou imaginaci*. Nevydávaly se však pouze zakázané knihy, ale též mnoho ilegálních časopisů. Nejužší vazbu na Chartu 77 měl časopis, který nesl název *Informace o Chartě 77* zkráceně *Infoch*. Dalšími důležitými samizdatovými časopisy byly: *Host*, *Akord*, *Východoevropská informační agentura*, *Vokno*, *Kritický sborník*, *JazzStop*, či *Revolver Revue*.³¹

Na počátku roku 1978 se zformovala další skupina, jež veřejně vystupovala na obranu lidských práv. Jednalo se o VONS, tedy o *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných*.³² Toto uskupení mělo za cíl poskytnout materiální, ale též duchovní pomoc příslušníkům rodin těch, kteří byli režimem nespravedlivě stíháni. Členy VONS potkal podobný osud jako jejich souputníky z Charty 77. Bití, vězení, sledování, tvrdé výslechy. Přesto tato skupina, stejně tak jako Charta 77, byla aktivně činná až do pádu komunistického režimu v listopadu 1989. Chartu 77 a VONS lze právem považovat za nejvýznamnější disidentské hnutí v Československu.³³

V polovině 80. let se začala zásadně měnit mezinárodní politická situace. Ekonomické reformy tehdejšího generálního tajemníka KSSS Michaila Gorbačova, označované jako *perestrojka*, přinesly obyvatelům Sovětského svazu a jeho satelitům naději v lepší zítřky. Pozvolné kroky

---

²⁹ LONG, Michael. *Making history: Czech voices of dissent and the Revolution of 1989*. Lanham, MD: Rowan & Littlefield, c2005. S. 2, s. 14. ISBN 0742536513.

³⁰ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 38. ISBN 0754637905.

³¹ BOLTON, Jonathan. *Světy disentu: Charta 77, Plastic People of the Universe a česká kultura za komunismu*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Praha: Academia, 2015. Šťastné zítřky (Academia), s. 33. ISBN 978-80-200-2462-6.

³² LONG, Michael. *Making history: Czech voices of dissent and the Revolution of 1989*. Lanham, MD: Rowan & Littlefield, c2005, s. 14. ISBN 0742536513.

³³ *Tamtéž*.

k demokratizaci v Sovětském svazu značně oslabily pozici komunistického režimu především v Polsku. To mělo za následek významný nárůst počtu tamních opozičních skupin. Situaci v Polsku též bedlivě sledoval český disent a dá se říci, že se jí částečně inspiroval. Od roku 1987 se k již etablované Chartě 77 a VONS přidali v boji za lidská práva a demokracii nově vzniklé protirežimní skupiny. Za mnohé lze zmínit *Hnutí za občanskou svobodu*, *Nezávislé mírové sdružení*, *Demokratickou iniciativu* a *České děti*.³⁴ S větším množstvím lidí zapojených do opozice přímo úměrně vzrostl zájem Západu o československý disent. Díky podpoře demokratických zemí se opozici podařilo vydat několik tisíc novinových výtisků, jež v pravdivě referovaly o současné politické situaci ve vlasti i v zahraničí. Například *Lidové noviny* začaly pravidelně vycházet dokonce jednou měsíčně.³⁵

Od roku 1988 bylo komunistické Československo svědkem čím dál častějších protivládních demonstrací, které co do počtu lidí upomínaly na počátek 50. let. Na dvacáté výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy vyšlo 21. srpna 1988 do ulic na tisíce lidí, kteří dávali veřejně najevo svoji nespokojenost se status quo v domácí politice. Protest, který organizovalo *Nezávislé mírové sdružení a České děti*, překvapil svým rozsahem i samotnou opozici. O rok později se situace ještě více vyostřila. Demonstrace se nyní objevovaly s železnou pravidelností po celém Československu. Petice již nečítaly stovky, ale tisíce podpisů. Počátkem roku 1989 se v Praze konala masivní demonstrace. Ta byla po několika dnech potlačena a Václav Havel, snad nejznámější československý disident, uvržen do vězení až do května onoho roku. Tradiční opoziční skupiny se držely zavedené, ovšem nikoliv úspěšné taktiky navázání mírového dialogu s představiteli komunistického režimu. V této době však hlavní otěže odporu již převzali radikálnější smýšlející mladí lidé. Krátce nato, co padl komunistický režim ve Východním Německu, bylo patrné, že Československo čeká další mohutná vlna demonstrací. Tentokrát poslední. Pražští studenti zorganizovali 17. listopadu 1989 pietní akci k 50. výročí uzavření vysokých škol nacisty a uctění památky Jana Opletala. Ve světle posledních událostí v sousední NDR a v celkově napjaté atmosféře přerostla pietní akce v otevřenou demonstraci proti stávajícímu politickému zřízení. Na 50 000 demonstrantů bylo zvláště brutálně rozehnáno, což spolu s fámou o úmrtí jednoho z nich odstartovalo masivní několikadenní protesty, kterých se zúčastnily na statisíce nespokojených občanů.³⁶ Dva dny po tzv. *Sametové revoluci* bylo ustanoveno *Občanské fórum*. Jednalo se o spontánní platformu, jež zastřešovala tradiční

---

³⁴ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004. s. 39. ISBN 0754637905.

³⁵ *Tamtéž*.

³⁶ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 41. ISBN 0754637905.

opoziční hnutí. Občanskému fóru se podařilo během několika dní sestavit politický program a zároveň stanout v čele stále sílících protestů. V tuto dobu již byl komunistický režim v Československu prakticky poražen. Oficiálně tomu bylo učiněno 29. prosince 1989, kdy byl Václav Havel zvolen prvním demokratickým prezidentem tehdy stále ještě existující Československé socialistické republiky.³⁷

1.2 *Socialistické Rumunsko*

Opozice a disent v zemích bývalého východního bloku se staly vděčným námětem mnoha odborných studií a analýz domácích i zahraničních badatelů. Zvláštní pozornost byla věnována především situaci v Maďarsku, Československu a Polsku. Rumunsku se však v tomto směru dostalo jen malého akademického zájmu.³⁸ Je to pravděpodobně zapříčiněno tím, že mýtus o nepřítomnosti opozice v socialistickém Rumunsku je rozšířen i mezi odbornou veřejností, a to navzdory tomu, že se nezakládá na reálném podkladě. Nicméně je nutno podotknout, že opoziční hnutí a disent v Rumunsku byl v porovnání s poměry ve výše zmíněných zemích skutečně spíše okrajovou záležitostí. Názory, proč se v komunistickém Rumunsku nevytvořila širší opoziční základna, se značně liší. Britský historik Dennis Deletant vyjmenovává čtyři nejčastěji udávané důvody. První příčina prý tkví v tom, že nikdy nebylo vytvořeno jedno centrum, ohnisko rezistence. Deletant poukazuje na to, že předválečné Rumunsko bylo agrární zemí s nerozvinutým průmyslem, kde dělnictvo mělo jen minimální zastoupení. Rumunská inteligence, ovlivněna touto skutečností, tedy nikdy netíhla k levici. S nástupem komunismu v Rumunsku tedy neexistovalo žádné jednotné uskupení marxistů, jež by se snažilo o revizi nově nastoleného režimu. Jako druhý důvod je mnohdy zmiňovaná ustrašenost a apatická až odevzdaná povaha Rumunů. Tento názor je vskutku hojně rozšířen, přičemž jako důkaz je vzpomínán fatalistický postoj pasáčka (ztělesňujícího prototyp Rumuna) v lidové baladě *Miorița*.³⁹ Za další příčinu lze prý označit skutečnost, že se drtivá část obyvatelstva hlásí k ortodoxnímu náboženství. Znovu je zde poukazováno na pasivní postoj vůči útlaku, který je však nyní dáván do spojitosti s náboženským životem. Dle tohoto názoru věřící pokorně přijímají pozemské utrpení, přičemž se upínají na spravedlnost, které se jim dostane v životě posmrtném. Poslední důvod, který Deletant ve svém výčtu předkládá, je

---

³⁷ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize: (od listopadu 1989 do června 1990)*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2009. Obzor (Prostor), s. 22. ISBN 978-80-7260-219-3.

³⁸ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 141. ISBN 0754637905.

³⁹ KUPERARD, *Romania*. London, 2008, s. 23. ISBN 1857334523.

nesmírně efektivní práce tajné policie *Securitate*, které se dařilo potírat resistenční úsilí již v samém zárodku.⁴⁰ Výše uvedené body obsahují alespoň do jisté míry relevantní odůvodnění nízkého počtu obyvatel zapojených do protirežimního úsilí v socialistickém Rumunsku. Na první pohled je však patrné, že takový pouhý výčet příčin je příliš zkratkovitý a nereflexuje celou šíři a komplexnost dané problematiky. Na následujících stranách se pokusím nastínit vývoj rumunské protikomunistické opozice v chronologické posloupnosti, a to na základě historických událostí, které ji zásadně determinovaly. Tímto alespoň částečně zkusím odpovědět na otázku, proč se v Rumunsku nevytvořila početná protirežimní opozice. Zvláštní důraz bude též kladen na komparaci s reáliemi v socialistickém Československu.

Antikomunistická rezistence se začala formovat již 23. srpna 1944, tedy dnem, kdy rumunská vojska opustila tábor Osy a přidala se na stranu Spojenců.⁴¹ Oprávněný strach z toho, že spojenectví se Sovětským svazem vyústí v zavedení komunistického režimu také v Rumunsku, zapříčinil, že se několik lidí rozhodlo utéct do hor, kde se posléze zformovali do seskupení partyzánského charakteru. Ačkoliv komunistická propaganda označovala členy těchto záškodnických skupin souhrnně za *legionáře*, tedy příslušníky extrémní pravice, byla členská základna těchto uskupení nesmírně rozmanitá. Vedle skutečně přítomných členů legionářského hnutí svůj domov v horách našli například učitelé, sedláci, rolníci, kněží, studenti, doktoři a právníci bez politické příslušnosti.⁴² Mezi nejznámější partyzánské skupiny patřily: *Mișcarea Națională de Rezistență* (Národní odbojové hnutí), *Sumanele Negre* (Černé kabáty) či *Graiul Sângelui* (Hlas krve).⁴³ Naději ve vítězství v boji proti komunismu jim dodávalo všeobecně rozšířené přesvědčení, že střet mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými na jedné straně a Sovětským svazem na straně druhé je nevyhnutelný, a tedy brzy budou zbaveni jha socialismu. Nicméně jak další historický vývoj prokázal, mýlili se stejně jako jejich soupoutníci v lidově demokratickém Československu. Poté, co bylo 30. prosince 1947 prohlášeno Rumunsko za Rumunskou lidovou republiku, se komunistické vedení oficiálně chopilo otěží státu.⁴⁴ To podnítilo další obyvatele k odchodu do nepřístupných karpatských vrchů, kde se připojili k již vytvořeným partyzánským skupinám. V perspektivě dalšího vývoje opozice lze

---

⁴⁰ MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 81. ISBN 1-84520-258-9.

⁴¹ POLLACK, Detlef a Jan W. IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 14. ISBN 0754637905.

⁴² MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 84. ISBN 1-84520-258-9.

⁴³ CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008, s. 448. ISBN 9736371794.

⁴⁴ CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008, s. 445. ISBN 9736371794.

v této době mluvit o význačné mobilizaci rezistenčních sil. Nicméně je zapotřebí poukázat na skutečnost, že málo početné skupiny záškodníků, které se převážně spoléhaly na pomoc lidí z okolních vesnic, nepředstavovaly pro komunistický režim reálné ohrožení. Poslední skupiny partyzánů byly v horách zlikvidovány s počátkem 60. let minulého století.⁴⁵

Nebyli to však pouze partyzáni, kteří se veřejně stavěli proti novým politickým pořádkům. Rumunsko počátkem 50. let zasáhla vlna protestů dělníků a rolníků, kteří vyjadřovali nesouhlas s pracovními podmínkami a nucené kolektivizaci. Patrná je zde opět paralela s vývojem v socialistickém Československu. Protesty se většinou nesly v duchu nenásilných demonstrací. Režimní jednotky přesto neváhaly proti demonstrantům brutálně zakročit. Během 50. let registrujeme 21 dělnických stávek a dvě hlavní vlny rolnických protestů (mezi lety 1949-1951 a 1957-1959).⁴⁶ Tyto nepočetné, pouze lokální demonstrace však nemohly ohrozit stabilitu komunistického režimu a s koncem 50. let byly zcela potlačeny.

Události spojené s maďarským povstáním roku 1956 silně zasáhly také sousední Rumunsko. Čtyři dny po vypuknutí revoluce v Maďarsku, tedy 27. října 1956, se uskutečnily demonstrace v Bukurešti, Jasech, Kluži a Temešváru.⁴⁷ Protestujícími byli převážně studenti a dělníci. Po několikadenních protestech byla komunistickému vedení v čele s generálním tajemníkem Komunistické strany Rumunska předložena petice s odvážnými požadavky. V petici bylo zahrnuto stažení sovětských vojsk z rumunského území, dále přesměrování zahraničního obchodu směrem na Západ či odstranění povinné výuky ruského jazyka a marxismu-leninismu.⁴⁸ 30. října 1956 se na univerzitě v Temešváru sešli představitelé komunistické strany a přibližně jeden tisíc studentů. Emoce brzy vzplály a rozrušení studenti vyhnali komunistické předáky z budovy. V reakci na to byla povolána ozbrojená milice, která obklíčila budovu univerzity. Mnoho studentů bylo zatčeno, přičemž strůjci protestu byli po vykonstruovaných procesech odsouzeni k mnohaletému odnětí svobody. Jejich snaha však nepřišla nazmar. O pět dní později člen politbyra Miron Constantinescu prohlásil na studentském setkání v Kluži, že se zasadí o to, aby povinná výuka ruštiny byla zrušena. Svému slibu dostál a o dva měsíce později se stal ministrem školství.⁴⁹ Postoj západních velmocí k revoluci v Maďarsku zasel mezi obyvateli východního bloku beznaděj a znamenal pro ně tvrdé vystřízlivění. Rumunská

---

⁴⁵ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 142. ISBN 0754637905.

⁴⁶ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 144. ISBN 0754637905.

⁴⁷ *Tamtéž.*

⁴⁸ *Tamtéž.*

⁴⁹ MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 87. ISBN 1-84520-258-9.

společnost se musela smířit s faktem, že jí na pomoc nikdo nepřispěchá a že komunistický režim v zemi je nastolen natrvalo. Ve světle těchto skutečností mělo pokračování partyzánské revolty v horách pramalý význam. Rumunští obyvatelé se museli naučit, jak překlenout období útlaku a zároveň se vpravit do nových sociálních struktur.⁵⁰

Již koncem 50. let začalo rumunské komunistické vedení postupně vyvíjet snahu o vyšší míru politické autonomie. Toto nové nasměrování mělo za cíl osvobodit Rumunsko od moskevského diktátu. Významný milník v této snaze bylo stažení sovětských vojsk z území Rumunska roku 1958.⁵¹ Dalším významným momentem, který zásadně přispěl k vyšší nezávislosti rumunského socialistického režimu, bylo zřeknutí se sovětského ekonomického plánu, jenž Rumunsku přisuzoval pozici výlučně agrárního státu.⁵² V této strategii postupného odklonu od Sovětského svazu též po smrti Gheorghia Deje 19. března 1965 pokračoval jeho nástupce Nicolae Ceaușescu. Tento později neblaze proslulý státník se narodil 26. ledna 1918 do početné rodiny žijící v chudém regionu Olténie na jihozápadě Rumunska. Ještě jako teenager se přestěhoval do Bukurešti, kde ho nadchly komunistické ideje. Zde se stal členem strany, což mělo za následek, že se v letech 1933 až 1938 čtyřikrát ocitl ve vězení. Sluší se doplnit, že komunistická strana byla v Rumunsku v ilegalitě již od roku 1924.⁵³ Nicméně to ho neodradilo a poté, co se rumunští komunisté dostali k moci, začal na stranickém žebříčku stoupat stále výš. Přesto však jeho zvolení do funkce generálního tajemníka Komunistické strany Rumunska lze označit za nečekané.⁵⁴

První roky Ceaușescovy vlády lze obecně charakterizovat uvolněním režimu, zmírněním represí a částečnou liberalizací. Zasadil se o rychlou industrializaci země, přičemž v zahraniční politice neváhal razit nezávislou koncepci. Roku 1967 Rumunsko jako první komunistická země navázalo diplomatické vztahy se zemí vně východního bloku. Konkrétně se jednalo o Západní Německo. Téhož roku rumunská vláda odmítla po tzv. Šestidenní válce přerušit diplomatické vztahy s Izraelem. Odklon rumunského politiky od oficiální linie Sovětského svazu byl stvrzen roku 1968. Rumunská vláda se odmítla podílet na invazi do Československa a sám generální tajemník Nicolae Ceaușescu toto jednání pěti spojeneckých vojsk Varšavské

---

⁵⁰ POLLACK, Detlef a Jan W. IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 145. ISBN 0754637905.

⁵¹ CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008, s. 456. ISBN 9736371794.

⁵² *Tamtéž*.

⁵³ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 69. ISBN 1563246333.

⁵⁴ CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008, s. 469. ISBN 9736371794.

smlouvy odsoudil.⁵⁵ Ceaușescův postoj byl tehdy s nadšením přijat nejen rumunskými občany, ale též si vysloužil uznání a obdiv v zahraničí. Ačkoliv domácí politika generálního tajemníka Komunistické strany Rumunska nebyla ani zdaleka podobná té, kterou razili iniciátoři Pražského jara, tento akt z něj v očích Západu učinil takřka disidenta.

Podporu Ceaușescova režimu západními mocnostmi lze demonstrovat například na návštěvě amerického prezidenta Nixona, který přicestoval do Bukurešti v srpnu 1969. O rok později Nicolae Ceaușescu svému americkému protějšku návštěvu opětoval. Důvěra Západu v hlavu rumunského státu trvala i poté, co po návštěvě Číny a Severní Koreje v roce 1971, zavedl v praxi tzv. *Červencové teze*. To mělo za následek utužování kultu jeho osobnosti a nastolení neostalinského kurzu v kultuře.⁵⁶ Přespríliš zkratkovitý a v podstatě nekriticky euforický pohled západního bloku na danou situaci zapříčinil, že se protirežimní hnutí začalo zásadněji formovat až v polovině 80. let.

S počátkem 60. let minulého století byla rumunská opozice, podobně jako opozice československá, takřka zcela potřena státním aparátem. Kolektivizace byla ukončena a od roku 1961 do roku 1977 neregistrujeme již žádné rolnické ani dělnické povstání.⁵⁷ Intelektuálové se též až do konce 70. let vůči režimu veřejně nepostavili. Bylo to pravděpodobně zapříčiněno tím, že velké množství inteligence emigrovalo již s nastolením komunistické vlády v zemi. S nástupem Nicolae Ceaușesca k moci, změnila tajná policie strategii, jak se s „nepohodlnými živly“ vypořádat. Intelektuály, kteří se rozhodli ve vlasti zůstat, se Securitate snažila umlčet tím, že se jim pokoušela vnutit odchod ze země či neváhala přikročit k jejich hospitalizování do psychiatrických léčeben.⁵⁸

Po takřka dvě dekády byli rumunští obyvatelé ve snaze zaslechnout hlas opozice odkázáni pouze na své rádiové přijímače. Redaktoři *Rádía Svobodná Evropa*, *Hlasu Ameriky* či *BBC* se skládali z drtivé většiny z rumunských intelektuálů, již utekli z vlasti před zlovůli komunistického režimu. Zatímco vysílání *Hlasu Ameriky*, *BBC*, *Deutsche Welle* či *Rádía France International* bylo Rumuny vnímáno spíše jako vyjádření názorů jednotlivých vlád daných zemí, *Rádío Svobodná Evropa* bylo považováno za „rumunské“ a nahrazovalo roli

---

⁵⁵ POLLACK, Detlef a Jan W.IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 145. ISBN 0754637905.

⁵⁶ CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008, s. 469. ISBN 9736371794.

⁵⁷ POLLACK, Detlef a Jan W.IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 145. ISBN 0754637905.

⁵⁸ POLLACK, Detlef a Jan W.IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 141. ISBN 0754637905.

svobodného národního média. RSE začalo v Rumunsku vysílat již 14. července 1950.⁵⁹ V té době bylo posluchačské publikum jen velmi malé, jelikož v zemi neexistoval dostatečný počet rádiových přijímačů. Zatímco v 50. letech se rádiové vysílání takřka výhradně omezovalo na štvavou antikomunistickou kampaň, tak s nástupem Noela Bernarda do pozice šéfredaktora roku 1966 dosáhla rumunská sekce RSE vysoké žurnalistické úrovně. Syrová protirežimní rétorika byla vystřídána kultivovaným projevem. Redaktoři začali svým posluchačům předkládat rozličné informace z dění ve vlasti i ze světa, kultury, sportu i hudby. Ohlas na nově pojaté vysílání byl ohromný a poslouchání Rádía Svobodná Evropa se stalo zvyklostí všech společenských tříd. Dle pravidelných průzkumů RSE se Rumunsko drželo po desetiletí na samém vrcholu v počtu posluchačů ze všech zkoumaných zemí. *Rádío Svobodnou Evropu* si ročně v průměru naladilo okolo 50 % dospělé populace. Což je pozoruhodné číslo, vezmeme-li v potaz, že tehdejší Rumunsko patřilo k zemím s nejmenším počtem rádiových přijímačů na osobu v celém východním bloku.⁶⁰

Rumunská státní moc se pochopitelně snažila svým obyvatelům v poslechu západních rádiových stanic všemi možnými prostředky zamezit. V 50. letech vysílání nepředstavovalo pro režim reálnou hrozbu, jelikož posluchačstvo nebylo početné a poslech výrazně znesnadňovaly rušičky. Nicméně Securitate přesto tvrdě trestala ty, kteří byli z poslechu zakázaných rádiových stanic usvědčeni. S reorientací zahraniční politiky směrem mimo hranice východního bloku rumunská vláda v roce 1963 rozhodla, že přestane rušičky užívat. Nedlouho poté, co se Nicolae Ceaușescu chopil moci, se snažil vysílání Rádía Svobodná Evropa získat na svoji stranu. Noel Bernard byl například několikrát pozván do Bukurešti. Vezmeme-li v potaz, že šéfredaktor rumunské sekce RSE nebyl ve své vlasti od svých mladistvých let, jednalo se o nabídku velmi lákavou. Přijmout pozvání by však jistě znamenalo alespoň částečnou kolaboraci s Ceaușescovou vládou, a tak na tuto výzvu nikdy nebylo kladně odpovězeno. Přes veškerou chválu, kterou pěli zástupci moderních demokratických států na politické kroky hlavy rumunského státu se rumunské sekci vysílání RSE podařilo zachovat jistou míru objektivity a nadhledu. V roce 1978, kdy se Ceaușescu již čtyři roky honosil titulem prezidenta Rumunska, byl znovu pozván do Spojených států amerických. Rumunští redaktoři RSE zde byli přítomni a svým posluchačům neváhali zprostředkovat skutečnost, že ačkoliv se zde Ceaușescovi dostalo

---

⁵⁹ JOHNSON, A. Ross. a R. Eugene PARTA. *Cold war broadcasting: impact on the Soviet Union and Eastern Europe : a collection of studies and documents*. New York: Central European University Press, 2010, s. 206. ISBN 9786155225079.

⁶⁰ JOHNSON, A. Ross. a R. Eugene PARTA. *Cold war broadcasting: impact on the Soviet Union and Eastern Europe : a collection of studie and documents*. New York: Central European University Press, 2010, s. 207. ISBN 9786155225079.

oficiálních poct, tak americká vláda v čele s prezidentem Carterem začíná být znepokojena rozdílem mezi proklamovanou liberalizační zahraniční politikou Rumunska a tvrdým totalitním režimem, jenž v zemi vládl.⁶¹

Dlouho trvající ticho opozice bylo náhle protřeno roku 1977. Nejprve rumunští intelektuálové inspirovaní Chartou 77 vystoupili s prohlášením na podporu lidských práv a posléze se uskutečnila masivní stávka horníků v údolí řeky Jiu. Ačkoliv tyto dvě události od sebe dělí pouhých pár měsíců, neexistuje mezi nimi žádná hlubší souvislost.⁶²

Rumunský autor Michael Šafir na počátku 80. let napsal: „Rumunský disent žije ve Francii a jeho jméno zní Paul Goma.“⁶³ Ačkoliv se jistě jedná o nadsázku, tak toto tvrzení symptomaticky charakterizuje situaci disentu v socialistickém Rumunsku. Krátce nato, co byli zadrženi členové undergroundové hudební skupiny *Plastic People of the Universe*, utvořili čeští disidenti seskupení, jemuž dali jméno *Charta 77*. Myšlenky tohoto hnutí za lidská práva silně rezonovaly též v rumunském prostoru. Tehdy zakázaný rumunský spisovatel Paul Goma vyjádřil solidaritu a podporu československému hnutí sepsáním dopisu, jež adresoval Pavlu Kohoutovi a ostatním signatářům Charty. Psaní odeslal na konci ledna 1977, tedy pár týdnů poté, co byla Charta 77 zformována. Ačkoliv se rumunský spisovatel snažil získat své přátele k masivnější podpoře Charty 77, byl zpočátku ve své iniciativě osamocen. Frustrován touto skutečností, napsal dopis samotnému Nicolae Ceaușescovi v němž ho vyzval, aby se postavil na stranu Charty 77 a jejího programu na obranu lidských práv a svobod. Na odpověď čekal marně. Paul Goma se však nenechal počátečním neúspěchem odradit a rozhodl se odeslat rumunskému prezidentovi druhý dopis. V něm ho upomínal na jeho postoje z roku 1968, kdy se po sovětské invazi postavil na stranu Československa, a žádal ho, aby v tomto duchu veřejně vystoupil i v této době.⁶⁴ Kýžené odpovědi se nakonec Gomovi dostalo, nikoliv však takové, v jakou doufal. Ceaușescu odpověděl rozsáhlými represemi vůči nově vznikajícímu rumunskému disentu.

V únoru 1977 se Gomovi podařilo přesvědčit dalších sedm lidí, aby spolu s ním podepsali otevřený dopis adresovaný Bělehradské konferenci, jež zkoumala plnění závazků Mezinárodního paktu o občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních

---

⁶¹ JOHNSON, A. Ross. a R. Eugene PARTA. *Cold war broadcasting: impact on the Soviet Union and Eastern Europe : a collection of studies and documents*. New York: Central European University Press, 2010, s. 213. ISBN 9786155225079.

⁶² POLLACK, Detlef a Jan W. IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 146. ISBN 0754637905.

⁶³ SHAFIR, Michael. *Romania, politics, economics, and society: political stagnation and simulated change*. Boulder, Colo.: L. Rienner Publishers, 1985, s. 166. ISBN 0931477034.

⁶⁴ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 238. ISBN 1563246333.

právech, stvrzených v Helsinkách roku 1975.⁶⁵ V tomto psaní jeho autoři upozorňovali na porušování lidských a občanských práv ze strany rumunských úřadů. Poté, co byl obsah dopisu odvysílán v Rádiu Svobodná Evropa, začali lidé Gomu sami vyhledávat, v touze formálně se připojit svým podpisem pod dané prohlášení. Tento odvážný krok byl okamžitě odsouzen a následně potrestán. 17. února 1977 vrchní představitel rumunského státu N. Ceaușescu vystoupil s plamenným projevem, ve kterém signatáře Gomova protestu veřejně odsoudil a označil je za vlastizrádce.⁶⁶ Paul Goma byl nejdříve izolován, poté zastrašován a nakonec uvězněn. Do doby, než byl první rumunský disident vsazen do žaláře, podepsalo však jeho dopis na 200 rumunských občanů, a to navzdory hrozbě tvrdých perzekucí ze strany státního aparátu.⁶⁷ Neblahému osudu neušli i další disidenti. Spisovatel Ion Vianu byl nucen odejít ze svého pracoviště v bukurešťském lékařském institutu. Jeho propuštění bylo zinscenováno jako justiční proces, který byl doprovázen nevybíravým slovním napadáním „obžalovaného“ rozzuřeným davem. Dalším potrestaným byl rumunský literární historik a kritik Ion Negoițescu. Ten byl režimem nespravedlivě falešně obviněn a zdiskreditován za homosexuální praktiky. Další signatáři byli též tvrdě šikanováni a fyzicky napadáni, uvést lze například Iona Ladeu a Gheorgha Sanda.⁶⁸

Goma byl nakonec po měsíci propuštěn na svobodu. Stalo se tak díky silnému mezinárodnímu tlaku. Za Gomovo propuštění se zasazovali například Eugen Ionesco, Jean-Paul Sartre, Arthur Miller či Edward Albee.⁶⁹ Po propuštění ze žaláře však byl Paul Goma a jeho rodina podrobeni neustálé šikaně ze strany Securitate. Ačkoliv tento význačný disident původně nechtěl opustit rodnou zemi, výše zmíněné okolnosti ho k tomu nakonec donutily. Do Paříže se přestěhoval i s rodinou 20. listopadu 1977. Jeho dny v emigraci však nebyly naplněny klidem a mírem. V roce 1982 dostal zvláštní agent Matei Pavel Haiducu rozkaz Paula Gomu a dalšího exilového autora Virgila Tănaseho zabít. Naštěstí se rozhodl příkaz neuposlechnout a sám se udal francouzské policii. V hledáčku rumunských tajných služeb však Paul Goma zůstal až do pádu komunistického režimu.⁷⁰

---

⁶⁵ MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 92. ISBN 1-84520-258-9.

⁶⁶ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 239. ISBN 1563246333.

⁶⁷ CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008, s. 486. ISBN 9736371794.

⁶⁸ MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 93. ISBN 1-84520-258-9.

⁶⁹ *Tamtéž.*

⁷⁰ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 242. ISBN 1563246333.

Odlišnost mezi disentem v Rumunsku a Československu je více než patrná. Rumunský disent byl, na rozdíl od Charty 77, soustředěn výlučně okolo jedné osoby Paula Gomy. Ten, ač se snažil sebevíc, nebyl schopen získat pro svoji iniciativu více vlivných osobností. Ve skutečnosti většině signatářů protestu nešlo ani o lidská práva, ale primárně doufali v to, že jim podpis zaručí možnost emigrace do zahraničí. Neúspěch „Gomových“ disidentů jistě zapříčinilo i to, že nebyli schopni svoje požadavky jasně formulovat. Ačkoliv se vymezili proti neutěšeným podmínkám v zemi, nedokázali po vzoru Charty 77 předložit konkrétní kroky ke zlepšení situace. Tyto faktory způsobily, že rumunská vláda potlačila rumunské disidentské hnutí dříve, než mělo možnost se plně rozvinout a přeměnit se v organizované hnutí. Za necelé tři měsíce bylo největší opoziční uskupení od konce války zcela umlčeno.⁷¹

Jak již bylo zmíněno výše, ve stejném roce, kdy se rumunský disent přihlásil k solidaritě s Chartou 77, se uskutečnila hornická stávka v údolí řeky Jiu. Přestože se nejednalo o stávku politicky motivovanou, silně otrásla stabilitou tehdejší politické moci. Stejně jako v 50. letech se jednalo o stávku čistě pasivně rezistenčního rázu. Přibližně 35 000 horníků se zabarikádovalo do dolu v Lupeni na protest proti změně pracovní doby a navýšení důchodového věku z 50 na 55 let.⁷² Horníci podmínili ukončení stávky následujícími požadavky: zavedení původní pracovní doby a důchodového věku, zavedení lehkého průmyslu do regionu či lepší zásobování potravinami a léčivý. Zároveň si horníci vymohli podepsanou dohodu o tom, že po skončení stávky proti nim nebudou zavedena represivní opatření a že média budou pravdivě referovat a nezkrášlovat informace o jejich stávce. Vyjednávat o těchto podmínkách byl vyslán Ilie Verdeț, člen politického výkonného výboru. Horníci ho však nepustili ke slovu, přičemž se dovolávali samotného generálního tajemníka strany. Nicolae Ceaușescovi nezbývalo nic jiného, než se tváří tvář setkat s protestujícím davem. Jednání nebyla dlouhá, se zdárným koncem pro protestující. Takřka všechny podmínky, které si horníci kladli, byly skutečně splněny. Včetně těch, že žádný stávkující nebude zabit ani uvězněn. Nicméně někteří horníci byli posléze přinuceni změnit bydliště a dostali se pod stálý dohled tajné policie.⁷³

---

⁷¹ POLLACK, Detlef a Jan W. IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 147. ISBN 0754637905.

⁷² DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 243. ISBN 1563246333.

⁷³ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 245. ISBN 1563246333.

Navzdory výše zmíněným dvěma událostem roku 1977 se v socialistickém Rumunsku nepodařilo vytvořit centrální opoziční hnutí. Bylo tomu právě naopak. „Gomovo hnutí“ a stávka v údolí řeky Jiu se staly na následující dekádu vrcholem opozičních snah.⁷⁴

V letech 1977 až 1981 se v důsledku Ceaușescovy zahraniční politiky oscilace mezi Západem a Východem, narostl zahraniční dluh Rumunska ze 3 na 10 miliónů dolarů.⁷⁵ Drakonické metody, jež měly vést k umoření dluhu, zapříčinily výrazné zhoršení životní úrovně. Nedostatek základních potravin a elektrického proudu se pro milióny Rumunů stal denní realitou.⁷⁶ Tato drastická opatření měla za následek kulminující nespokojenost obyvatelstva a též zbavila prezidenta Rumunska o poslední zbytky popularity.

Pomyslný pohár trpělivosti přetekl 15. listopadu 1987. V Brašově, tehdy druhém největším rumunském městě, vypukla stávka v továrně na traktory.⁷⁷ Zaměstnanci původně stávkovali proti snížení platu, jež bylo zaměstnavatelem odůvodněno nedodržením stanoveného výrobního plánu. Ten však vzhledem k daným okolnostem ani nemohl být dodržen. Vnitřní ekonomický trh stagnoval, což mělo za následek, že ze zahraničí nebyla po rumunském zboží příliš vysoká poptávka. Stávka v průmyslovém centru Sedmihradsko se od protestu horníků v Lupeni výrazně odlišovala tím, že neměla pevně danou strukturu a organizaci. Dělníci z noční směny se spojili s těmi, kteří přišli na směnu ranní. K nim se začali spontánně připojovat také běžní obyvatelé města. Tento heterogenní, několikatisícový dav se okolo deváté ranní vydal do ulic. Za zpěvu revoluční hymny z roku 1848 a skandování: „Pryč s diktaturou!“ a „My chceme chléb!“ zamířili k hlavnímu sídlu komunistické strany ve městě. Zde rozběsněný dav začal ničit interiér budovy. V reakci na to nastoupily pořádkové jednotky a tvrdě na demonstranty udeřily. Mnoho protestujících bylo zadrženo a 61 osob bylo odsouzeno k odnětí svobody za trestný čin výtržnictví.⁷⁸

Ačkoliv byl protest velmi rychle potlačen, právem mu patří význačné místo v historii rumunské protirežimní opozice. Bylo to úplně poprvé, co se běžní občané zapojili do dělnické stávky, která navíc vyústila v otevřenou kritiku komunistické vlády a jejího vrchního představitele

---

⁷⁴ POLLACK, Detlef a Jan W. IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 149. ISBN 0754637905.

⁷⁵ DELETANT, Dennis. *New Evidence on Romania and the Warsaw Pact, 1955–1989*. Cold War International History Project Dossier No. 6 (Woodrow Wilson International Center for Scholars, April 2004), s. 15–16.

⁷⁶ *Tamtéž*.

⁷⁷ POLLACK, Detlef a Jan W. IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 150. ISBN 0754637905.

⁷⁸ MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 89. ISBN 1-84520-258-9.

Nicolae Ceaușesca. Stávka v Brašově je označována za symbolický počátek posledního a zároveň největšího vzmachu rumunského opozičního hnutí.⁷⁹

Neústupná politika rumunského prezidenta přivedla zemi na pokraj ekonomického zhroutení. V této době se již také začaly ozývat hlasy ze zahraničí, které volaly po solidaritě a změně pořádků v socialistickém Rumunsku. Podporu Rumunům na dálku nevyjadřovali pouze obyvatelé demokratických států, ale též ti, kteří byli nuceni žít desetiletí za železnou oponou. V březnu 1989 se stala do té doby nevídaná událost. Šest dříve vysoce postavených členů komunistické strany za vlády Gheorghia-Deje sepsalo tzv. *Dopis šesti*. V něm kritizovali politiku systematizace,⁸⁰ porušování lidských práv a nasazování jednotek Securitate proti dělnictvu.⁸¹ Dopis se dočkal nečekaně velkého mezinárodního ohlasu. Pravděpodobně to bylo zapříčiněno tím, že se jednalo o první případ, kdy režim kritizovali samotní straníci. Další protesty proti režimu ve formě otevřených dopisů na sebe nenechaly dlouho čekat. Ještě v březnu 1989 sepsala skupina intelektuálů tzv. *Dopis sedmi* a v prosinci téhož roku spatřil světlo světa spis označený jako *Dopis osmnácti*. Tyto dva dopisy nepřinášely po stránce obsahové nic nového, nicméně jejich přínos tkvěl ve vůbec prvním spojení intelektuálů proti vládnímu režimu.⁸²

Nebyly to však nově sjednocení intelektuálové, kteří měli nakonec na pádu komunistického režimu v Rumunsku zásadní podíl. Jiskra revoluce byla zažehnuta v Temešváru v prosinci roku 1989. Lidé se zde sjednotili na protest proti přeložení protestanského pastora László Tőkése z Temešváru do izolované farnosti na severu Sedmihradska. Tento etnický Maďar byl trnem v oku komunistického režimu již po řadu let. Tőkés od 80. let přispíval svými články do tajného protikomunistického časopisu *Ellenpontok*. V jednom čísle bylo uvedeno jeho pojednání o nedodržování lidských práv ze strany vládního aparátu. Od této doby byl populární pastor vystaven neustálé šikaně nejen od tajné policie, ale i od svých církevních představených. Vše vyvrcholilo, když Tőkés i přes výslovný zákaz, zorganizoval dva kulturní festivaly cílené především na mladé lidi. Tato skutečnost vedla k okamžitému zákazu výkonu kněžské služby a na příkaz biskupa měl být Tőkés převelen do odlehlé vesnice Mineu. Protestantský kněz však odmítl výzvy uposlechnout. Nato se jeho farníci shromáždili okolo jeho domu, aby mu vyjádřili podporu. To, co původně začalo jako nepočetná demonstrace na obranu jedince, přerostlo

---

⁷⁹ POLLACK, Detlef a Jan W.IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 151. ISBN 0754637905.

⁸⁰ Program přesídlování vesnické obyvatelstva do měst.

⁸¹ POLLACK, Detlef a Jan W.IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 151. ISBN 0754637905.

⁸² *Tamtéž*.

v otevřené masivní povstání proti režimu. Největší vlna demonstrací se v Temešváru uskutečnila 16. a 17. prosince.⁸³ Povstání však bylo krvavě potlačeno armádními jednotkami, které neváhaly do protestantů střílet. Poslední odhady počtu obětí se vyšplhaly na 122 zesnulých.⁸⁴ Ani tato tragická událost však nedokázala plamen revoluce uhasit. Již 20. prosince občané Temešváru zaplavili ulice města a vyhlásili ho za svobodné.⁸⁵ Téhož dne se prezident Rumunské socialistické republiky kvapně vrátil z návštěvy Íránu. V televizním vysílání příkře odsoudil události v největším městě Banátu a označil je za „vměšování zahraničních sil do vnitřních záležitostí Rumunska.“⁸⁶ O den později se v Bukurešti na náměstí, které dnes nese jméno Piața Revoluției (náměstí Revoluce), sešlo velké množství lidí, aby si vyslechli projev generálního tajemníka komunistické strany. Nicolae Ceaușescu promluvil k lidu tak, jak byl z předchozích let zvyklý. V podstatě se omezil pouze na vyzdvihování socialistické společnosti a jejích úspěchů. Nicméně znovu neopomenul zmínit události z Temešváru. Dle něho se jednalo o „fašistickou agitaci, která měla za cíl zničit socialismus.“⁸⁷ Reakce přihlížejících však byla jiná, než pravděpodobně očekával. Z davu se brzy ozval pískot a též skandování „Temešvár!“. Ceaușescu nebyl, vzhledem k atmosféře, která na náměstí panovala, schopen projev dokončit. Srocení davu přerostlo v protivládní demonstraci, která záhy zachvátila celé hlavní město Rumunska. Den nato rumunský prezident se svojí ženou Elenou na poslední chvíli unikli helikoptérou rozzuřenému davu. Nicméně již o tři dny později, na Vánoce 25. prosince 1989, byl Nicolae Ceaușescu a jeho žena Elena popraveni.⁸⁸ Jejich smrt však dodnes vyvolává kontroverzi, jelikož byli usmrceni, aniž se dočkali formálního soudního procesu. Odstraněním diktátora, který vládl v Rumunsku více než dvě dekády, vykročila země váhavým krokem k procesu demokratizace.

---

⁸³ POLLACK, Detlef a Jan W.IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 151. ISBN 0754637905.

⁸⁴ MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 96. ISBN 1-84520-258-9.

⁸⁵ POLLACK, Detlef a Jan W.IELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 152. ISBN 0754637905.

⁸⁶ CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008, s. 505. ISBN 9736371794.

⁸⁷ Nicolae Ceausescu FINAL speech. [vid. 2017-04-04]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=wWibCtz_Xwk&. Navštíveno 4.3. 2017.

⁸⁸ CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008, s. 507. ISBN 9736371794.

2 Porušování lidských práv a nízká životní úroveň v Rumunské socialistické republice

Pět ze sedmi zkoumaných samizdatových a exilových periodik se zabírá problematikou lidských práv a nízkou životní úrovní v socialistickém Rumunsku. Tato skutečnost vpravdě odrážela alarmující situaci rumunské společnosti v 80. letech minulého století. Množství článků, které se této otázce věnují, stvrzuje zásadní změnu postoje západních médií vůči Ceaușescově domácí politice. Značný hospodářský úpadek spolu se stále většími represemi zapříčinily, že věhlas generálního tajemníka komunistické strany začal velmi rychle upadat. Na konci 80. let ho již zahraniční tisk nevnímal jako „tmelící prvek“ mezi Západem a Východem, ale začal se o něm vyjadřovat jako o diktátorovi a tyranovi nebohého rumunského lidu.⁸⁹

Po roce 1985, kdy se v Sovětském svazu chopil moci Michail Gorbačev, zaplavila evropské komunistické státy vlna uvolnění. Liberalizace se však netýkala všech zemí. Výjimku tvořily Albánie a Rumunsko, které upadalo do čím dál větší mezinárodní izolace. Nejdříve ochladly jeho vztahy s Francií, posléze se SRN, a nakonec se Spojenými státy americkými.⁹⁰ Odtrženo od okolního světa se Rumunsko vnímalo jako poslední bašta pravého komunismu a socialistických idejí. Mluvíme-li o Rumunsku, máme v tomto případě především na mysli jeho prezidenta Nicolae Ceaușesca. S jeho názory se ostatně mohli čeští čtenáři setkat roku 1989 v letním díle samizdatového časopisu *Revolver Revue*, který přetiskl jeho dvouapůlhodinový rozhovor s Kennethem Auchinclossem, redaktorem *Newsweeku*. Na otázku, jaký má názor na politiku glasnosti a perestrojku, N. Ceaușescu odpověděl:

„Začínali jsme s myšlenkou, aby každá země, každá strana dosáhla společensko-hospodářský rozvoj a socialistickou výstavbu v souladu se svými vlastními realitami a svým náhledem na tyto věci. Ale jsme znepokojeni jistými opatřeními, které podnikly určité země, opatřeními, které vlastně zavrhuje principy socialismu. Znamenají otočení zpátky, či, jak to napsaly jedny francouzské noviny, návrat ke kapitalismu. Taková linie může jen zhoršit hospodářskou a politickou situaci země, která se po ní vydá, a mělo by to jistě následky v politické a hospodářské stabilitě, stejně jako v mezinárodních vztazích.“⁹¹

---

⁸⁹ CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008, s. 493. ISBN 9736371794.

⁹⁰ TREPTOW, Kurt W. *Dějiny Rumunska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států, s. 371. ISBN 80-7106-348-7.

⁹¹ *Neznáme slovo ničení*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989, s. 2.

Vrchní představitel Rumunské komunistické strany se jako hluboce přesvědčený socialista snažil obyvatelstvu vnutit představu, že všechny těžkosti, které v onu dobu zakouší, jsou způsobeny vnějšími nepřátelskými silami, které se snaží rozbořit jejich pečlivě budovanou pevnost socialismu a v důsledku napadají samotný rumunský národ. Lid však na tuto výzvu neslyšel. Životní úroveň v tehdejším Rumunsku byla natolik katastrofální, že takřka jediné, na co se omezil život běžných obyvatel, bylo shánění potravy, ošacení a zdroje tepla v zimních měsících. Rétorika komunistického vedení tedy nevyvolala mezi rumunskými obyvateli kýžený mobilizační efekt.

O neutěšené situaci v Rumunsku se na vlastní oči mohli přesvědčit také někteří zpravodajové tehdy samizdatových *Lidových novin*. Mezi lety 1988 až 1989 vyšlo v této redakci celkově pět článků, které referovaly o nízké životní úrovni a porušování lidských práv v Rumunsku. První článek přináší informaci o výsledcích studie o lidských právech autora Charlese Humana. Ten na základě důmyslně propočítaného koeficientu, jenž zahrnoval mnoho proměnných, udělil každému státu procentuální vyčíslení dodržování míry lidských práv. Československo s 36 % tehdy obsadilo pozici na chvostu pomyslného žebříčku. Autor článku též neopomenul zmínit země, kterým studie přisoudila ještě horší umístění. Vedle Severní Koreje, Číny, Zairu či Libye, své místo zde zaujalo také Rumunsko.⁹²

Druhý článek se zabývá porovnáním množství vyrobených motorových vozidel v rámci východního bloku. Z tohoto článku vyplývá, že Rumunsko je z uvedených zemí (SSSR, Polsko, ČSSR) se 115 000 vyrobenými vozy ročně na tom nejhůře.⁹³

Další článek přináší rozhovor s tehdejší předsedou československé delegace Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva Karlem Schwarzenbergem. Ten mimo jiné podotýká: „Zatímco se celý svět kolem točí, změny přinášejí někdy až senzační pokrok, tady jako by vše bylo v ledničce. Vynecháme-li Albánii nebo Rumunsko, je to dnes v Československu asi nejtěžší v Evropě.“⁹⁴

Vedle okrajových zpráv se čtenáři *Lidových novin* mohli obeznámit s rumunskými poměry díky dvěma reportážím očitých svědků z let 1988 a 1989. Autor s iniciály „nc“ uvádí:

„Země je rozdělena do 41 krajů a každý z nich je samozásobitel. Obyvatelstvu se dostane jen to, co se v kraji vyprodukovalo, ovšem po odečtení povinných státních

---

⁹² *Na žebříčku lidských práv*. Praha: Lidové Noviny, únor, 1988, s. 14.

⁹³ *Svět na kolech*. Praha: Lidové Noviny, červen, 1988, s. 8.

⁹⁴ *Nikdy nezapomenu, kde jsem se narodil*. Praha: Lidové Noviny, březen, 1989, s. 2.

dodávek, určených většinou na vývoz. Potraviny jsou na lístky...Nikde ani zmínky o tom, co lze na lístek dostat. Příděly se totiž snižují třeba každý měsíc; v každém městě, i v rámci kraje, může být lístek na něco jiného a v jiném množství. To, co nedostanete, koncem měsíce propadá. Takže cennější než lístky jsou styky, známosti. Na vesnicích lístky nejsou, lidé musí být živi z toho, co jim roste a běhá kolem chalupy. Ostatní se získává složitým směnným obchodem. Na černém trhu se platí pětinasobek oficiální ceny, u věcí, které se v Rumunsku nepěstují (káva, kakao) ještě víc. Stát strhává pracujícím měsíčně jedno procento z platu s tím, že jim to na konci roku při splnění plánu vrátí. Ale výpadky proudu, nedostatek surovin a nejrůznější prostoje plán splnit neumožňují. Takže si stát za svou vlastní neschopnost ještě vybírá u občanů pokutu. Bukurešť byla kdysi Paříží Balkánu. Dnes do jejích ulic blikají nedomrlé žárovky, jedna z každého bytu. V domácnostech se netopí, osobní auta nejezdí, hromadná doprava je na začátku a na konci pracovní doby. Lze se pak divit, že pojem lidská práva má ve srovnání s Evropou v Rumunsku obsah značně zúžený?“⁹⁵

V podobném duchu hovořil také novinář Jan Bártl. V dubnu roku 1989 mu v *Lidových novinách* vyšel článek s názvem *Rumunsko – země Conducătora*. V něm se zevrubně zaobíral stavem rumunské společnosti na samém konci 80. let. Vyjmenovává zde znovu vše, s čím se zde setkal, se zdá být redundantní. Jeho výpověď se takřka zcela shoduje se zkušenostmi jeho kolegy. Důležité však je, že se zmínil o výnosu, který se týkal zvýšení porodnosti a byl nedílně spjat se zákazem potratů. Bártl píše:

„Nejdůsledněji je ovšem plněn výnos o zvýšení porodnosti. Každá žena do čtyřiceti let musí jednou za měsíc povinně ke gynekologovi, aby se zabránilo záměrné interrupci. Ta je přísně zakázána, antikoncepční prostředky nejsou. Porodník nemá sám právo rozhodnout se pro císařský řez, i když by v záporném případě ohrozil život rodičky. Studentky na středních školách jsou poučovány o tom, že být svobodnou matkou není žádná hanba. Kojenecká úmrtnost je ovšem tak vysoká, že se novorozenata zapisují do matrik až po čtyřech týdnech od narození.“⁹⁶

O porušování lidských práv a materiálním nedostatku rumunského obyvatelstva se též hojně píše v oficiálním časopise *Charty 77 Informace o Chartě 77* (dále *Infoch*). Z mnoha článků jsem se rozhodl vybrat pouze přetištěný dopis Polského helsinského výboru z května roku 1989. Učinil jsem tak proto, jelikož jsem přesvědčen, že tento text plně vystihuje povahu článků

---

⁹⁵ *Rumunsko je jinak krásná země*. Praha: Lidové Noviny, březen, 1988, s. 13.

⁹⁶ BÁRTL, Jan. *Rumunsko-země Conducătora*. Praha: Lidové Noviny, duben, 1989, s. 12.

časopisu *Infoch* týkajících se rumunské tematiky. Tedy shrnutí tristní situace v zemi a následná výzva k solidaritě a pomoci. V dopise se píše: „Helsinský výbor v Polsku se zmiňuje o teroru, s jehož pomocí Ceaușeskův režim v zemi vládne, a o zoufalé materiální situaci, do níž byl rumunský lid hospodářskými neúspěchy tohoto režimu přiveden...Nelze mlčet, když jsou v centru Evropy tak drastickým způsobem pošlapávána základní lidská práva.“⁹⁷

O tíživém stavu rumunské společnosti se též vyjadřuje samizdatový kulturní časopis *JazzStop*. Autor situační zprávy, kterou příznačně pojmenoval *Rumunsko*, zcela bezpochyby vychází z referátu rumunského spisovatele Helmutha Frauendofara, který byl přednesen na krakovské konferenci o lidských právech. Referát byl v celém znění otištěn v 11. čísle samizdatového časopisu *Revolver Revue*.⁹⁸ Rumunský spisovatel v něm zevrubně přibližuje bídu, které jsou Rumuni vystaveni, přičemž zvláštní pozornost věnuje neblahé situaci žen, dětí a starých lidí. Český novinář, který vystupoval pod iniciály „js“, se umně vystříhal částí, jež měly pravděpodobně vyvolat soucit publika a zachoval ty, které měly pro domácí čtenáře vyšší vypovídací hodnotu. Kromě tristního nedostatku potravin, základních potřeb a elektrického proudu přiblížil autor článku *Rumunsko* také stav školství a zdravotnictví:

„Porušování práv provází občana Rumunska celým životem. Ženy jsou nuceny přivést na svět minimálně čtyři děti. Kvůli katastrofální lékařské péči je kojenecká úmrtnost velmi vysoká. Děti ve školním věku jsou na jaře a na podzim používány jako bezplatná pracovní síla při polních pracích. V ten čas nenavštěvují školu. Lidé trpí nedostatkem léků. Provoz sanitek je omezen kvůli nedostatku benzínu. K lidem starším sedmdesáti let lékařská služba vůbec nevyjíždí.“⁹⁹

Exilový časopis *Listy* se v rubrice „O čem Rudé právo nepíše“ zmiňuje o životní úrovni rumunských obyvatel takto:

„Ceaușescu v říjnu obcházel osobně a s velkou pompou potravinářské obchody a závody v Bukurešti a nabádal ke ‚zlepšování zásobovací situace‘. Obyvatelé města ‚dostali právo‘ na 10 vajec, 200 gramů másla a půl kilogramu masa měsíčně. Fronty před obchody s potravinami však ještě vzrostly, protože přiděly si každý musel vyzvedávat na občanský průkaz jen v jednom určeném obchodě, a tam potraviny bývaly zřídka. Ve venkovských městech nebyly ani tyto občasné přiděly. Za této situace bude stranický

---

⁹⁷ *Dva dokumenty Helsinského výboru v Polsku*. Praha: Informace o Chartě 77, číslo 12, 1989, s. 5.

⁹⁸ *Ponurý ostrov v jihovýchodní Evropě*. Praha: Revolver Revue, 11. díl. 1988.

⁹⁹ *Rumunsko*. Praha: JazzStop, ročník 3. 9/10, 1989, s. 64.

sjezd ‚bilancovat grandiózní úspěchy a otevírat nádhernou perspektivu'-jak se tvrdí v předsjezdovém dokumentu.“¹⁰⁰

V dubnu roku 1988 se generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš rozhodl RSR navštívit. Učinil tak proto, aby svému rumunskému protějšku osobně popřál vše nejlepší k 70. narozeninám. V době, kdy byla tíživá situace rumunských obyvatel již dobře známá i státům východního bloku, zní slova Miloše Jakeše vpravdě cynicky:

„Vážený soudruhu Ceaușesku, vážené soudružky a soudruzí, jsem velmi rád, že vám mohu při dnešním našem setkání předat československý Řád bílého lva 1. třídy s řetězem...přijměte, prosím, naše nejvyšší státní vyznamenání jako projev upřímného uznání vašeho osobního přínosu k upevňování svazků přátelství, spojenectví a všestranné spolupráce...Svou neúnavnou aktivitou na mezinárodním poli napomáháte prosazovat ideál všech pokrokových a mírumilovných lidí – bezpečný život v míru a vzájemném porozumění.“¹⁰¹

Článek ČTK přetiskl ve svém 11. čísle časopis *Revolver Revue*. Patrným záměrem bylo poukázat na kontrast mezi tvrdou rumunskou realitou a oficiální komunistickou rétorikou.

Následujících několik stran bude věnováno detailnímu rozboru hospodářské, sociální a politické situace Rumunska v 80. letech minulého století. Poukázání na dobové skutečnosti si klade za cíl podrobit samizdatové a exilové články týkající se rumunské tematiky kritickému zhodnocení.

Rumunský komunistický stát vstupoval do své poslední dekády existence se značným zahraničním dluhem. V roce 1980 činilo zadlužení Rumunska 410 dolarů na jednoho obyvatele a v roce 1981 dosáhl celkový zahraniční dluh devět miliard dolarů.¹⁰² Prohlubující se hospodářské těžkosti zapříčinily především dva faktory: excesivní zahraniční investiční dovozy na úkor domácího vývozu a nebývalý pokles těžby ropy. Řešení této nelichotivé ekonomické situace hledala rumunská vláda v krátkodobých úvěrech s vysokou úrokovou sazbou. Tímto konáním se však dostala do příslovečného začarovaného kruhu. Rumunský stát nedisponoval prostředky, které by mu umožnily pohledávky vůči Mezinárodnímu měnovému fondu splatit.

---

¹⁰⁰ *Veliké vítězství socialismu*. Řím: Listy, ročník 19, číslo 6, 1989, s. 35.

¹⁰¹ *Přátelská pracovní návštěva M. Jakeše v RSR*. Praha: Revolver Revue, 11. díl, 1988.

¹⁰² TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 120. ISBN 80-7106-503-X.

To vedlo komunistické předáky k uzavírání dalších nevýhodných půjček, jimiž chtěli umořit alespoň část dluhů.¹⁰³ Situace se brzy stala kritická.

Na národní sjezdu KSR, který se konal v prosinci roku 1982, přednesl Nicolae Ceaușescu návrh řešení vzniklé situace. Na jeho popud byl zaveden drastický úsporný program, který měl vést k úplnému splacení zahraničního dluhu. Splnění tohoto plánu se stalo absolutní prioritou vnitřní politiky.¹⁰⁴ V rámci těchto úsporných opatření začala životní úroveň obyvatelstva prudce klesat. Ještě v témže roce byl odsouhlasen vědecký nutriční program, který zpracoval Iulian Mincu. Na jeho základě byl stanoven počet kalorií a procento proteinů pro každého občana podle věku, pohlaví a povolání. Některé základní potraviny se začaly vydávat na příděl.¹⁰⁵ Nelze sice mluvit o tom, že by Rumuni zmírali hladu, ale v zemi se rapidně navýšil počet podvyživených.¹⁰⁶ Hlavní starostí obyvatel se stal každodenní shon po základních surovinách. Jelikož nebylo dováženo takřka nic, černý trh s nedostatkovým zbožím začal hojně bujet. Směnný obchod nebyl ničím výjimečným. Směňovalo se zboží za zboží, ale též zboží za služby. Pulty v obchodech s potravinami zely prázdnotou, a to i přes skutečnost, že Rumunsko v 80. letech zažilo několik let hojné úrody. Takřka vše, co bylo vypěstováno, bylo však určeno k exportu. Většina zemědělské práce byla stále činěna ručně. Státním podnikům a družstvům chyběly moderní stroje. Když se nedostávalo dostatečného počtu zemědělské pracovní síly, byla na sklizeň povolána armáda či děti školou povinné. Souhrnně řečeno, zemědělství v Rumunsku zažívalo značnou recesi.¹⁰⁷

V roce 1983 bylo zavedeno další úsporné opatření. Nejen podniky, ale též soukromé osoby byly nuceny snížit spotřebu elektřiny o celých 50 %. Domácnostem bylo zároveň „doporučeno“, aby omezily užívání domácích spotřebičů.¹⁰⁸

Na XII. sjezdu KSR v listopadu roku 1984 generální tajemník Komunistické strany Rumunska vítězoslavně prohlásil, že úsporný režim přinesl své ovoce a že se podařilo zastavit hospodářský úpadek. Ekonomický pokles se skutečně zpomalil, nicméně jen na velmi krátkou dobu. V zimě

---

¹⁰³ TREPTOW, Kurt W. *Dějiny Rumunska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států, s. 368. ISBN 80-7106-348-7.

¹⁰⁴ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 121. ISBN 80-7106-503-X.

¹⁰⁵ TREPTOW, Kurt W. *Dějiny Rumunska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států, s. 370. ISBN 80-7106-348-7.

¹⁰⁶ BOIA, Lucian: *Rumunsko: Krajina na hranici Európy*. Přel. Hildegard Bunčáková, Kalligram, Bratislava, 2012, s. 117.

¹⁰⁷ TREPTOW, Kurt W. *Dějiny Rumunska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států, s. 369. ISBN 80-7106-348-7.

¹⁰⁸ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 123. ISBN 80-7106-503-X.

téhož roku byli obyvatelé konfrontováni s dalšími restriktivními opatřeními. Dodávky elektřiny a také zemního plynu byly ještě více omezeny. Obyvatelé již netrpěli pouze hladem, ale též tuhou zimou. Byty a veřejné prostory měly být centrálně vytápěny na 16 stupňů Celsia, avšak ve skutečnosti se teplota v bytech držela jen několik stupňů nad nulou. K zimě se přidala i tma. V lednu roku 1985 bylo vydáno nařízení, které opravňovalo obyvatele svítit pouze jednou čtyřicetiwattovou žárovkou.¹⁰⁹ Tmu neprorazilo ani záření z televizních obrazovek. Po roce 1985 bylo televizní vysílání omezeno na tři, později na dvě hodiny denně. Program většinou obstaraly zprávy o návštěvách a aktivitách prvního rumunského páru, relace hospodářského nebo zemědělského charakteru či případně část filmu na pokračování.¹¹⁰ Není divu, že obyvatelé žijící v pohraničních oblastech měli televizní antény nasměrované ke svým jihoslovanským či maďarským sousedům. V této době se ještě více navýšila posluchačská obec Rádía Svobodná Evropa.¹¹¹

Drakonická úsporná opatření se především týkala omezení přidělu potravin a krácení dodávek elektřiny a plynu. Nicméně i další oblasti každodenního života byly nově zavedenými pořádky zásadně ovlivněny. Ve snaze ušetřit pohonné hmoty byl původně zcela zakázán provoz soukromých vozidel. O několik měsíců později bylo povoleno užití osobního vozidla jednou za dva dny. Veřejná doprava byla též zásadně omezena. S nedostatkem nafty se výrazně zhoršila dostupnost zdravotnické péče. V rámci rozsáhlých úspor vyjížděly sanitní vozy jen k těm nejzávažnějším případům. Toto „selektivní“ zdravotnictví bylo jedním z faktorů, které se neblaze přičinily o navýšení úmrtnosti některých skupin obyvatel. Jednalo se především o staré lidi, nemocné a nemluvňata. V roce 1985 vydal rumunský prezident nařízení, dle kterého lidé nad 65 let nesměli být převáženi do nemocnic, aby zde nezabírali místo.¹¹²

Snad nejodsouzenější z Ceaușescových příkazů bylo zavedení demografického programu. Krátce nato, co se v Rumunsku komunisté chopili moci, začali se zasazovat o zrovnoprávnění mužů a žen. V důsledku to znamenalo, že ženy začaly zastávat pracovní pozice, které dříve náležely výhradně mužům. Vyšší nároky na ženy byly však „vykoupeny“ větším platovým ohodnocením. Emancipace žen též změnila pohled na mateřství. Jelikož žena byla oficiálně rovna muži, měla plné právo rozhodovat o tom, zda počaté dítě donosí či půjde na

---

¹⁰⁹ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 126. ISBN 80-7106-503-X.

¹¹⁰ BOIA, Lucian. *Rumunsko: Krajina na hranici Európy*. Přel. Hildegard Bunčáková, Kalligram, Bratislava, 2012, s. 117.

¹¹¹ *Tamtéž*.

¹¹² TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 126. ISBN 80-7106-503-X.

interrupci. Díky vyšším mzdám mohly podstoupit tento lékařský zákrok i několikrát do roka.¹¹³ Tato skutečnost však pravděpodobně zapříčinila, že v roce 1966 klesla hrubá míra celkové porodnosti na 14.3 narozených na 1000 obyvatel. Jednalo se o zásadní propad, jelikož ještě v roce 1960 porodnost činila 19.1 promile.¹¹⁴ Strana si začala uvědomovat, že k budování „Velkého socialistického Rumunska“ potřebuje větší množství obyvatel, a to především mladých. K tomu jim měl dopomoci zákon číslo 770, vydaný v roce 1966. Bez jakékoliv přípravy či alternativního kroku byly potraty doslova ze dne na den v Rumunsku přísně zakázány.¹¹⁵ To, co se dříve zdálo přirozeným právem ženy, bylo nyní stíháno několika lety vězení. Výsledky zavedení zdravotnické reformy týkající se potratů musely překvapit i samotné členy strany. V roce 1967 vzrostl počet narozených na neuvěřitelných 27.4 na 1000 obyvatel.¹¹⁶ Zároveň se ale věznice začaly plnit ženami, které potrat i přes zákaz podstoupily, i těmi, kteří onen zákrok vykonali. Došlo též k nárůstu počtu úmrtí rodiček, jež nelegální interrupci podstoupily často v nedůstojných a veskrze amatérských podmínkách. V jejich počtu se Rumunsko dostalo na nelichotivé první místo v Evropě.¹¹⁷ Další nezáviděníhodné prvenství si rumunský stát připsal v počtu zemřelých novorozenat.¹¹⁸ Úmrtnost kojenců byla tak vysoká, že bylo vydáno nařízení, dle kterého měli být zapisováni do matriky až po třech týdnech od narození.¹¹⁹ Tímto krokem mělo dojít ke snížení statistiky úmrtí novorozenců. V době drastických úsporných opatření jejich počet však ještě narostl. V důsledku častého vypínání elektrického proudu zemřelo na desítky dětí v inkubátorech.¹²⁰

Zákon z roku 1966 uděloval ženám porodit nejméně čtyři děti.¹²¹ Na venkově se objevily také neúspěšné snahy sepsat s místními ženami smlouvu, která by je zavazovala k plánovanému plození.¹²² Zde je patrná analogie se smlouvami, které byli nuceni se státem uzavírat zemědělci. Vysoká porodnost byla prezentována jako vlastenecká povinnost, vyšší cíl. Ženy měly dát své

---

¹¹³ KLIGMAN, Gail. *The politics of duplicity: controlling reproduction in Ceausescu's Romania*. Berkeley: University of California Press, c1998, s. 10. ISBN 0520210751.

¹¹⁴ GINSBURG, Faye D. a Rayna. RAPP, ed. *Conceiving the new world order: the global politics of reproduction*. Berkeley: University of California Press, c1995, s. 239. ISBN 0-520-08914-6.

¹¹⁵ GINSBURG, Faye D. a Rayna. RAPP, ed. *Conceiving the new world order: the global politics of reproduction*. Berkeley: University of California Press, c1995, s. 240. ISBN 0-520-08914-6.

¹¹⁶ KLIGMAN, Gail. *The politics of duplicity: controlling reproduction in Ceausescu's Romania*. Berkeley: University of California Press, c1998, s. 11. ISBN 0520210751.

¹¹⁷ KLIGMAN, Gail. *The politics of duplicity: controlling reproduction in Ceausescu's Romania*. Berkeley: University of California Press, c1998, s. 3. ISBN 0520210751.

¹¹⁸ *Tamtéž.*

¹¹⁹ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 127. ISBN 80-7106-503-X.

¹²⁰ *Tamtéž.*

¹²¹ KLIGMAN, Gail. *The politics of duplicity: controlling reproduction in Ceausescu's Romania*. Berkeley: University of California Press, c1998, s. 14. ISBN 0520210751.

¹²² KLIGMAN, Gail. *The politics of duplicity: controlling reproduction in Ceausescu's Romania*. Berkeley: University of California Press, c1998, s. 17. ISBN 0520210751.

životy a životy svých dětí do služeb státu. Režim ve snaze přimět ženy k plození uzákonil vyšší příspěvky na děti, prodloužil mateřskou dovolenou a zavedl porodné.¹²³ Navíc byl mnohonásobným matkám udělen titul „hrdinka socialistické práce“. S tímto postavením byla spjata společenská prestiž a vyšší materiální podpora ze strany režimu.

Státní propaganda týkající se vyšší míry porodnosti začala postupně zasahovat do všech oblastí veřejného života. Demografové, doktoři, politici, ženské i mládežnické spolky byli nuceni se zúčastnit velké agitační kampaně.¹²⁴ Například ve velkých podnicích musely ženy podstupovat pravidelné gynekologické prohlídky. Doktoři kontrolovali své pacientky několikrát do roka. Pokud u nich nebylo po delší dobu shledáno, že jsou těhotné, byl na ně vyvíjen tlak, aby tuto situaci co nejdříve změnily.¹²⁵ Neustále podbízená myšlenka, že žena, jež neplodí mnoho dětí, se nepodílí na budování nové socialistické společnosti a je de facto příživnice, nesla alespoň zpočátku své ovoce.

Hrubá míra celkové porodnosti prudce stoupla. Po jisté době však došlo k náhlému poklesu. Ženy žijící především ve městech našly způsob, jak si obstarat nezbytnou lékařskou asistenci k provedení aborčního zákroku. Nelegální trh s potraty se povážlivě rozrůstal. Ironií osudu je, že interrupce se v Ceaușescově Rumunsku stala nejčastější metodou antikoncepce.¹²⁶ Pokles porodnosti vyvolal další represivní kampaň ze strany státního aparátu. V důsledku toho natalita v Rumunsku stoupla, avšak po čase zas znovu klesla. Tato sinusoida, která oscilovala mezi póly stoupající a klesající porodnosti, byla v socialistickém Rumunsku patrná až do pádu komunistického režimu v prosinci roku 1989.

Z výše uvedených skutečností je zřejmá značná kontradikce režimní rétoriky. Komunistické vedení brojilo za emancipaci žen a jejich větší začlenění do společnosti. Navzdory tomu k nim však neváhalo přistupovat jako k plemenným zvířatům. Toto sociální inženýrství vedlo mimo jiné k neustálému napětí v rodinách a každodenních vztazích mezi mužem a ženou.¹²⁷

Pokud porovnáme výše uvedené historické reálie s informacemi, které československým čtenářům předkládali redaktoři samizdatových časopisů, lze konstatovat, že se jim podařilo až

---

¹²³ GINSBURG, Faye D. a Rayna. RAPP, ed. *Conceiving the new world order: the global politics of reproduction*. Berkeley: University of California Press, c1995, s. 237. ISBN 0-520-08914-6.

¹²⁴ KLIGMAN, Gail. *The politics of duplicity: controlling reproduction in Ceausescu's Romania*. Berkeley: University of California Press, c1998, s. 14. ISBN 0520210751.

¹²⁵ KLIGMAN, Gail. *The politics of duplicity: controlling reproduction in Ceausescu's Romania*. Berkeley: University of California Press, c1998, s. 20. ISBN 0520210751.

¹²⁶ KLIGMAN, Gail. *The politics of duplicity: controlling reproduction in Ceausescu's Romania*. Berkeley: University of California Press, c1998, s. 29. ISBN 0520210751.

¹²⁷ BOIA, Lucian. *Rumunsko: Krajina na hranici Európy*. Přel. Hildegard Bunčáková, Kalligram, Bratislava, 2012, s. 112.

na několik málo výjimek věrně zachytit stav rumunské společnosti koncem 80. let minulého století.

Lidové noviny se vedle obecných konstatování o nízké životní úrovni Rumunů a porušování lidských práv v zemi zaměřily na to, co konkrétně obnáší každodenní život obyvatele tohoto státu. Širší analýza, jež by však poukázala na důvody těchto jevů, nebyla v článcích bohužel zahrnuta. Dobový čtenář se dozvídá pouze o tom, že takřka vše, co se v Rumunsku vypěstovalo a vyrobilo, bylo určeno k vývozu. Nicméně, co se týče popisu reality běžného života, podali žurnalisté podrobnou zprávu. Správně poukázali na tragickou situaci ohledně potravin, kdy jejich nedostatek zapříčinil, že komunistické vedení bylo nuceno zavést potravinové lístky. Neopomenuli též zmínit, že v důsledku tohoto opatření se rozbujel směnný obchod. Překvapivě detailně bylo v *Lidových novinách* referováno o nedostatku elektřiny v domácnostech. Informace, které se týkaly teploty v obytných prostorech a silničního provozu, však nebyly zcela přesné. V novinách bylo uvedeno, že se v bytech netopí. Nicméně skutečnost byla taková, že jistý zdroj tepla v bytech existoval, přestože velmi omezený. Dle autora článku *Rumunsko je jinak krásná země* nejezdily v Rumunsku osobní automobily. Jak již bylo výše zmíněno, na jistou dobu tomu tak skutečně bylo. V roce 1988, kdy článek vyšel, bylo však již ustanoveno, že osobní automobily lze obden využívat. Údaje o postavení žen v době vlády Nicolae Ceaușesca z článku *Rumunsko – země Conducător* lze na základě historických skutečností označit za takřka zcela přesné. Výjimku tvoří informace o tom, že ženy byly nuceny podstoupit gynekologickou prohlídku jednou za měsíc. Jistě, ženy byly vskutku podrobeny častým gynekologickým prohlídkám. Jednalo se však především o dělnice ve velkých podnicích, ve kterých působil lékařský personál. Interval jednoho měsíce se tedy zdá být nadnesený. Lokálně ne nemožný, ale celoplošně vyloučený. V článku je též uvedeno, že dětem byl vydáván rodný list čtyři týdny po narození. Tento údaj je nicméně též ne zcela přesný. Novorozeňata byla totiž zapisována do matrik tři týdny po porodu.

Časopis *Infoch* se problematice strádající rumunské společnosti věnoval podrobně. Na rozdíl od *Lidových novin* dával promlouvat nejen českým autorům, ale též otiskoval zprávy různých mezinárodních organizací pro lidská práva. Dané texty se vyznačovaly stručností a faktografickou přesností. Nedílnou součástí článků byla též výzva k zaujetí aktivního postoje vůči událostem v Rumunsku.

Kulturní samizdatový časopis *JazzStop* shrnul problematiku nízké životní úrovně a porušování lidských práv v Rumunsku do jedné situační zprávy, která přímo vycházela z referátu Helmutha Frauendofara. Rumunský spisovatel v pochopitelné snaze získat si sympatie a podporu

obecenstva uvedl v referátu údaje, které se ne zcela zakládaly na pravdivých skutečnostech. Například tvrdil, že novorozenci se do matrik zaznamenávají až několik měsíců po narození, že na jednom lůžku obvykle leží dva pacienti či že autobusy nejezdí. Český autor situační zprávy tyto konkrétní data neuvedl, přesto se mu však podařilo trefně vystihnout situaci, ve které se rumunská společnost nacházela.

V exilovém časopise *Listy* se o poměrech v Rumunské socialistické republice příliš nepsalo. Výjimku tvoří článek z rubriky „O čem Rudé právo nepíše“. Tento text je ojedinělý v tom, že poukazuje na zásadní rozpor mezi skutečným stavem věcí a oficiální rétorikou strany. Tento kontrast ještě více podtrhuje přetištěný článek o přátelské pracovní návštěvě Miloše Jakeše v RSR, který byl v časopise *Revolver Revue* záměrně umístěn za referát Helmutha Frauendofara.

Obecně lze říci, že československé samizdatové a exilové časopisy referovaly o situaci, ve které se nacházela rumunská společnost koncem 80. let minulého století pravdivě. Pokud došlo ke zkreslení dat, jednalo se v drtivé většině o zveličování již tak katastrofálních poměrů. Nicméně nelze předpokládat, že by byli čeští autoři natolik obeznámeni s místními skutečnostmi, že by tak činili záměrně. Informace pravděpodobně (někdy je to zcela prokazatelné) přebírali ze zahraničních, převážně rumunských zdrojů. U nich je úmyslné zveličování daných faktů diskutabilní, jelikož šlo takřka výlučně o Rumuny, kteří pobývali již delší dobu v exilu. Je tedy možné, že nebyli s poměry ve své vlasti detailně obeznámeni. Nelze však vyloučit ani možnost, že předkládaná fakta tendenčně zkreslovali ve snaze upoutat pozornost mezinárodního společenství k dané problematice.

Na závěr bych k dokreslení situace ohledně nízké životní úrovně a porušování lidských práv v Rumunsku nechal opět promluvit samotného generálního tajemníka komunistické strany Nicolae Ceaușesca. Odpovědi pocházejí z již výše zmíněného rozhovoru pro časopis *Newsweek*. O životní úrovni:

„My jsme v tomto období nesnížili životní úroveň...podnikli jsme opatření na snížení výrobních výdajů, zlepšení výnosnosti a pracovní produktivity. V posledních pěti letech jsme neměli žádné zvyšování cen...Věřím, že pokud jde o spotřebu na obyvatele, patříme mezi první země. A exportujeme potravu a ošacení. Ale nedělá se to na úkor spotřeby. Je to založeno na produktivitě. Nemáme problémy, co se týče spotřeby

potravy...Nemáme prázdné regály. Naopak, v našich obchodech máme hodně zboží ve skladech.“¹²⁸

O dodržování lidských práv se Conducător vyjádřil takto:

„Mezi lidskými právy stavíme do popředí právo na svobodný a nezávislý život. Jsme proti potratům. Vedle práva na existenci věříme, že člověk musí mít právo na práci...Západ naléhá na právo na emigraci. Osobně jsem byl vždy proti emigraci. Rumunský národ zde žije více než 2000 let a jsme národem, který si přeje tady být dalších 2000 let. Nechceme jít někam jinam. Proto nepodporujeme právo na emigraci.“¹²⁹

---

¹²⁸ *Neznáme slovo ničení*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989, s. 2.

¹²⁹ *Neznáme slovo ničení*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989, s. 3.

3 Teritoriální systematizace

Další téma, kterému se československé samizdatové a exilové časopisy ve větší míře věnovaly, byla tzv. „teritoriální systematizace“. Jednalo se o ideu přiblížit život rolníků životu ve městě. Projekt počítal se zničením nadpoloviční většiny vesnic a vybudováním několika set moderních střediskových obcí, do kterých se měli vesničané přestěhovat.¹³⁰ Takto alespoň zněla oficiální státní rétorika. Ve skutečnosti šlo o nucené přesídlení rolnického obyvatelstva do narychlo postavených panelových domů, mnohdy bez základního vybavení. Důvodem k likvidaci vesnic bylo získat další zemědělskou půdu a celková modernizace země. Jednalo se však také o důmyslný plán komunistického režimu, jak poškodit národnostní menšiny.¹³¹

Lidové noviny se tomuto námětu věnovaly spíše okrajově. Autor článku *Rumunsko – země Conducătoră* seznamoval čtenáře s projektem rozsáhlé urbanizace na pouhých několika řádcích. Jan Bártl v roce 1989 napsal: „Velký Conducător Ceaușescu připravuje pohromu pro venkov. Chce zlikvidovat sedm až osm tisíc vesnic, z nichž tisíc obývají Maďaři. Lidé jsou stěhováni do patrových domků, které mají sociální zařízení na dvoře. Ničí se vše včetně hřbitovů a kostelů.“¹³² Na základě tohoto krátkého sdělení bylo pro tehdejší čtenáře pravděpodobně obtížné se v dané problematice zorientovat. Bártl nejdříve informoval o zamýšlené systematizaci, nicméně dále již hovořil o jejich konkrétních následcích. Tato nejednoznačnost byla typická i pro tehdejší zahraniční tisk. Pravděpodobně to bylo zapříčiněno nedostatkem relevantních zpráv o postupu a fázi systematizace. Neznalost historického vývoje dané problematiky pak zapříčinila, že obsah některých reportáží vyzněl poněkud zmatečně.

V časopise *Infoch* se o systematizaci rumunských vesnic zmínili tehdejší mluvčí Charty 77 Tomáš Hradílek, Dana Němcová a Saša Vondra v článku *Na pomoc Rumunsku*. V textu je zprvu poukázáno na skutečnost, že se Rumunsko nacházelo v mezinárodní izolaci. Z vůle N. Ceaușesca odříznuto od okolního světa. Obyvatelstvo již tak zkoušené těžkými životními podmínkami se muselo podrobit dalšímu z choromyslných nařízení hlavy rumunského státu. V popisu teritoriální systematizace se autoři nejprve zaměřili na faktografické údaje: „Takzvaná teritoriální systematizace neboli zničení nadpoloviční většiny vesnic (osm z celkových patnácti tisíc), vyžene z domovů milióny rolníků. Vesnické obyvatelstvo má být nuceně vysídleno do

---

¹³⁰ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 133. ISBN 80-7106-503-X.

¹³¹ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 134. ISBN 80-7106-503-X.

¹³² BÄRTL, Jan. *Rumunsko-země Conducătoră*. Praha: Lidové Noviny, duben, 1989, s. 12.

558 ‚agrocenter‘. Svědkové, kteří už jedno hotové ‚centrum‘ navštívili, potvrzují, že jak vnějškově, tak vnitřním vybavením připomíná tábor nucených prací.“¹³³ V dalším odstavci se autoři pozastavovali nad plánovanou „modernizací“ Rumunska. Tvrdili, že tímto činem by byla poničena tradice, vazby a kořeny rumunského lidu. Zničeny generace lidských bytostí, a to jen kvůli rozmaru a velikašským představám vládnoucí garnitury.¹³⁴ Článek je zakončen konstatováním, že ačkoliv je složité proti těmto skutečnostem něco učinit, nemělo by to bránit ve snaze o konkrétní pomoc strádajícím Rumunům: „Ohrožení jedněch je ohrožení všech a je možné mu čelit jen vzájemnou a společnou obranou.“¹³⁵

Pro časopis *Infoch* byl sepsán ještě jeden článek týkající se likvidace rumunských vesnic, jenž nesl provokativní název *Proti genocidnímu plánu*. Jeho autor Jan Šabata neváhal přirovnat poměry v Rumunsku těm, které panovaly v Kambodži v 70. letech 20. století. Ne snad, že by srovnával počty mrtvých, ale věnoval se jinému, méně zmiňovanému aspektu genocidy. Tvrdil, že likvidace rumunských vesnic pod záminkou „socialistického rozvoje“, vykazuje stejný genocidní charakter jako nucené vysídlování obyvatel z kambodžských měst. Šabata dále poukazoval na skutečnost, že tento hrůzný plán nebyl v Rumunsku ještě naplněn, a proto je zapotřebí se zasadit o jeho zrušení všemi možnými prostředky, než se tak stane. V textu je též zmíněno, že systematizace výrazně postihne nejen rumunské obyvatelstvo, ale též maďarskou národnostní menšinu. Autor závěrem článku apeluje na čtenáře, aby nebyli pouze pasivními svědky ničení kultury a tradic rumunského národa, ale aby se dle svých možností podíleli na jeho záchraně: „Nazývejme věci pravým jménem: hloupost hloupostí, nekompetentnost nekompetentností a aktivní stalinismus aktivním stalinismem, řekl před dvěma lety sovětský ekonom. Dodejme: genocidní plán genocidním plánem a nemlčme. Každou smysluplnou iniciativu, která může pomoci lidem v Rumunsku našim bratřím je třeba podpořit.“¹³⁶

O ničení vesnic, ale též o přestavbě hlavního rumunského města psal exilový časopis *Listy*. V rubrice *O čem Rudé právo nepíše* vyšel článek s ironickým názvem *Ceaușescova zlatá epocha*. Jeho autor se pozastavoval nad tím, jak je možné, že v době, kdy rumunští obyvatelé žili v neustálém strachu a materiální nouzi, komunistické vedení bezostyšně zaplavovalo zemi hesly „Ceaușescova epocha – zlatá epocha socialistického Rumunska“. Pisatel textu dále vyjadřoval obavy ze systematizace rurálních oblastí a poukazoval nato, že již byla započata

---

¹³³ HRADÍLEK, NĚMCOVÁ, VONDRA. *Na pomoc Rumunsku*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 12/3, 1989, s. 2.

¹³⁴ *Tamtéž*.

¹³⁵ HRADÍLEK, NĚMCOVÁ, VONDRA. *Na pomoc Rumunsku*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 12/3, 1989, s. 3.

¹³⁶ ŠABATA, Jan. *Proti genocidnímu plánu*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 11/14, 1988, s. 10.

v okolí Bukurešti. Neopomenul se též zmínit o tom, že pokud bude systematizace vesnic probíhat v podobném duchu jako „modernizace“ hlavního města, čekají Rumunsko temné časy. V závěru článku je zdůrazněno, že likvidací venkovského osídlení bude významně trpět též maďarská menšina. Přičemž tato skutečnost vedla k vyostření vztahů mezi Rumunskem a Maďarskem až na samou hranici otevřeného nepřátelství. Takové narušení „bratrských vztahů“ nemělo do té doby v rámci východního bloku obdoby.¹³⁷ K této problematice je v článku uvedeno: „Věc má svůj Ceaușescovský národnostně-politický aspekt: při nuceném přesídlování mají především zmizet maďarské vesnice v Transylvánii, a jejich obyvatelé mají být rozptýleni mezi obyvatelstvo rumunské národnosti, aby se tak pod pláštěm ‚modernizace‘ urychlilo porumunšťování Maďarů.“¹³⁸

Další dva články časopisu *Listy* se blíže zaměřily na problematiku maďarské menšiny žijící v Rumunsku a s tím spojeného pnutí mezi těmito dvěma zeměmi. První zpráva z dubna 1988 hovořila o eskalujícím napětí mezi Rumunskem a Maďarskem, které zapříčinila: „Odnárodňovací politika režimu Nicolae Ceaușesca vůči veliké maďarské menšině v Transylvánii.“¹³⁹ Téhož roku vyšlo v prosincovém čísle pojednání o protestech, které se v souvislosti s plánovaným intenzivním ničením vsí objevily napříč východním blokem. Demonstrace se rozhořely například v Maďarsku, Jugoslávii, ale také v samotném Rumunsku. Článek referoval o protestním dopise, který Ceaușescovi zaslala šestičlenná skupina Rumunů v čele s profesorkou Doinou Corneovou. V textu je uvedeno, že se jednalo o čin nesmírně odvážný, jelikož každá otevřená kritika režimu byla exemplárně potrestána.¹⁴⁰

Časopis *Revolver Revue* upřednostňoval názory přímo zainteresovaných osob či zahraničních odborníků před míněním domácích autorů, kteří se danou problematiku zabývali. V jedenáctém čísle byl v celém znění otištěn výše zmíněný otevřený dopis šestice nebojácných občanů adresovaný rumunskému prezidentovi. Jeho autoři se v něm až překvapivě ostře vymezovali proti zamýšlené masivní teritoriální systematizaci. Ve snaze odvrátit generálního tajemníka od uskutečnění tohoto plánu apelovali na jeho soucit s již tak zuboženým lidem, jemuž despoticky vládnul. V dopise stálo:

„Zkuste si, prosím, představit utrpení lidí vyháněných z vlastních domovů...vyzýváme vás, abyste přestal s ničením venkovského osídlení. Vyhánět lidi z vesnic, z míst, kde kotví jejich smysluplná existence, kde si postavili domy, aby v nich žili a pracovali, to

¹³⁷ *Ceausescova zlatá epocha*. Řím: Listy, ročník 18., číslo 2, 1988, s. 27.

¹³⁸ *Tamtéž*.

¹³⁹ *Napětí mezi Rumunskem a Maďarskem*. Řím: Listy, ročník 18., číslo 2, 1988, s. 32.

¹⁴⁰ *Protest v Rumunsku*. Řím: Listy, ročník 18., číslo 6, 1988, s. 25.

je svatokrádež! V selském stavení se zrcadlí duše toho, který ji postavil. Tím, že je zbouráte a nahradíte obskurním bytem v panelovém věžáku, zničíte nejenom duši národa, ale i kulturní dědictví, které je majetkem celého rodu.“¹⁴¹

V dopise je dále poukázáno na skutečnost, že pokud doopravdy dojde k celoplošnému ničení vesnic, nebude nově nabytá zemědělská půda stejně k užitku, jelikož lidé, zdrceni velkým utrpením, nebudou ochotni ani schopni vyšší pracovní produktivity. Text je zakončen mírnou pohrůzkou revolty. Dle autorů žil rumunský národ 40 let v sebezáchovném letargickém polospánku. Nutnost obrany posledních fundamentů své existence by ho z něj však mohla vytrhnout.¹⁴²

Článek polského autora Jerzyho Lewského převzala redakce *Revolver Revue* z časopisu *Uncaptive Minds*. V článku, který nese název *Ceauschwitz*, se mimo jiné zmiňoval o ničení historického centra hlavního rumunského města a systematizaci venkovských oblastí. Přestavbu Bukurešti prezentoval jako šílený rozmar hlavy rumunského státu a „noční můru centra“. Neopomenul též zmínit snad nejvýstřednější z Ceaușescových projektů – výstavbu paláce gigantických rozměrů na místě původního historického centra: „Casa Poporului, gargantuovské budoucí sídlo strany, roste ještě víc. Další rezidentce se staví pro Kondukatora a jeho rodinu. Městské centrum je pustina, kde se prohání jenom vítr, lidé se mu raději vyhnou.“¹⁴³ V souvislosti s teritoriální systematizací poukazoval na skutečnost, že již byla zahájena v bezprostřední blízkosti Bukurešti. Za příklad uvedl tehdejší vesnici Otopeni, která byla v souladu s novým urbanizačním plánem takřka celá srovnána se zemí a na jejím místě vyrostly několikapatrové panelové budovy.¹⁴⁴

Další přínosnou informaci k tématu rumunské systematizace přinesl v 13. čísle *Revolver Revue* přetištěný rozhovor s tehdejší členem maďarské demokratické opozice Sandorem Szilagyim. Základním diskutovaným tématem byla uprchlická problematika rumunských občanů maďarské etnicity, především z území ohrožených teritoriální systematizací. Szilagyi se pokoušel vysvětlit, jakou formou se snaží uprchlíkům, již se octli na maďarském území, konkrétně pomoci. Vedle podpory materiální jim byla zprostředkována i nezbytná podpora mentální a politická. Zajímavý postřeh se týkal národnostní situace v Sedmihradsku. Člen maďarské opozice se o ní vyjadřoval takto: „Viděl jsem fronty na chleba, mléko a velmi dobře vím, že ti lidé nebyli ani Maďaři, ani Rumuni, ale docela jednoduše občané, kteří spolu snášejí

---

¹⁴¹ *Otevřený dopis prezidentu N. Ceaușescovi*. Praha: Revolver Revue, 11. díl, 1988.

¹⁴² *Tamtéž*.

¹⁴³ *Ceauschwitz*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989.

¹⁴⁴ *Tamtéž*.

následky hospodářské krize.“¹⁴⁵ Soudružnost běžných obyvatel navzdory štvavé rétorice státní moci dokazoval otištěný leták, který byl roku 1988 rozdáván v Kluži. Jsem přesvědčen, že k plné ilustraci pospolitosti rumunského obyvatelstva napříč etnickými skupinami je příhodné z něj odcitovat alespoň malou část. Na horní straně letáku bylo velkým písmem napsáno „Bratři!“ text dále pokračoval:

„Už dlouho nebylo tohoto slova použito v jeho původním významu. Bylo znečištěno stejně jako naše společné řeky Olt, Mureș, Someș a Târnava, které po celé staletí protékají údolím, kde žijí Rumuni, Maďaři a Sasové...Během historického vývoje svůj význam nikdy neztratilo, i když se vládnoucí moc několikrát pokusila zasít mezi nás nenávisť: dnes je to opět aktuální...Ale přesto bok po boku bojujeme o svůj každodenní chléb, v zimě trpíme ve stejných domech nedostatkem topiva a světla. Jedny i druhé znepokojuje budoucnost, která nás očekává: tisíce a tisíce zničených vesnic režimem, místa, kde odpočívají naši předkové a naši rodiče, ničení našich hřbitovů a našich kostelů...v neděli možná chodíme do jiného kostela. Zato se ale denně setkáváme ve frontách na chleba, v továrnách, máme stejné starosti. V zájmu naší budoucnosti se spojme proti ničení vesnic!“¹⁴⁶

Myšlenka teritoriální systematizace vycházela z marxistické ideologie o budování lepší, vyspělé, moderní společnosti. V *Komunistickém manifestu* se Marx zásadně vyslovoval pro zrušení rozdílů mezi městem a vesnicí. Dle něj měla celková industrializace a potření vesnického způsobu života přinést obyvatelstvu mír a blahobyť.¹⁴⁷ Na tuto ideu z poloviny 19. století navázal v roce 1951 tehdejší sovětský státní tajemník pro otázky zemědělství Nikita S. Chruščov. Jeho ambiciózní plán radikální přeměny krajiny a lidských obydlí se však u politbyra nenesetkal s pochopením a pravděpodobně stál za jeho dočasným odvoláním z funkce. Chruščovovi se však podařilo udržet se ve vysokých vládních pozicích. Pouhé dva roky poté, co byl nakrátko odvolán z místa tajemníka pro otázky zemědělství, se stal prvním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu. Na konci 50. let mu tedy nic nebránilo v realizaci původního plánu teritoriální systematizace. Pro vedení rumunské komunistické strany se stal sovětský plán přesídlení vesnického obyvatelstva do střediskových obcí přímým vzorem ve snaze modernizovat tehdejší rurální společnost.¹⁴⁸ Po druhé světové válce žilo 80 %

¹⁴⁵ *Musíme najít nový jazyk*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989.

¹⁴⁶ *Bratři!* Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989.

¹⁴⁷ ALMOND, Mark. *The rise and fall of Nicolae and Elena Ceaușescu*. London: Chapman, 1992, s. 173. ISBN 1855925109.

¹⁴⁸ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 297. ISBN 1563246333.

z celkového počtu 16 miliónů Rumunů na vesnici.¹⁴⁹ Kvůli málo rozvinuté infrastruktuře byla většina vsí takřka odříznuta od okolního světa. S tím souvisela téměř neexistující lékařská péče, nedostatek vzdělávacích institucí a celkově nízká životní úroveň. Není tedy divu, že poválečné Rumunsko bylo svědkem masivního odlivu mladých lidí do měst. Ceaușescu si byl dobře vědom alarmující situace. Ve snaze přesvědčit obyvatele v setrvání v oblastech s vysokým zemědělským potenciálem, zvolil eufemisticky řečeno nešťastný způsob urbanizace rurálního prostředí.

O teritoriální systematizaci lze v souvislosti s Rumunskem hovořit již v polovině 60. let minulého století. V roce 1965, tedy nedlouho poté, co se Nicolae Ceaușescu chopil moci, byla ustanovena komise pro rurální systematizaci. O dva roky později vystoupil generální tajemník na národním sjezdu komunistické strany s projevem, ve kterém poprvé blíže představil ideu, která měla vést k modernizaci rumunské společnosti.¹⁵⁰ V únoru 1968 byla tato vize schválena Národním shromážděním. Zákon, který stvrzoval nový urbanizační plán, však nabyl platnosti o mnoho později. Na stranickém sjezdu v roce 1972 čelný představitel rumunského státu opět připomněl nezbytnost modernizace rumunského venkova. V rámci svého proslovu se zmínil o konkrétních krocích, které k tomu měly zásadně přispět. Zavedení nových odvětví průmyslu, modernizace zemědělských strojů a nezbytná reorganizace vesnického osídlení měly vést k plnému rozvoji industrializace a urbanizace Rumunska do roku 1990. Pro plánované střediskové obce zde bylo také poprvé užito termínu „agrocentra“, který byl převzat z Chruščovova plánu urbanizace Sovětského svazu.¹⁵¹ Zamýšlená přestavba rumunského venkova počítala se zničením přibližně poloviny tehdejších 13 000 vesnic. Místo nich mělo být vybudováno 558 agrocenter s minimálním počtem 5000 obyvatel. Tyto střediskové obce se měly pyšnit základními civilizačními vymoženostmi jako nemocnice, škola, kino apod. Také architektura měla odpovídat požadavkům socialistického člověka budoucnosti. Nízké jednopatrové domy měly být nahrazeny jednotvárnými několikapatrovými panelovými budovami.¹⁵² Pochyby nad reálnou možností naplnění smělého ekonomického plánu však vyvstanuly již na onom stranickém sjezdu v roce 1972. Přes všeobecný souhlas s nezbytnou restrukturalizací venkova se našly hlasy, které volaly po zvážení způsobu provedení. Některým

---

¹⁴⁹ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 299. ISBN 1563246333.

¹⁵⁰ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 133. ISBN 80-7106-503-X.

¹⁵¹ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 301. ISBN 1563246333.

¹⁵² TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 133. ISBN 80-7106-503-X.

straníkům dělalo především starosti úplné zničení několika tisíc vesnických osídlení a také přechod k výstavbě vícepatrových budov na úkor tradičních rodinných domů.¹⁵³

Navzdory tomu, že strana nebyla v názoru na řešení problematiky modernizace zemědělských oblastí jednotná, byl roku 1974 schválen zákon, který zavedení teritoriální systematizace stvrzoval. Postupné ničení vesnického osídlení mělo zprvu zasáhnout odlehlé vesnice s malým počtem obyvatel, jež režim vyhodnotil jako neperspektivní. Nadlouho zůstalo však pouze u myšlenky. Neschopnost státního aparátu konkrétně naplnit složitý plán systematizace rurálních oblastí zapříčinila, že bourání prvních vesnic začalo až o více než deset let později.¹⁵⁴

V březnu 1977 zasáhlo Bukurešť ničivé zemětřesení. To měla za následek poškození několika desítek budov v centru města. Tato skutečnost posloužila rumunskému prezidentovi jako záminka k přestavbě hlavního města, aby vyhovovalo nárokům „nového člověka“ komunistické budoucnosti.¹⁵⁵ Symbolem „asanace“ se stal nechvalně známý Dům lidu (rum. Casa Poporului). Jednalo se o monstrózní stavbu, jež svými rozměry zaostala pouze za největší budovou světa, americkým Bílým domem. Navzdory tomu, že rumunský prezident vyjádřil přání zahájit výstavbu již na konci 70. let, základy byly položeny až v roce 1988 a budova byla dokončena v roce 1990, tedy až po jeho smrti. Hlavní architektkou se tehdy stala teprve 25letá Anca Petrescu. Novou dominantu města se na „doporučení“ Nicolae Ceaușesca rozhodla umístit na malou vyvýšeninu v samotném historickém centru města. Nejstarší čtvrtě Uranus, Antim a Rahova byly postupně zdemolovány, aby vyklidily prostor pro budovu, jež měla plně odrážet úspěchy a zářnou budoucnost socialistické společnosti. Srovnáno se zemí bylo okolo třiceti sakrálních staveb a nespočet historických obytných domů, navržených slavnými architekty, jako byli např. Ion Mincu a Horia Creangă.¹⁵⁶ Od Domu lidu vedl 120 metrů široký bulvár Socialistické revoluce, který svojí délkou předčil i pařížské Champs Élysées. Podél bulváru byly postaveny masivní několikapatrové budovy, které měly ještě více umocňovat majestátní vzhled nového městského centra.¹⁵⁷ V důsledku rozsáhlých demolic bylo na 40 000 obyvatel nuceno opustit své domovy a přestěhovat se ze středu města do panelových domů na

---

¹⁵³ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 302. ISBN 1563246333.

¹⁵⁴ ALMOND, Mark. *The rise and fall of Nicolae and Elena Ceaușescu*. London: Chapmans, 1992, s. 175. ISBN 1855925109.

¹⁵⁵ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 130. ISBN 80-7106-503-X.

¹⁵⁶ ALMOND, Mark. *The rise and fall of Nicolae and Elena Ceaușescu*. London: Chapmans, 1992, s. 188. ISBN 1855925109.

¹⁵⁷ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 131. ISBN 80-7106-503-X.

periferii.¹⁵⁸ Přestavba Bukurešti učinila z „Paříže východu“ nehostinné místo šedivých panelových domů rozesetých kolem širokých bulvárů. Tato „modernizace“ vyšla rumunskou státní pokladnu na nehoráznou sumu přes 100 miliard lei.¹⁵⁹ Vezmeme-li v potaz, že v době největších úsporných opatření byla země zbavena velké části nerostného bohatství pouze proto, aby se Conducător a jeho nepopulární žena Elena mohli obklopit luxusem ve svém gargantuovském sídle, je frustrace obyvatelstva, která vyústila v krvavé události v prosinci 1989, částečně pochopitelná.

Demolice historických památek hlavního města vyvolala mezi rumunským obyvatelstvem pochopitelnou vlnu nevole. Nicméně jen málo bylo natolik odvážných, aby dalo svoji nespokojenost veřejně najevo. V roce 1979 se v sedmihradském muzeu historie v Kluži setkala 24 rumunských architektů ve snaze sestavit výčet historických budov, jež měly být uvedeny pod přímou ochranou státu. V roce 1982 byla v hlavním městě uspořádána fotografická výstava, která zachycovala krásy meziválečné Bukurešti. O dva roky později, tedy v době, kdy již bylo započato ničení historické čtvrti Uranus, vyšlo v časopise *Arhitectura* číslo věnované architektonickému bohatství hlavního města. Do konce roku 1989 se objevovaly další sporadické protesty. Například rumunský architekt Ștefan Gane založil v Paříži roku 1985 *Mezinárodní asociaci na ochranu historických památek a objektů v Rumunsku*. Jeho cílem bylo získat podporu mezinárodních organizací ve snaze zachránit kulturní dědictví rumunského státu. Z oslovených institucí vkládal největší naděje do Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO). Přes počáteční pozitivní ohlasy se mu však nepodařilo přimět činitele UNESCO ke spolupráci.¹⁶⁰ Navzdory tomu, že bylo ničeno mnoho sakrálních staveb, se rumunská pravoslavná církev nevzmohla k odporu. Mlčení církevních představitelů stvrzovalo tehdejší úzkou provázanost moci světské a duchovní.

Na sklonku roku 1985, kdy byla přestavba hlavního města již v plném proudu, schválil Politický výkonný výbor směrnice pro započetí systematizace. Státní propaganda, jež prezentovala městský život jako bezstarostný a v blahobytu, se však nesetkala s větší odezvou vesnického obyvatelstva. Známa skutečnost, že lidé ve městech trpí nedostatkem potravy, elektrické energie a tepla v zimě, utvrdila vesničany ještě více v tom, že systematizace je útok

---

¹⁵⁸ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 308. ISBN 1563246333.

¹⁵⁹ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 133. ISBN 80-7106-503-X.

¹⁶⁰ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 313. ISBN 1563246333.

na způsob jejich života a životní úroveň.¹⁶¹ Likvidací vesnic komunistický režim také sledoval oslabení vědomí o specifčnosti národnostních menšin. K porumunštění mělo dojít především u Maďarů žijících v Sedmihradsku, ale také u obyvatelstva romské etnicity. 80. léta minulého století se v Rumunsku nesla ve znamení šovinistického nacionalismu, který šel ruku v ruce se státní rétorikou o nadřazenosti rumunského etnika. V této době lze pozorovat patrný příklon k bohaté národní historii, přičemž bylo zdůrazňováno, že Rumuni jsou potomci starobylého kmene Dáků. Z toho tedy vyplývalo, že měli plné právo se považovat za dědice území kol karpatského oblouku. Ostatní etnika obývající tento prostor ho však svým legitimním domovem nazývat nemohla, jelikož sem přišla jako dobyvatelé z jiných krajů. Téměř dva milióny obyvatel maďarského původu žijících tehdy na rumunském území, bylo vystaveno této štvavé státní agitaci.¹⁶² Ta si našla své zastánce především u mladší generace, která byla již od dětských let vystavena šovinistickému výkladu národních dějin. Nicméně v Sedmihradsku se režimu navzdory urputným snahám nepodařilo zpřetrhat pouta solidarity a přátelství mezi rumunským a maďarským obyvatelstvem, jež se utvářely po staletí vzájemného soužití.¹⁶³

Neschopnost státního aparátu zajistit natolik rozsáhlou akci, jako byla plánovaná teritoriální systematizace, způsobila, že do pádu totalitního režimu bylo v Rumunsku zničeno „pouze“ 70 vesnic.¹⁶⁴ K likvidaci rurálního osídlení došlo takřka výlučně v okolí hlavního města. Teritoriální systematizace tedy národnostní menšiny přímo nezasáhla. Pod přímým dohledem Conducătoru byla téměř srovnána se zemí rozlehlá vesnice Otopeni, Dimieni či Odăile. Postup vystěhování v rámci systematizace probíhal většinou tak, že obyvatelé budov, jež byly určeny k demolici, se o této skutečnosti dozvěděli pouze několik týdnů dopředu. V horším případě se toho dověděl poté, co buldozéry začaly hloubit velké jámy vedle jejich obydlí, do kterých byla posléze shrnuta suť ze zbořených domů.¹⁶⁵ Po revoluci bylo zrušení projektu teritoriální systematizace jedním z prvních kroků provizorní rumunské vlády. Skutečnost, že již na konci prosince 1989 byly zastaveny všechny demoliční práce, poukazuje nato, že systematizace byla

---

¹⁶¹ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 134. ISBN 80-7106-503-X.

¹⁶² ARA-KOVÁCS, Atilla ... et al. ; editor, Rudolf Joó]. *Report on the situation of the Hungarian minority in Rumania : prepared for the Hungarian Democratic Forum*. Budapest: Hungarian Democratic Forum, 1988, s. 18.

¹⁶³ ARA-KOVÁCS, Atilla ... et al. ; editor, Rudolf Joó]. *Report on the situation of the Hungarian minority in Rumania : prepared for the Hungarian Democratic Forum*. Budapest: Hungarian Democratic Forum, 1988, s. 73.

¹⁶⁴ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 134. ISBN 80-7106-503-X.

¹⁶⁵ ALMOND, Mark. *The rise and fall of Nicolae and Elena Ceaușescu*. London: Chapmans, 1992, s. 179. ISBN 1855925109.

vnímána jako snad nejnebezpečnější Ceaușescovo nařízení, které bezprostředně ohrožovalo rumunskou společnost.¹⁶⁶

Lidové noviny referovaly o teritoriální systematizaci jen velmi zběžně. Autorovi článku se však přesto podařilo zprostředkovat základní informace týkající se dané problematiky. V textu je zmíněn plánovaný počet zničených vesnic i budoucích agrocenter. Poukázáno je též na souvislost mezi systematizací a diskriminací maďarské menšiny a v neposlední řadě je zde doložena skutečnost, že ničení podléhalo skutečně vše, sakrální stavby a kulturní památky nevyjímaje. Nutno však dodat, že nejednoznačnost textu, z kterého je obtížné vyčíst, zdali systematizace již započala či ne, je pro čtenáře lehce matoucí.

Časopis *Infoch* věnoval tématu rumunské systematizace dva články. Při jejich čtení nabývá čtenář pocit, že se rumunská společnost nachází v situaci bezmála existenční. V této souvislosti jsou v časopise užita slova jako tábor nucených prací či genocida. Jakkoliv nechci snižovat utrpení rumunských obyvatel, kteří byli v rámci systematizace nuceni opustit své domovy, musím poukázat na skutečnost, že agrocentra nebyla nikdy zamýšlena jako tábor nucených prací a také se jimi nikdy nestala. Namísto je však podotknout, že pravidelně členěná, uniformní, šedá města je mohla snadno připomínat. Termínu genocidy bylo pravděpodobně užito, aby vzbudilo pozornost čtenáře. Toto slovo, které má většina lidí spojeno s masovým vyvražďováním určité skupiny obyvatelstva, bylo v textu zmíněno ve spojitosti s ničením kultury a tradic. Na naléhavosti textu to však neubralo. Hlavní poselství „genocida v Evropě na spadnutí“ jistě nenechalo čitatele chladnými. Články koncipované tak, aby vyvolaly soucit a snad i rozhořčení, končí obligátní výzvou k aktivní pomoci rumunským občanům.

Exilový časopis *Listy* se převážně zabíral tím, jak teritoriální systematizace do budoucna poškodí maďarskou menšinu žijící v Sedmihradsku. Přičemž bylo zdůrazněno, že ještě před samým zavedením urbanizačního programu v dané oblasti vyvolávala tato skutečnost do té doby nevídané rozpory mezi dvěma státy východního bloku. Jako jedno z mála zkoumaných periodik se *Listy* také věnovaly přestavbě historického centra Bukurešti a jejího bezprostředního okolí. Správně je zde poukázáno na to, že systematizace není jen pouhým plánem budoucnosti, ale že se již bytostně dotýká několika tisíc obyvatel žijících v blízkosti hlavního města. V časopise se také objevila krátká zmínka o protestech, které v souvislosti se systematizací vypukly. *Listy* referovaly o projevech solidarity pouze v zemích východního bloku, a to navzdory tomu, že rozsáhlé demonstrace se uskutečnily také v demokratických zemích. Zásadní

---

¹⁶⁶ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 317. ISBN 1563246333.

ovšem je, že v textu zaznělo, že i v Rumunsku se našlo několik odvážných jedinců, kteří se rozhodli pozvednout hlas proti zkáze rumunské vesnice.

Dopis šestice nebojácných Rumunů adresovaný samotnému generálnímu tajemníkovi byl v celém znění otištěn v časopise *Revolver Revue*. V něm vyšel také článek *Ceauschitz*, jehož název byl patrnou aluzí na nacistický koncentrační tábor Auschwitz. Takový titul byl zjevně vybrán proto, aby čtenáře šokoval a tím pádem také zaujal. Nicméně v samotném textu není o připodobnění ke koncentračnímu táboru ani zmínka. Polský autor si převážně všiml toho, jak systematizace již ovlivňovala životy rumunských obyvatel. Obšírně se také zabýval „modernizací“ hlavního města. Ze všech zkoumaných článků byl tento jediný, ve kterém se objevila zmínka o budování tzv. Domu lidu. Tento fakt je vskutku pozoruhodný, vezmeme-li v potaz, že budování tohoto obřího sídla přímo či nepřímě zasáhlo větší počet obyvatel než teritoriální systematizace rurálních oblastí. Další článek, který seznamoval československé čtenáře se situací rumunské společnosti na konci 80. let, byl přetištěný rozhovor se členem maďarské demokratické opozice Sándorem Szilagyim. Jeho zmínka o tom, že rumunští etničtí Maďaři hledali azyl v Maďarsku, není vzhledem k politickému vývoji socialistického Rumunska ničím překvapivým. Navzdory štvavé rétorice komunistického režimu vůči národnostním menšinám dobré sousedské vztahy mezi Rumuny a Maďary však zcela nevymizely. To dosvědčuje i Szilagyi, který na vlastní oči spatřil, jak se zástupci těchto etnik v těžkých dobách podporovali a vzájemně si pomáhali. Otištěný leták z Kluže je důkazem, že sami obyvatelé Sedmihradska si byli dobře vědomi výjimečnosti a zároveň křehkosti tohoto pokojného mezietnického soužití.

Československé samizdatové a exilové časopisy se začaly teritoriální systematizací zabírat až v letech 1988 a 1989. Zařadily se tak po bok drtivé většiny zahraničních médií, které o situaci v Rumunsku začaly referovat až po projevu generálního tajemníka komunistické strany Rumunska. Ten na stranickém sjezdu v březnu 1988 vyřkl tato slova: „Musíme radikálně snížit počet vesnic ze současných 13 000 na 5, maximálně 6 tisíc.“¹⁶⁷ Pro naprostou většinu novinářů byl tento výrok prvním uvedením do problematiky rumunské systematizace. Českoslovenští pisatelé do samizdatových a exilových časopisů nebyli výjimkou. Zde je však zapotřebí poukázat na zajímavý fenomén. Autoři samizdatových článků vnímali teritoriální systematizaci jako zcela nový jev, další z šílených nápadů N. Ceaușesca, který se teprve měl uskutečnit. Při hledání podkladů, které by jim pomohly se v dané problematice zorientovat, byli konfrontováni

---

¹⁶⁷ ALMOND, Mark. *The rise and fall of Nicolae and Elena Ceaușescu*. London: Chapmans, 1992, s. 176. ISBN 1855925109. Z anglického originálu, překlad vlastní.

s protichůdnými informacemi. Zpráva o plánované urbanizaci rurálních oblastí stála v přímém kontrastu s údaji o již některých zdemolovaných vesnicích. S tímto nedostatkem relevantních údajů se vyrovnávali autoři porůznu. Většinou se zaměřili pouze na referování o budoucí likvidaci nadpoloviční většiny rumunských vesnic, přičemž popisu současného stavu věcí se raději vyhnuli. Nicméně byli i tací, kteří se pokusili objasnit systematizaci ve světle soudobých událostí. Takové texty však bohužel mnohdy vyznívaly lehce zmatečně a vpravdě odrážely samo autorovo rozpoložení. Ti, kteří přispívali do exilových časopisů, se s podobnými problémy většinou potýkat nemuseli. Možnost čerpat z více nezávislých zdrojů dala vzniknout článkům, které se vyznačovaly vysokou informační hodnotou. V nich již teritoriální systematizace nebyla vnímána jako ojedinělý koncept bez přesahu do minulosti, ale zosobňovala smutný vývoj rumunské politiky posledních deseti let, kdy po přestavbě života ve městech měla přirozeně následovat modernizace vesnického života.

Lze říci, že autoři článků samizdatových, ale též exilových periodik vnímali teritoriální systematizaci ve spojitosti s diskriminací národnostních menšin příliš zjednodušeně. Vzhledem k tomu, že maďarská menšina představovala zdaleka nejrozšířenější minoritu v Rumunsku, je však pochopitelné, že nevěnovali patřičnou pozornost jiným utiskovaným menšinám. Maďaři žijící v Rumunsku měli nejen mezi Čechoslováky, ale po celé Evropě mohutné zastání. Mnohem hůře na tom byli Romové, kterých se mělo násilné přesídlení též týkat. Nepřítomnost vlasti, vlády a organizovaných struktur, které by volaly do světa na poplach, zapříčinila, že se otázce plánované asimilace Romů v Sedmihradsku takřka nikdo nevěnoval.

Na závěr kapitoly bych k dané problematice opět nechal vyjádřit generálního tajemníka komunistické strany Rumunska Nicolae Ceaușesca:

„Naším cílem bylo setřít rozdíly mezi průmyslovými oblastmi a oblastmi s dobrými výdělky a mezi oblastmi bez průmyslu či s velmi nízkými výdělky. Na tomto podkladě jsme vytvořili nová města a městečka. Obcím se také dostalo jistého rozvoje, i když pomalejším tempem. Modernizaci měst a řešení bytového problému jsme už téměř završili...zamýšlíme postavit všem vesničanům obydlí financované státem, pomoci obyvatelům vesnických lokalit postavit si pro sebe lepší domovy, to vše v rámci modernějšího plánování a systematizace. Už dnes můžete vidět několik takových lokalit, další se už budují, a za dva roky uvidíte, jak se vesnice zlepší pro lidi. To je cílem našeho programu prosperity...V Rumunsku není žádné takové slovo, jako je

ničení. Pokud stavět lepší byty znamená ničit, pak se musíte podívat, jaký je význam budování a modernizace, a jaký je význam ,ničení‘.“¹⁶⁸

---

¹⁶⁸ *Neznáme slovo ničení*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989, s. 2.

4 Solidarita s Rumunskem

O solidaritě s občany Rumunské socialistické republiky psala pouze dvě zkoumaná periodika. Toto téma přesto považuji za stěžejní ve snaze přiblížit vnímání událostí v komunistickém Rumunsku členy československého disentu a exilu. Na základě článků z časopisu *Infoch* a *Východoevropské informační agentury* se pokusím detailně rozebrat postoje disentu, přičemž důraz bude kladen na konkrétní projevy solidarity s rumunským obyvatelstvem. Poukázáno bude též na příkoří, které si kvůli tomu disidenti museli ze strany státního aparátu vytrpět.

Článek s názvem *Výzva k solidaritě s Rumunskem* vyšel v časopise *Infoch* v lednu roku 1988. Sepsali ho tehdejší mluvčí Charty 77 Stanislav Devátý, Miloš Hájek a Bohumír Janát. Tito autoři si zpočátku povzdechli, že ačkoliv se v demokratické části Evropy pořádá nespočet konferencí zaměřených na dodržování lidských práv, mírové soužití či budoucnost politicky roztržitého Starého kontinentu, konkrétní kroky, jež by danou situaci vylepšily, však většinou učiněny nejsou. V textu je dále poukázáno na otřesné životní podmínky, kterým byli Rumuni v druhé polovině 80. let vystaveni. Zdůrazněn byl především nedostatek potravin a nízká teplota v obytných prostorech. Vědomi si toho, že se nejedná pouze o rumunskou záležitost, ale že porušování lidských práv jedněch se bytostně dotýká celé společnosti, se chartisté rozhodli veřejně projevit solidaritu s rumunským lidem. V článku se píše:

„Apelujeme proto na evropskou veřejnost, aby nezapomínala na Rumunsko, a vyzýváme ji, aby svou solidaritu s ním veřejně manifestovala. Navrhujeme všem Evropanům, aby 1. února 1988 vyjádřili svoji solidaritu s rumunským lidem všemi dostupnými způsoby...Kde je to možné, pořádáme pokojné protestní manifestace před rumunskými zastupitelskými úřady. Apelujeme na své vlády, aby pomáhaly rumunskému lidu! Hledejme způsoby, jimiž mu každý z nás můžeme osobně pomoci.“¹⁶⁹

Na tuto výzvu okamžitě zareagovali dva signatáři Charty 77 Jan Dus a Miloš Rejchrt. Do redakce *Infoch* zaslali dopis, ve kterém tvrdili, že podobné protestní akce by měli občané pořádat z vlastní iniciativy, a ne na popud mluvčích Charty 77. Ti by se měli vyvarovat

---

¹⁶⁹ DEVÁTÝ, HÁJEK, JANÁT. *Výzva k solidaritě s Rumunskem*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 11/1, 1988, s. 4.

podobných výzev v užším slova smyslu politických, neboť dle pisatelů dopisu tím opouštěli strážlivou a univerzální základnu prohlášení Charty 77 z 1.1. 1977.¹⁷⁰

O tom, jak plánovaná manifestace probíhala a kdo všechno se k ní ve světě připojil, referoval článek *Solidarita s Rumunskem* z březnového vydání časopisu *Infoch* roku 1988. Neznámý autor textu se nejdříve vyjádřil o protestu v Československu. V Praze se malá skupina chartistů rozhodla předat rumunskému velvyslanci petici, v níž vyjadřovali svůj nesouhlas se současným status quo v Rumunsku. Podepsalo ji 68 československých občanů, kteří se v určený den solidarity s Rumunskem rozhodli držet protestní hladovku. Ti z nich, kteří se přiblížili k rumunskému velvyslanectví, aby zde rozvinuli transparenty, byli zadrženi Státní bezpečností. Výzva Charty 77 měla též odezvu v sousedním Polsku. 1. února 1988 se zde shromáždili zástupci organizací Wolność, Pokój, Solidarność a členové nezávislých studentských spolků. Ačkoliv byla budova rumunského velvyslanectví ve Varšavě obklopena policií, na 100 protestujících se přesto pokusilo k budově dostat. Přibližně polovina z nich byla posléze zadržena a zbytek byl rozehnán. Zatčení byli však po několika hodinách propuštěni zpět na svobodu. Na demonstraci se rozdávaly letáčky, které popisovaly hrůzovládu N. Ceaușesca a upozorňovaly na nedávnou revoltu dělníků v Brašově. Ke dni solidarity se též přidali maďarští občané. Před rumunským zastupitelským úřadem se sešli v hojném počtu 300 lidí. Manifestaci zorganizovali příslušníci demokratické opozice v čele s Györgym Gadóem, Peterem Krawatachem a Miklósem Harasztem. Na rozdíl od manifestací v Československu a Polsku se policie v Budapešti omezila pouze na ústní domluvu. Demonstrace byla rozpuštěna s odůvodněním, že nebyla oficiálně nahlášena. K pokojné manifestaci se tehdy připojili také lidé žijící v demokratických státech Evropy. Tichý protest se například uskutečnil v Paříži a v Londýně. Z hlavního města Velké Británie přišel zástupcům Charty 77 dopis od předsedy Světového svazu svobodných Rumunů Iona Rația, ve kterém velmi děkoval za vyjádřenou podporu a organizaci manifestace.¹⁷¹

Článek nazvaný *Zásahy proti projevům solidarity s lidem Rumunska* hovořil o konkrétních osobách napojených na disidentské hnutí, které byly v den protestu podrobeny šikaně Státní bezpečnosti. Mluvčí Charty 77 byli nuceni podstoupit několikahodinový výslech a propuštěni byli až po bezmála dvanácti hodinách. Někteří signatáři Charty 77, kteří v onen den ani

---

¹⁷⁰ DUS, Jan, REJCHRT, Miloš. *Vyjádření dvou signatářů Charty 77*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 11/1, 1988, s. 20.

¹⁷¹ *Solidarita s Rumunskem*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 11/3, 1988, s. 2.

nehodlali před rumunským velvyslanectvím demonstrovat, byli státními orgány přesto zadrženi.¹⁷²

V osmém čísle časopisu *Infoch* z roku 1988 byla uvedena reportáž, jež nesla název *Solidarita s Rumunskem ve Varšavě*. Jednalo se o vylíčení průběhu varšavské manifestace očima jednoho z jejích účastníků. Text byl převzat z Bulletinu Polsko-československé solidarity. Samotné reportáži předcházela odstavce, ve kterém byl vylíčen průběh manifestace v Praze a Budapešti. U protestu v hlavním maďarském městě bylo zdůrazněno, že se obešel bez násilí a že policie zasáhla až na popud rumunského velvyslanectví. Skutečnost, že si stovky přítomných demonstrantů mohly na místě vyslechnout přednášku historika M. G. Tamáse, značně kontrastovala se situací v Praze a Varšavě. Dále pokračovalo obsáhlé vyprávění mladého demonstranta o jeho cestě na manifestaci, konkrétních osobách a o všudypřítomné policii. Zachycené reálie nejsou pro naše téma natolik podstatné. Text nicméně dobře zachytil dobovou atmosféru strachu, nejistoty i jistou dávku dobrodružství. Užitečnou informací bylo poukázání na skutečnost, že se demonstrace zúčastnilo málo lidí, nebo lépe řečeno méně, než se čekalo. Jak sám účastník manifestace hořce dodal: „Trochu zklamaně si říkám, že ta solidarita s Rumunskem je nějak slaboučká.“¹⁷³

Ani v roce 1989 neustali disidenti upozorňovat na alarmující situaci, ve které se nacházela rumunská společnost. Článkem *Na pomoc Rumunsku* byl čtenář obeznámen s posledním vývojem v zemi. Hlavním tématem byla teritoriální systematizace, jež měla snížit počet rumunských vesnic na méně než polovinu. Autoři textu si lehce postěžovali, že vzhledem k vývoji situace v Rumunsku zřejmě nelze mnoho udělat. Tato bezradnost, varovali, je však jistým pokušením vzdát se jakýchkoliv snah o pomoc rumunským obyvatelům. Aby k tomu nedošlo, burcovali čtenáře k hledání možností, jak tyto lidi v nouzi podpořit. Článek je zakončen v naději, že razantní a široce vedená kampaň by mohla projekt systematizace zpomalit, ne-li úplně zastavit.¹⁷⁴

Poslední článek časopisu *Infoch*, který se týkal tematiky solidarity s Rumunskem, se nazýval *K chystané návštěvě rumunského prezidenta*. Jednalo se o otevřený dopis, jenž byl adresován generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Miloši Jakešovi. Sepsán byl tehdejšími mluvčími Charty 77 Tomášem Hradílkem, Danou Němcovou a Sašou Vondrou. Píše se v něm, že nelidské

---

¹⁷² *Zásahy proti projevům solidarity s lidem Rumunska*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 11/3, 1988, s. 5.

¹⁷³ *Solidarita s Rumunskem ve Varšavě*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 11/8, 1988, s. 20.

¹⁷⁴ HRADÍLEK, NĚMCOVÁ, VONDRA. *Na pomoc Rumunsku*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 12/3, 1989, s. 2.

podmínky, ve kterých jsou nuceny žít milióny rumunských obyvatel, jsou ve světě již dobře známé. Zdůrazňován byl především plán teritoriální systematizace, který byl autory připodobněn ke kulturní genocidě. Po vyjmenování všech strastí, jež Rumuni dennodenně podstupují a které je v blízké budoucnosti čekají, byl Jakeš vyzván, aby před blížící se přátelskou návštěvou rumunské hlavy státu v Praze zaujal k daným skutečnostem jasné stanovisko. V opačném případě bude nařčen, že tyto praktiky nejen schvaluje, ale také podporuje.¹⁷⁵

Časopis *Východoevropské informační agentury* referoval o solidaritě s Rumunskem v době, kdy komunistický režim v Československu již ztrácel pevnou půdu pod nohama. Článek s názvem *Dvě pražské manifestace – ze Stromovky a proti Ceaușescovi* byl sepsán v den Sametové revoluce 17. listopadu 1989. Píše se v něm, že mnoho z 1500 lidí, kteří v parku Stromovka protestovali proti projektu nové dálnice, se chtělo připojit k menší demonstraci před rumunským velvyslanectvím. Byli však zastaveni represivními složkami na Karlově mostě. Manifestace před rumunským velvyslanectvím se zúčastnilo přibližně 100 lidí. Demonstranti byli vybaveni rumunskými vlajčkami a šestimetrovým transparentem s nápisem „Hej Ceaușescu, děláš Stalinovi radost!“. Transparent byl po krátké době zabaven policií a dav byl rozehnán. V bočních ulicích bylo poté několik protestujících napadeno a surově zbito osobami v civilním obleku.¹⁷⁶

Poslední článek, který hovořil o projevech solidarity s rumunským lidem, byl sepsán již po pádu československého komunistického režimu. V době turbulentních změn vyšel v časopise *Východoevropské informační agentury* článek, který poukazoval nato, že ačkoliv se Evropa pomalu osvobozovala od jha socialismu, stále v ní existovaly země jako Rumunsko a Albánie, ve kterých panoval tvrdý diktátorský režim. Během týdne, kdy Československo vykročilo směrem k demokracii, zaplavilo zemi mnoho stávek. Na jedné z nich zazněl příspěvek o situaci v Rumunsku. V článku je vyjádřeno přesvědčení, že ačkoliv se Československo zbavilo okovů komunismu, neměli by jeho obyvatelé zapomínat na ty, kteří je stále nosí. Zde měl mluvit na mysl právě Rumuny. Závěrem je vyslovena naděje, že až bude v Československu ustanovena nová vláda, zaujme nový ministr zahraničí k Ceaușescovu režimu jasné stanovisko, hodné demokratického státu.¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ HRADÍLEK, NĚMCOVÁ, VONDRA. *K chystané návštěvě rumunského prezidenta*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 11/8, 1988, s. 4.

¹⁷⁶ *Dvě pražské manifestace – ze Stromovky a proti Ceaușescovi*. Praha: Východoevropská informační agentura, 17.11., 1989, s. 3.

¹⁷⁷ *Rumunsko – příští cíl?* Praha: Východoevropská informační agentura, 30.11., 1989, s. 4.

Vnímání událostí v Rumunsku a s tím spojené projevy solidarity si prošly od počátku roku 1988 do pádu komunistického režimu v Československu jistou proměnou. V roce 1988 se disidenti snažili přimět československé občany k solidaritě líčením o každodenních strastech rumunského občana. Neustále bylo poukazováno na to, že Rumuni jsou na tom v tomto ohledu nejhůře z celé Evropy. Přestože lze naprosto souhlasit s tím, že rumunské obyvatelstvo žilo pod Ceaușescovou tyranskou nadvládou ve velké materiální bídě a nedostávalo se mu základních lidských práv, disidenti až na jisté výjimky, neprávem opomíjeli poměry v Albánii, kde lidé trpěli stejně, ne-li více. Pravděpodobně to bylo zapříčiněno tím, že Albánie byla kvůli své absolutní izolaci stranou mezinárodní zájmu. Tudíž získat konkrétní informace o dění v této zemi bylo navýsost obtížné.

V lednu 1988 vyzvali mluvčí Charty 77 k projevu solidarity s Rumunskem. Jejich apel se však nesetkal pouze s kladným přijetím. Z řad chartistů vystoupili dva její signatáři, kteří poukazovali na to, že k podobným výzvám nemají mluvčí příslušný mandát, a pokud by tak chtěli činit, měli by vystupovat v pozici soukromých osob. Protest v Praze se přesto uskutečnil. K němu se také připojili občané v Polsku, Maďarsku a některých západoevropských zemích. Co se týče porovnání počtu demonstrujících, bylo na tom Československo v rámci východního bloku nejhůře. Tuto skutečnost lze odůvodnit strachem z rozsáhlých represivních zákroků bezpečnostních složek. Tvrdé několikahodinové výslechy a fyzické násilí patřily tehdy k oblíbeným zastrašovacím metodám Státní bezpečnosti. Situace v Polsku byla ovšem obdobná. Nicméně jak články informují, protest byl zde potlačen mírněji než v hlavním městě Československa. Takřka žádnou újmu neutrpěli demonstranti před rumunským velvyslanectvím v Budapešti. Vysvětlení, proč maďarská státní policie váhala zakročit, je nasnadě. Jak již bylo naznačeno v minulé kapitole, vztahy mezi Rumunskem a Maďarskem byly v této době značně napjaté. Státní politika Rumunska, zaměřená proti národnostním menšinám, především pak proti Maďarům, zapříčinila, že bezpečnostní složky protest neochotně rozpustily až na výzvu rumunského velvyslanectví.

Na počátku roku 1989 si bylo disidentské hnutí dobře vědomo skutečnosti, že i přes manifestace, které se uskutečnily v mnohých částech Evropy, se situaci rumunského lidu nepodařilo zlepšit. Z článků časopisu Charty 77 lze proto vyčíst frustraci a zmar. Neutuchající výzvy k hledání dalších způsobů, jak Rumuny podpořit, však prozrazuje víru v to, že projevy solidarity mohou alespoň částečně přispět k řešení krize. Obecně lze říci, že autoři článků, kteří referovali o strádání rumunské společnosti v roce 1989, se již tolik nezaobírali špatnými životními podmínkami, ale spíše poukazovali na blížící se pohromu v podobě teritoriální

systematizace, jež se měla dotknout životů miliónů obyvatel. Díky článkům *Východoevropské informační agentury* víme, že občané Československa protestovali proti událostem v Rumunsku i krátce předtím, než se zde podařilo stávající komunistický režim svrhnout. V listopadu 1989 se před rumunským velvyslanectvím shromáždilo takřka dvakrát více občanů, než tomu bylo na manifestaci v předešlém roce. Způsoby příslušníků Státní bezpečnosti však zůstaly neměnné a protest surově rozehnali. Důkaz, že osudy rumunských obyvatel nebyly Čechoslovákům lhostejné ani po Sametové revoluci, podával článek *Východoevropské informační agentury* datovaný 30. listopadem 1989. Autor zde navzdory všeobecné euforii neopomněl zmínit, že se v Evropě stále nacházely státy, jejichž obyvatelé trpí útlakem a nesvobodou.

Projevy solidarity Čechoslováků s občany jiných komunistických zemí nebyly vzhledem k obavám z tvrdého zákroku složek státní moci příliš časté ani početné. Manifestace spojené s událostmi v Rumunsku lze považovat za vůbec jedny z největších. Nejvýznamnější protest v Československu se však vztahoval ke krvavému zákroku čínské vlády proti demonstrujícím studentům v Pekingu, kteří volali po větší demokratizaci země. Masakr, který si tehdy vyžádal okolo 1300 lidských životů, vyprovokoval disidentské hnutí, aby od 5. do 11. června 1989 uspořádalo pietní týden věnovaný obětem této tragédie.¹⁷⁸

Jak již bylo zmíněno výše, solidaritu s Rumunskem projevovali občané v rámci celé Evropy. V její západní části ji lidé většinou vyjadřovali formou demonstrací a protestních dopisů adresovaných samotnému Nicolae Ceaușescovi. V Belgii byla dokonce zformována organizace *Opération Villages Roumains*, které se podařilo oslovit zainteresované skupiny ve Francii, Švýcarsku, Maďarsku, Západním Německu a Velké Británii. Jejich společným cílem bylo zachovat kulturu a tradice rumunského obyvatelstva, jež byly ohroženy teritoriální systematizací rurálních oblastí. Jelikož rumunské vesnice nemohly vstupovat do žádných bilaterálních svazků se zahraničními partnery, města na Západě si je pomyslně osvojovala. Zavazovala se přitom, že k jejich ochraně učiní vše, co je v jejich silách. V květnu 1989 bylo adoptováno již 368 vesnic. Z toho konkrétně 231 v Belgii, 95 ve Francii a 42 ve Švýcarsku.¹⁷⁹

---

¹⁷⁸ *Převrat informacemi*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989.

¹⁷⁹ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 315. ISBN 1563246333.

5 Protirežimní opozice v Rumunsku

Tato kapitola se zabývá postoji československého samizdatu a exilu vůči rumunské protirežimní opozici. Je zajímavé, že ačkoliv v souvislosti s Rumunskem nelze hovořit o centrálním protivládním hnutí, které se zformovalo například v Československu, Polsku či Maďarsku, byla tato problematika reflektována takřka všemi zkoumanými periodiky. Jelikož se jedná o téma velmi obsáhlé, jež bylo autory zaznamenáno během delšího časového úseku, rozhodl jsem se kvůli větší přehlednosti odstoupit od zavedeného formátu, kdy jsem nejprve zkoumal články samizdatových periodik a posléze jsem se věnoval článkům exilovým. Texty jsou v této kapitole řazeny v zásadě chronologicky, tak aby na sebe tematicky navazovaly. Zachována byla základní struktura třídění po jednotlivých periodikách.

Exilový časopis *Listy* zaznamenal protivládní opoziční snahy rumunského obyvatelstva již v roce 1977. V článku *Charta 77 ve světě* byl věnován jeden odstavec nebývalému ohlasu československé občanské iniciativy v zemích východního bloku. O situaci v Rumunsku se autor vyjádřil takto: „Známý rumunský spisovatel Paul Goma poslal Pavlovi Kohoutovi dopis, ve kterém jej ujišťuje, že na straně Charty 77 „stojí v duchu mnozí, velmi mnozí rumunští intelektuálové, i když třeba nemohou připojit svůj podpis k mému.“¹⁸⁰ Ačkoliv je patrné, že se jednalo o velmi krátkou, až okrajovou poznámku, tento text představuje nejstarší záznam dokládající zájem československého exilu a samizdatu o dění v zemi ověněné karpatskými vrchy.

V časopise *Infoch* bylo o rezistenčních snahách rumunského obyvatelstva referováno převážně v rámci rubriky *Z materiálů FIDH (Fédération internationale des droits de l'homme-Mezinárodní federace pro lidská práva)*. Díky cenným informacím, jež tato organizace poskytovala, měl československý čtenář možnost blíže se seznámit s jednotlivými osobnostmi a činnostmi rumunské opozice. V devátém ročníku časopisu *Infoch* z ledna 1986 bylo uveřejněno znepokojení FIDH nad osudem rumunského básníka a inženýra Gheorghe Ursa. Ten byl v září 1985 režimem nejdříve uvržen do vazby a o dva měsíce později zde také za nevyjasněných okolností zemřel.¹⁸¹ V navazujícím únorovém čísle byla uvedena krátká zpráva, jež informovala o žádosti Rumunské ligy pro lidská práva sídlící v Paříži o oficiální státní prošetření úmrtí tohoto začínajícího autora.¹⁸²

¹⁸⁰ *Charta 77 ve světě*. Řím: Listy, ročník 7., číslo 2, 1977, s. 38.

¹⁸¹ *Z materiálů FIDH*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 9/1, 1986, s. 7.

¹⁸² *Z materiálů FIDH*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 9/1, 1986, s. 9.

I v následujících letech neustával časopis *Infoch* referovat o případech nespravedlivého postihu rumunských občanů, kteří se netajili antipatiemi vůči tehdejší státní politice. V roce 1987 byl uveřejněn článek, jenž se zmiňoval o uvěznění dalšího kritika režimu Iona Puia. Byl zadržen policií, jelikož byl jedním ze tří rumunských signatářů manifestu k 30. výročí maďarské revoluce, již podepsali také občané z NDR, Československa, Maďarska a Polska. Dle autora měl být Puiu ve věznici vystaven tvrdým psychickým i fyzickým útokům ze strany příslušníků Securitate.¹⁸³

V roce 1989 se autoři, již se zaobírali rumunskou protirežimní opozicí, věnovali dvěma hlavním tematickým okruhům. V lednovém díle oficiálního časopisu *Charty 77* byl otištěn článek, jenž hovořil o zformování organizace *România Liberă*. Jednalo se uskupení, které bylo založeno rumunskými emigranty v hlavním městě Maďarska. Jejich hlavním cílem bylo upoutat pozornost mezinárodního veřejného mínění na kritickou situaci v oblasti lidských a občanských práv v Rumunsku. V září 1988 sepsali její členové prohlášení, v němž vyzvali rumunskou vládu k distancování se od totalitárního způsobu udržování státní moci. *România Liberă* se za pomoci maďarských nezávislých organizací snažila oslovit nejen rumunské občany, ale obecně všechny demokraticky smýšlející lidi, aby svým podpisem podpořili boj za svobodné Rumunsko.¹⁸⁴ Druhý článek informoval o nezávislé iniciativě 45 aktivistů z východních Čech, kteří se 20. 9. 1989 rozhodli obrátit na generálního tajemníka komunistické strany Rumunska Nicolae Ceaușesca protestním dopisem. Ve světle nedávných událostí, kdy byla šestice dříve vysoce postavených členů komunistické strany za svůj protivládní postoj tvrdě potrestána, pisatelé vyjádřili obavy o osud režimem stíhané Doiny Corneové.¹⁸⁵

Ačkoliv lze podotknout, že se *Lidové noviny* otázce vývoje rumunské společnosti poměrně dost věnovaly, protivládní opoziční hnutí stálo stranou jejich zájmu. Z tohoto důvodu se mohl čtenář seznámit pouze s jediným článkem, který se touto problematikou zabýval. Text s nadpisem *Dopis diktátorovi* byl doslovným překladem dopisu výše zmíněných šesti komunistických funkcionářů. Jeho autoři se v něm zpočátku obořili na rumunského prezidenta, že diskredituje myšlenku socialismu, za kterou oni bojovali. Při pohledu na to, jak je jejich vlast postupně ničena a spoluobčané trpí hladem a zimou, již prý nemohli dále mlčet, i když si jsou vědomi skutečnosti, že tímto krokem neriskují pouze svobodu, ale i své životy. Obsah dopisu lze dále

---

¹⁸³ *Z materiálů FIDH*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 9/1, 1986, s. 16.

¹⁸⁴ *România Liberă*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 12/1, 1989, s. 20.

¹⁸⁵ *Východočeští obyvatelé píší Nicolae Ceaușescovi*. Praha: Informace o Chartě 77, ročník 12/19, 1989, s. 17.

shrnout jako výzvu k obnovení ústavní záruky týkající se občanských práv, zrušení teritoriální systematizace a ukončení nadměrného vývozu domácích surovin.¹⁸⁶

Časopis *Revolver Revue* se k tématu rumunské rezistence vyslovil již tradičně pouze prostřednictvím zahraničních pozorovatelů. V jedenáctém čísle z roku 1988 byl v celém znění otištěn již v jiné souvislosti citovaný otevřený dopis Doiny Corneové a jejich pěti kolegů adresovaný prezidentovi Rumunské socialistické republiky.

K situaci protirežimní opozice v Rumunsku se v obsáhlém rozhovoru, který byl redakcí *Revolver Revue* přejat z časopisu *Uncaptive Minds*, vyjádřil matematik a diplomat Mihai Horia Botez. Interview bylo pořízeno bezprostředně po dělnických nepokojích v Brašově na podzim 1987. Novinář se tedy přirozeně velmi zajímal o to, jak Botez, jakožto rumunský intelektuál žijící v exilu, tyto události vnímá. V odpovědi zaznělo, že již roku 1985 zaslal ÚV komunistické strany Rumunska dopis, ve kterém varoval před možnými nepokoji, budou-li se nadále zhoršovat životní podmínky obyvatel. Vývoj poměrů v Rumunsku, které vyústily v masovou demonstraci v městě na úpatí Karpat, ho tedy nepřekvapily. Vzhledem k neustále klesající životní úrovni rumunského obyvatelstva vyjádřil Botez přesvědčení, že podobných protestů bude dále přibývat. Na otázku, zda v Rumunsku existuje centralizované hnutí odporu, dotazovaný nejdříve poukázal na aktivity několika menších opozičních skupin. O celonárodním organizovaném protivládním hnutí dle Boteze však mluvit nelze. Příčinu spatřoval v nesmírně efektivní práci Securitate, jež díky rozsáhlé síti donašečů zasela mezi obyvatele paranoii a strach. Jako další důvod uvedl postoj Západu, který po nástupu N. Ceaușesca k moci prakticky vůbec nepodpořil disidentskou aktivitu v Rumunsku. Především představa vlády Spojených států amerických, že kritika stávajícího režimu je pouze maskovanou snahou navrátit Rumunsko do sféry vlivu Sovětského svazu, se zásadně přičinila o rychlý konec disidentského hnutí v zemi. Závěrem rozhovoru se Mihai Horia Botez skepticky vyjádřil k možnosti svržení komunistického režimu.¹⁸⁷

O životě pod neustálým policejním dohledem se ve třináctém čísle *Revolver Revue* rozhovořil tehdy osmatřicetiletý básník Mircea Dinescu. Na černou listinu vládního režimu se dostal poté, co opakovaně vyjádřil nesouhlas s politikou státního aparátu a jejího čelného představitele. Z textu číší, jak bolestné bylo pro rumunského spisovatele žít ve vnitřním exilu. Přesto na otázky reportéra dokázal trefně odpovídat, přičemž si občas pomohl vtipným přirovnáním. Neustálá šikana tajné policie a násilné vyloučení z života společnosti z něj nečinila zahořklého

---

¹⁸⁶ *Dopis diktátorovi*. Praha: Lidové Noviny, červenec-srpen, 1989, s. 18.

¹⁸⁷ *Rumunsko: stalinismus v jedné zemi*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989.

člověka. V odpovědi na otázku, proč rumunští intelektuálové tváří tvář totalitnímu režimu mlčí, přesně vyjádřil dobovou atmosféru strachu: „Proč naši spisovatelé a umělci mlčí? Protože tví přátelé ti říkají takovéhle věci: ‚Bud’ opatrný, aby tě nepřejelo auto‘, ‚Pamatuj na svoje děti‘, ‚Dej si pozor, aby tě neposlali do vyhnanství‘, a tohle uslyšíš, když tě napadne poslat vládě, dejme tomu, jednoduchou zprávu o katastrofální kulturní situaci v zemi.“¹⁸⁸

Richard Wagner, novelist a rumunský rodák, se zmínil o postavení protirežimní rezistence v článku, jenž nesl název *Čerta přišli a nikoho neosvobodili*. Text byl pravděpodobně určen zahraničním čitatelům, jelikož byl pojat především jako obecný přehled vývoje politiky KSR. Na základě uvedených historických skutečností se autor snažil poukázat na to, proč se v Rumunsku nezformovala stabilní opoziční základna. Udávané příčiny jsou prakticky totožné s těmi, které uvedl Mihai Horia Botez. Pokládám tedy za zbytečné je zde opět citovat. Článek je výjimečný v tom, že se R. Wagnerovi podařilo zachytit rozpokození protistátní rezistence v 80. let ještě předtím, než byly sepsány protestní dopisy adresované generálnímu tajemníkovi komunistické strany Rumunska. Wagner píše: „Opozice existuje, z toho bych vyšel, ale v 80. letech se skládá v první řadě z osamělců...Existují jednotlivci, kteří se pokoušejí dělat letáky, vyzývat lidi, aby šli do ulic, aby demonstrovali, aby něco bojkotovali.“¹⁸⁹ Mezi takové odvážlivce řadil spisovatele Dorina Doranteho, Dana Petresca či Radu Filipesca. O opozici mluvil též v rámci komunistické strany. V této souvislosti zmínil Constantina Pîrvulesca, který na stranickém zasedání vyzval Nicolae Ceaușesca k odstoupení z funkce. Dále Silvia Brucana, který se později připojil podpisem k veřejné kritice způsobu vlády rumunského prezidenta, a také Iona Iliesca, budoucího prezidenta demokratického Rumunska, jehož označil za pragmatického oportunistu.¹⁹⁰

Další článek, jenž se vyjadřoval k protivládním aktivitám v Rumunsku, byl již dříve zmiňovaný text s názvem *Ceauschwitz*. Jeho autor Jerzy Lewski v něm mimo jiné referoval o perzekuci různých skupin obyvatel. Nejprve zmínil státní kampaň vedenou proti novinářům. V prosinci 1988 bylo během festivalu pořádaného při příležitosti narozeninových oslav rumunského prezidenta zatčeno několik žurnalistů a tiskařů. Ti byli nařknuti z údajného šíření protistátních letáků a posléze odsouzeni k několika letům odnětí svobody. Lewski se dále zabíral nám již dobře známým „dopisem šesti“. Zvláštní pozornost věnoval především popisu perzekucí, kterým byli signatáři následně ze strany státu vystaveni.¹⁹¹

¹⁸⁸ *Země, kde je víc holubů než policajtů*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989.

¹⁸⁹ *Čerta přišli a nikoho neosvobodili*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989.

¹⁹⁰ *Tamtéž*.

¹⁹¹ *Ceauschwitz*. Praha: Revolver Revue, 13. díl, 1989.

Dosud v této práci nezmiňovaný exilový časopis *Západ* též referoval o událostech, jež měly úzkou spojitost s rumunským opozičním hnutím. Článek se zmiňoval o přednášce Silvia Brucana ve Spojených státech amerických. Text je uvozen na první pohled nesouvisející kratičkou zprávou, že Rumunské ministerstvo zdravotnictví vydalo v roce 1985 výnos, ve kterém obyvatelstvu doporučuje pojídat kůru ze stromů, jelikož se prý jedná o užitečný doplněk stravy. Po tomto úvodu se již autor plně věnoval obsahu přednášky bývalého rumunského velvyslance ve Washingtonu. Posluchači se díky ní mohli seznámit s posledním ekonomickým vývojem Rumunska, přičemž bylo zdůrazněno, že způsob tržní politiky komunistických zemí stojí za prohlubováním hospodářských rozdílů mezi státy západního a východního bloku. V závěru článku se autor podívoval nad tím, že se „hereze prostořekého Rumuna“ dosud nesešla s odvetou státního aparátu.¹⁹²

O „Gomově hnutí“ toho bylo řečeno již mnoho. Pouze tedy připomínám, že tato první význačná protivládní iniciativa, která vzešla z myšlenek Charty 77, měla velmi krátkého trvání. Hlavnímu iniciátorovi Paulu Gomovi se nepodařilo přesvědčit větší počet intelektuálů, aby se připojili ke kritice tehdejšího vládního režimu. Skutečnost, že většině signatářů Gomova prohlášení šlo především o získání zahraničních víz, a neochota mezinárodní společnosti vyjádřit hnutí významnější podporu zapříčinily, že toto disidentské uskupení bylo již po třech měsících zcela potlačeno.

V 80. letech 20. století se hlasy, jež volaly po sociálních, ekonomických a politických změnách, začaly též ozývat z tábora intelektuálů. Strach z tvrdých represí zapříčinil, že jich však nebylo mnoho. O to více lze vyzdvihnout odvahu lidí, kteří se rozhodli veřejně kritizovat kroky vládní garnitury. Cena za vyjádření názoru, který se plně neslučoval s oficiální státní rétorikou, bývala vysoká. To mimo jiné dosvědčuje případ mladého inženýra a začínajícího literáta Gheorgha Ursa. Ten byl tajnou policií zatčen kvůli tomu, že se ve svém deníku několikrát nelichotivě vyjádřil na adresu komunistické strany a jejího generálního tajemníka. Tento „závažný přečin“ stál G. Ursa život. Po dvou měsících ve vazební věznici byl mladý básník surově ubit k smrti. Ačkoliv se nejednalo o význačného disidenta či osobu veřejně známou, vyvolalo jeho úmrtí silnou reakci u zahraničního tisku. Skon mladého autora zapříčinil, že se mnoho rumunských intelektuálů raději vyvarovalo další kritiky státní moci.¹⁹³

---

¹⁹² *Svět*. Ottawa: Západ, 6. číslo, 1989, s. 1.

¹⁹³ POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004, s. 152. ISBN 0754637905.

To ovšem nebyl případ bývalého člena Národní rolnické strany Iona Puia, inženýra Rada Filipesca, jenž byl za tisk a distribuci protirežimních letáků odsouzen na deset let vězení (po třech letech propuštěn) a matematika Mihaie Boteze, jenž adresoval ÚV KSR několik dopisů, ve kterých jeho členy zrazoval od represí vůči nespokojenému rumunskému obyvatelstvu.¹⁹⁴

Nejvýznačnější a zároveň nejodvážnější z disidentů, kteří se v 80. letech rekrutovali z řad inteligence, byla profesorka klužské univerzity Doina Corneová. Narodila se v Brašově roku 1929. Když jí bylo 19 let, přestěhovala se za studii do Kluže. Zde úspěšně absolvovala obor francouzština-italština. V roce 1958 se vrátila na svou alma mater jako vyučující. Její protivládni postoje začaly budit pozornost poté, co sepsala dopis, ve kterém poukazovala na smutný stav rumunské společnosti. Obsah dopisu, jenž byl odvysílán Rádiem Svobodná Evropa v roce 1983, poukazoval na skutečnost, že důvod rumunské krize netkví tolik v materiálním nedostatku, ale v konstantní devalvaci duchovních hodnot a kultury. Závěrem dopisu se pisatelka omluvila, že neuvedla své jméno. Činila tak prý proto, aby mohla nadále působit ve školství. V rádiovém vysílání však její jméno přesto nedopatřením zaznělo. Podpis, jenž měl pouze sloužit jako důkaz autenticity dopisu, sebou nesl neblahý příslib budoucích strastí. Doina Corneová byla nejdříve vystavena tvrdým výslechům Securitate a posléze byla po 25 letech propuštěna z místa profesorky francouzského jazyka. To jí však nezlomilo. V lednu 1984 se jí podařilo zaslat do redakce Rádía Svobodná Evropa další dopis. V něm detailně popisovala způsoby rumunské tajné policie, jak se vypořádává s osobami, jež se pro státní aparát staly nepohodlnými. Mezi lety 1984 až 1986 poslala význačná disidentka redakci RSE několik dalších dopisů. V nich převážně vyzývala rumunský lid k morální a duchovní obnově. V srpnu 1987 sepsala D. Corneová první otevřený dopis adresovaný samotnému Nicolae Ceaușescovi, v němž se zasazovala o reformu školského systému, který tehdy sloužil výhradně jako nástroj politické ideologie. Odpovědí jí bylo mlčení, které ale představovalo příslovečný klid před bouří. Neústupnost bývalé profesorky přiměla režim rázně zakročit o tři měsíce později.¹⁹⁵

15. listopadu 1987 se Doina Corneová a její syn rozhodli v návaznosti na dělnické nepokoje v Brašově rozdávat letáky před klužskou univerzitou. Výzva k projevům solidarity dala tajné polici záminku k jejich zadržení. Po obligátních výsleších byli uvrženi do vězení, kde setrvali až do konce prosince onoho roku. Doba odnětí svobody by byla jistě o mnoho delší, nebýt silného tlaku zahraničních médií na jejich okamžité propuštění. Poté, co se D. Corneová

---

¹⁹⁴ MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 94. ISBN 1-84520-258-9.

¹⁹⁵ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 261. ISBN 1563246333.

navrátila zpět do svého domova, jí byla odpojena telefonní linka a omezeny návštěvy. Tajná policie dělala vše pro to, aby ji, užito jejího slovníku, „neutralizovala“.¹⁹⁶

Nebojácná disidentka však neustávala v sepisování dalších dopisů. V jednom z nich se ostře vymezovala proti teritoriální systematizaci. Tento list, adresovaný prezidentovi republiky, podepsalo dalších pět odvážných občanů. Proti rozsáhlému urbanizačnímu plánu rumunského venkova se též ohradila manželka M. Boteze architektka Mariana Celac, načež byla zadržena Securitate.¹⁹⁷

V zimě 1988 byl v belgické televizi uveden dokument s názvem *Red Disaster*. Jeho tvůrcům se podařilo zachytit nelidský způsob, jakým zacházela tajná policie s těmi, kteří se vyslovili proti způsobu vlády komunistického režimu. Zvláštní pozornost byla přitom věnována případu Doiny Corneové. Po jeho odvysílání se na Západě rozvinula masivní kampaň na propuštění rumunské disidentky z domácího vězení. Mnoho politiků tehdy vstoupilo do přímého vyjednávání s rumunskou vládou. Mezi ty nevýznačnější patřili: Laurent Fabius – předseda Francouzského Národního shromáždění, Valéry Giscard d'Estaing – bývalý francouzský prezident a Leo Tindemans – belgický ministr zahraničí.¹⁹⁸ Někteří velvyslanci zemí západní Evropy se dokonce pokoušeli dostat do blízkosti odvážné disidentky, nicméně policie jim v tom vždy zabránila. V dubnu 1989 se Corneové podařilo propašovat za hranice další dva dopisy, jež byly následně přečteny v rámci vysílání BBC. V nich vyčítala generálnímu tajemníkovi jeho tyranskou politiku a žádala ho, aby opustil od útlaču nevinných lidí a zároveň propustil z vězení nespravedlivě stíhané. V červnu téhož roku se bojovníci za lidská práva dostalo nebývalé pocty. Manželka francouzského prezidenta Danielle Mitterandová ji pozvala k účasti na konferenci o dodržování lidských práv v Paříži. Režim však nehodlal Corneovou z domácího vězení propustit, a tak jí nevydal cestovní víza.¹⁹⁹

Navzdory silnému mezinárodnímu tlaku se nejodvážnější rumunská disidentka dočkala svobody až po pádu komunistického režimu 22. prosince 1989.²⁰⁰ Dopisy Doiny Corneové neobsahovaly pouze výzvy k demokratickým reformám, zastavení teritoriální systematizace či

---

¹⁹⁶ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 264. ISBN 1563246333.

¹⁹⁷ MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 94. ISBN 1-84520-258-9.

¹⁹⁸ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 269. ISBN 1563246333.

¹⁹⁹ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 271. ISBN 1563246333.

²⁰⁰ MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006, s. 93. ISBN 1-84520-258-9.

projevy solidarity s ostatními disidenty, ale především v sobě skrývaly silný morální apel.²⁰¹ Nejvíce prezidentovi Rumunské socialistické republiky vyčítala, že své spoluobčany zbavil lidské důstojnosti. Tragédií Rumunska spatřovala v tom, že kvůli drastickým vládním nařízením, která obyvatele degradovala na úroveň živočichů, jejichž hlavní starostí je sehnání potravy, ztratila země své tradiční duchovní a kulturní hodnoty.

Dříve než bude řeč o opozici, jež vzešla ze samotného středu komunistické strany, bych rád v krátkosti zmínil osudy několika dalších rumunských disidentů. Dan Petrescu byl spisovatel, který sídlil v největším moldavském městě Jasech. Po brašovských událostech se v rozhovoru pro francouzský deník *Libération* nelichotivě vyjádřil o situaci v zemi. O necelý rok později, v říjnu 1988, souhlasil s telefonickým rozhovorem s redaktorem Rádia Svobodná Evropa. V něm poukázal na rozsáhlou korupci a na zjevný rozdíl mezi režimní propagandou a realitou. Tento čin ho stál místo knihovníka v ústřední jašské knihovně. Na protest proti tomuto rozhodnutí začal držet hladovku. Zároveň si chtěl vymoci, aby mu bylo umožněno vycestovat do zahraničí, aby zde podstoupil lékařskou léčbu. Režim v naději, že již za hranicemi zůstane, mu nakonec cestovní víza vydal.²⁰² V červnu 1989 se Petrescu skutečně rozhodl emigrovat do Spojených států amerických.²⁰³

Básnířka Ana Blandiana byla též obětí represí vládního režimu. Poté, co v prosinci 1984 Blandiana publikovala ve studentském časopise *Amfiteatru* čtyři básně, jež odsuzovaly skutky vládní prokuratury, stala se terčem častých výhrůžek smrti. Za báseň *Arpagic* o zlé naduté kočce, jež podezřele připomínala osobu generálního tajemníka, jí byla zakázána veškerá publikační činnost.²⁰⁴ Později jí bylo umožněno psát krátké komentáře do týdeníku *România literară*.²⁰⁵

První významnější protest, jenž vzešel z řad členů komunistické strany, lze zaznamenat již v roce 1979. Na XII. sjezdu KSR obvinil Constantin Pîrvulescu generálního tajemníka, že upřednostňuje svoje zájmy před zájmy lidu. Jeden ze zakládajících členů strany zároveň

---

²⁰¹ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 261. ISBN 1563246333.

²⁰² DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 291. ISBN 1563246333.

²⁰³ KIND-KOVÁCS, Friederike a Jessie. LABOV. *Samizdat, tamizdat, and beyond: transnational media during and after socialism*. New York: Berghahn Books, 2013, s. 135. ISBN 9780857455864.

²⁰⁴ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 143. ISBN 80-7106-503-X.

²⁰⁵ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 285. ISBN 1563246333.

zdůraznil, že nepodpoří jeho znovuzvolení do funkce prezidenta.²⁰⁶ O osm let později vyšel v týdeníku *România literară* článek bývalého vysokého funkcionáře a chráněnce generálního tajemníka Iona Iliesca. V něm se ostře vyhranil proti státní politice mezinárodní izolace a naprosto neúčinnému modelu „zdokonalování sociální struktury“.²⁰⁷ Jak již bylo zmíněno, protesty v Brašově roku 1987 významně otráslly stabilitou režimu. V návaznosti na tuto událost Silviu Brucan prolomil ticho stranických funkcionářů. Tento bývalý šéfredaktor vládních novin *Scînteia* a rumunský velvyslanec ve Spojených státech amerických, pozval do svého bytu dva novináře ze západní Evropy a v exkluzivním rozhovoru přiznal skutečnost, že se vztahy mezi dělníky a stranou významně vyostřily. Části toho rozhovoru byly ještě též večer vysílány stanicí *BBC*, *Rádiem Svobodná Evropa* a *Hlasem Ameriky*. Několik miliónů Rumunů se tedy mohlo na vlastní uši přesvědčit o nejednotném postoji vládnoucí politické garnitury.²⁰⁸ Následující den se vedení strany rozhodlo, že Silviu Brucan musí být co nejdříve umlčen. Stejně jako Doina Corneová byl nucen trávit všechn svůj čas v domácím vězení bez možnosti návštěv a telefonického spojení. Aby se k němu nikdo nemohl přiblížit, hlídali čtyři členové Securitate jeho dům dnem i nocí. Po jistém čase však rumunský prezident souhlasil s omezením těchto restriktivních opatření. Dokonce v listopadu 1988 bylo Brucanovi umožněno vycestovat ze země. Ve Spojených státech amerických a Velké Británii pořádal sérii přednášek o krizi komunismu.²⁰⁹ Posléze odletěl do Moskvy, kde se setkal s generálním tajemníkem ÚV KSSS Michaiem Gorbačovem a bývalým sovětským velvyslancem ve Spojených státech amerických Anatolijem Dobrynem. Na této schůzi Gorbačov souhlasil se svržením Nicolae Ceaușesca, ovšem za podmínky uchování vůdčího postavení komunistické strany. Navíc kategoricky zdůraznil, že Sovětský svaz se nehodlá do vnitřních záležitostí Rumunska vměšovat.²¹⁰ Definitivní přerod Silvia Brucana z prominentního člena strany do jednoho z největších nepřátel režimu byl stvrzen podepsáním „dopisu šesti“.

Tento nejvýznamnější protivládní počín ze strany členů Komunistické strany Rumunska byl v této práci již několikrát zmíněný. Znovu opakovat jeho obsah a důvody, proč byl natolik významný, se zdá být redundantní. Pouze pro doplnění bych rád uvedl všechny osoby, které se

---

²⁰⁶ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 275. ISBN 1563246333.

²⁰⁷ TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti, s. 136. ISBN 80-7106-503-X.

²⁰⁸ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995. s. 254. ISBN 1563246333.

²⁰⁹ DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 256. ISBN 1563246333.

²¹⁰ CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008, s. 500. ISBN 9736371794.

pod něj podepsaly. Byli to tři bývalí členové politbyra: Gheorghe Apostol – první tajemník strany mezi lety 1954 až 1955, Alexandru Bârlădeanu – významný ekonom a Constantin Pîrvulescu, o kterém již byla řeč. Dopis také podepsali: Grigore Ion Răceanu – dlouhodobý člen strany, Corneliu Mănescu – ministr zahraničí z let 1961 až 1972 a již zmíněný Silviu Brucan.²¹¹

Mircea Dinescu byl význačný rumunský literát, který se též rozhodl pozvednout hlas proti despotickému způsobu vlády generálního tajemníka N. Ceaușesca. V srpnu 1988 odcestoval na pozvání sovětského Svazu spisovatelů do Moskvy. V rozhovoru pro jednu z místních rádiových stanic vyjádřil své sympatie a podporu glasnosti a perestrojce. Po návratu z hlavního města Sovětského svazu sezval básník několik přátel do svého bytu, aby spolu s nimi sepsal protest proti ničení rumunských kulturních památek a vesnického osídlení. Ze strachu z perzekucí se k němu však nikdo nepřidal. O účelu setkání v domě mladého spisovatele se brzy dozvěděla tajná policie. Od té doby byl Dinescu i jeho kolegové pod neustálým státním dohledem. O ztrátě přízně vládního režimu se přesvědčil poté, co byl cenzurou zamítnuta jeho sbírka *Moartea citește ziarul* (Smrt čte noviny). V březnu 1989 se Mircea Dinescu v rozhovoru s redaktorem pařížského deníku *Libération* zmínil o šikaně, které je dennodenně vystavován. V návaznosti na toto prohlášení mu bylo odňato členství ve straně, byly mu zakázány návštěvy a z domu mohl vycházet jen na několik hodin denně, a to pouze za doprovodu dvou členů Securitate. Tato opatření byla zrušena až dnem, kdy padl komunistický režim v Rumunsku.²¹²

Poslední osobu, kterou zmíním v souvislosti s bojem proti politice státního establishmentu, byl básník Dan Deșliu. Kariéru stranického spisovatele začal v 50. letech, kdy psal v duchu socialistického realismu. Od něj se však později odklonil a po roce 1971, kdy došlo k utužování kultu osobnosti N. Ceaușesca a nastolení neostalinského kurzu v kultuře, se stal pomyslným obráncem nonkonformních autorů v rámci svazu spisovatelů. V roce 1981 ze strany dobrovolně vystoupil. I přes tuto skutečnost se překvapivě dál těšil relativně vysokému postavení. Na počátku 80. let dokonce vystupoval ve varietním televizním pořadu. Nicméně poté, co vyjádřil nesouhlas se způsobem vlády rumunského prezidenta, o toto místo v roce 1984 přišel. O pět let později se rozhodl k odvážnému činu a napsal protestní dopis generálnímu tajemníkovi. Vyčítal mu aroganci a pokřivený pohled na realitu, který dle něj zapříčinil, že se rumunská společnost ocitla na samém okraji zhroutení. O několik dnů později byl rumunský básník brutálně fyzicky napaden osobami v civilním obleku a jeho dům se dostal pod neustálý dohled tajné policie.

---

²¹¹ ALMOND, Mark. *The rise and fall of Nicolae and Elena Ceaușescu*. London: Chapmans, 1992, s. 195. ISBN 1855925109.

²¹² DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 283. ISBN 1563246333.

V reakci na tato příkoří se Deşliu rozhodl držet protestní hladovku. Brzy byl však násilně převezen do nemocnice, kde mu bylo vnuceno jídlo. Znamý rumunský spisovatel se až do nastolení demokratického vládního zřízení musel potýkat s neustálou šikanou státních policejních složek.²¹³

Časopis *Listy* byl prvním a zároveň posledním zkoumaným periodikem, jež se vyjádřilo o počátcích rumunského disentu. Důvod je prozaický. V době, kdy se formovalo „Gomovo hnutí“ byly jediným časopisem, který již v této době vycházel. Článek referoval o ohlasu občanů z různých částí světa na vznik Charty 77. V této souvislosti bylo Rumunsko zmíněno až na posledním místě. Navzdory této skutečnosti autor neváhal odcitovat vyjádření ústřední postavy rumunského disentu k daným událostem. Na jeho základě byl čtenář obeznámen se skutečností, že ačkoliv s československým liberalizačním hnutím mnozí Rumuni souhlasili, strach z represí byl pro ně příliš velkou překážkou, aby svůj postoj veřejně manifestovali.

Časopis *Infoch* informoval o aktivitách rumunské opozice především prostřednictvím zpráv Mezinárodní federace pro lidská práva. V nich byla uvedena konkrétní jména osob, jež byly vystaveny útlaku ze strany rumunského státu. Zajímavé je, že zmínění občané patřili v rámci rezistenčního hnutí spíše k méně známým. Pozornost jim byla věnována pravděpodobně proto, že je v rámci vládních represí postihl snad nejtvrďší osud. Gheorghe Ursu jim dokonce padl za obět'. Zbylé dva články, které již nevycházely z materiálů FIDH, se věnovaly dvěma rozličným tématům. První informoval o zformování exilového opozičního uskupení Rumunů v Budapešti a jeho snah pomoci krajanům v boji proti tyranské vládě. Druhý dokumentoval vůbec první dopis československých obyvatel, ve kterém byla vyjádřena podpora konkrétní osobě stíhané komunistickou nomenklaturou. Jedná se o text vsutku jedinečný, jelikož do té doby se Čechoslováci vyjadřovali k situaci v Rumunsku spíše formou obecných prohlášení, ve kterých brojili za zlepšení životních podmínek místního obyvatelstva.

Nebývalo zvykem, aby se *Lidové noviny* ve snaze přiblížit poměry, jež panovaly v Rumunské socialistické republice, vypořádaly přejatými texty. Co se týče popisu problematiky rumunské protivládní opozice tak však učinily. V době, kdy noviny často referovaly o rumunském plánu systematizace rurálních oblastí, měl „dopis šesti“ pravděpodobně dodat čtenáři naději, že komunistický režim v Rumunsku není natolik stabilní a jednotný, jak se navenek prezentuje.

---

²¹³ DELETANT, Dennis. *Ceauşescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995, s. 286. ISBN 1563246333.

Časopis *Revolver Revue* se k otázce rumunské rezistence vyjádřil prostřednictvím osob, jež se samy do protivládního hnutí zapojily nebo se tomuto tématu alespoň obšírně věnovaly. První text představuje dopis D. Corneové, ve kterém se s dalšími pěti rumunskými občany zásadně staví proti teritoriální systematizaci. Jak bylo uvedeno výše, bývalá profesorka francouzštiny sepsala od roku 1982 mnoho protestních dopisů. Jejich hlavním námětem byla výzva k návratu morálních, duchovních a kulturních hodnot dříve blízkých rumunskému lidu. Vyjádření nesouhlasu s urbanizací agrárních oblastí bylo pro ni jistě důležité, nikoliv však zásadní. Důvod, proč byl redakcí vybrán zrovna tento dopis je nasnadě. Na konci 80. let minulého století neměl běžný obyvatel Československa příliš rozsáhlou znalost rumunských reálií. Pokud jisté povědomí přece jen měl, týkalo se pravděpodobně plánovaného zničení nadpoloviční většiny vesnického osídlení. Dopis D. Corneové tedy přesně zapadal do informačního rámce modelového čtenáře *Revolver Revue*.

Názory exulantů Mihaie Boteze a Richarda Wagnera na současnou situaci opozice v Rumunsku se v obecných rysech shodovaly. Oba však kladli důraz na jiné skutečnosti. Botez, který - jak sám v rozhovoru přiznal - neměl úplný přehled o aktuálním dění v Rumunsku, se omezil na konstatování, že rezistence je ztělesněna pouze několika jednotlivci a že centrální opoziční hnutí v zemi neexistuje. Hlavní příčiny tohoto stavu spatřoval v nesmírně propracované síti konfidentů tajné policie a neochotě zahraničního společenství podpořit vznikající protirežimní uskupení. Nepřímé označení vlády Spojených států amerických za spoluvíníka utužení totalitního režimu v Rumunsku bylo zvláště zajímavé, jelikož právě zde Botez získal politický azyl. Wagner byl na rozdíl od Boteze o poměrech v Rumunsku lépe informován. Ve své situační studii se mu podařilo poukázat na skutečnost, že odpor vůči vládní garnituře nebyl ztělesněn pouze několika osamocenými disidenty, ale že vycházel i ze strany samotné. Pro pařížský deník *Libération* se o těžkém údělu člověka usurpovaného rumunskou tajnou policií zmínil básník Mircea Dinescu. Tento rozhovor byl uveden ve stejném čísle jako články dvou zmíněných rumunských exulantů. Čtenář měl tedy možnost porovnat, zda se jejich postoje a přístup k dané problematice liší. Je zajímavé, že ačkoliv Dinescu podal svědectví člověka, jenž dennodenně zakouší zastrašovací praktiky složek státní bezpečnosti, podařilo se mu zachovat humor a nadhled, který bychom v odpovědích jeho mimo vlast žijících soupeřů marně hledali. K otázce rumunské opozice nechala *Revolver Revue* vyjádřit také člověka, jenž z této země nepocházel. Polský novinář Jerzy Lewski se zabíral především formou vládních perzekucí. Konkrétně tak činil na příkladu osudů šesti bývalých vysoce postavených vládních funkcionářů a několika zadržených žurnalistů a tiskařů.

V exilovém časopise *Západ* byla otištěna krátká stat', jež pojednávala o přednášce Silvia Brucana na jedné z amerických univerzit. Samotný obsah referátu byl uvozen zajímavou zprávou o výnosu ministerstva zdravotnictví, jenž občanům doporučoval pojídat kůru ze stromů jako vhodný doplněk stravy. Ani po vynaložení velkého úsilí se mi nepodařilo nalézt informaci, jež by dokládala pravdivost tohoto výnosu. Pravděpodobně šlo o autorovu fabulaci. Domnívám se tak na základě skutečnosti, že celý časopis se nesl v humorném, až lehce ironickém tónu. V textu bylo zároveň uvedeno, že zmíněný výnos vyšel v roce 1985, tudíž by *Západ* o této události referoval se čtyřletým zpožděním. Vezmeme-li v potaz, že ostatní články se týkaly aktuálního dění ve světě, znovu musím zpochybnit pravdivost onoho tvrzení. Nicméně fakt, že tato absurdní zpráva působí do jisté míry věrohodně, pouze dokládá nezáviděníhodný stav rumunské společnosti na konci 80. let 20. století. Autora článku, jenž si Brucanův referát vypočetl v rámci jeho přednáškového bloku po anglosaských zemích, nejvíce zaujalo, nakolik byl bývalý rumunský velvyslanec k vládnímu režimu kritický. Závěrečný autorův údiv nad skutečností, že nebyl dosud Brucan státem umlčen, byl neblahou předtuchou budoucích událostí, které vyústily v absolutní izolaci bývalého šéfredaktora časopisu *Scînteia*.

Československá samizdatová a exilová periodika informovala o osobnostech a aktivitách rumunského opozičního hnutí vcelku zevrubně, přičemž se takřka výlučně soustředila na vývoj událostí po roce 1985. Ačkoliv v době vzniku „Gomovy iniciativy“ vycházel pouze jeden ze zkoumaných časopisů, bylo pro autora přesto velkým překvapením, že její reflexi bylo věnováno jen minimum prostoru. Z textů, jenž hovoří o jednotlivých postavách rumunského disentu je mnohdy patrná snaha zdůrazňovat jejich postoje a aktivity v rámci boje proti teritoriální systematizaci, a to navzdory skutečnosti, že se jednalo pouze o jeden z jejich požadavků, nikoliv však jediný či nejvýznamnější. V rámci reflexe dané problematiky lze též spatřovat rozdíl mezi samizdatovým a exilovým tiskem. Zatímco exilové časopisy zdůrazňovaly pouze protivládní činnost konkrétních osob napojených na opoziční hnutí, samizdat si navíc všímal perzekucí a životních osudů rumunských disidentů.

K situaci osob stíhaných režimem nechám již naposledy promluvit „Velkého kormidelníka“ rumunského státu Nicolae Ceaușesca. V rozhovoru s redaktorem *Newsweeku* se bohužel vyjádřil pouze o situaci šestice bývalých vysoce postavených vládních úředníků:

„Samozřejmě, že už dnes nebydlí v domech patřících státu, které se dávají úředníkům stranické a státní hierarchie. Jeden z nich je agentem Sovětského svazu, jeden agentem Spojených států, jeden Velké Británie a jeden Francie. Zavázali se vystupovat jménem

těchto zemí. Nepostavili jsme je před soud, protože prohlásili, že litují toho, co učinili.“²¹⁴

---

²¹⁴ *Neznáme slovo ničení*. Praha: Revolver Revue., 13. díl, 1989, s. 4.

Závěr

V úvodu magisterské diplomové práce byla stanovena základní hypotéza, dle které měly reference o Rumunsku v československých samizdatových a exilových periodikách převážně odkazovat na literární tvorbu režimem perzekuovaných rumunských autorů a zároveň se vymezovat vůči způsobu vlády Nicolae Ceaușesca. První část hypotézy nebyla na základě zkoumaného studijního materiálu potvrzena. Předpoklad, že se autoři československých samizdatových a exilových časopisů budou podrobněji zabírat spisovateli, již byli stíháni rumunským komunistickým režimem, byl správný. V centru pozornosti však nestála jejich díla, ale jejich těžké životní osudy, které v některých obrysech připomínaly úděl samotných pisatelů článků. Druhá část hypotézy byla již bezezbytku naplněna. Největší penzum textů se týkalo právě kritiky způsobu vlády Komunistické strany Rumunska v čele s jejím generálním tajemníkem.

Volba čtyř ústředních témat k následné detailní analýze nebyla nikterak složitá, jelikož se k nim autoři článků nestále vraceli, zkoumali je a zdůrazňovali. V diplomové práci nebylo ovšem podrobněji ověřeno stanovisko československého samizdatu a exilu vůči problematice kultu osobnosti Nicolae Ceaușesca a vládnímu nepotismu. Ačkoliv byla tato látka v textech občas zmíněna, počet podkladů nebyl bohužel dostačující, aby mohla být podrobena zevrubnějšímu bádání.

Kapitoly, jež si všímají následků tyranské vlády rumunského prezidenta, byly pojmenovány *Porušování lidských práv a nízká životní úroveň v Rumunské socialistické republice*, *Teritoriální systematizace* a *Solidarita s Rumunskem*. Zbylá kapitola, která pojednává o osudu perzekuovaných spisovatelů a obecně o osobnostech rumunského disentu nese název *Protirežimní opozice v Rumunsku*.

Vzhledem k tomu, že se několik ze zkoumaných periodik zabíralo převážně kulturním děním, je počet článků zabývajících se dopady konkrétních politických rozhodnutí na životy miliónů rumunských obyvatel překvapivý. Jsem toho názoru, že se tématu lidských práv, nízké životní úrovni, a především teritoriální systematizaci v Rumunsku věnovali autoři převážně proto, jelikož koncem 80. let byla tato látka hojně zpracovávána evropskými médii. Po dlouhých takřka dvou desetiletích, během nichž první muž rumunského státu konstantně ztrpčoval život svým spoluobčanům, Západ konečně prohlédl a začal s hrůzou zjišťovat, co se v zemi protnuté karpatskými vrchy ve skutečnosti odehrává. Jako by lidé žijící v demokratických státních zřízeních chtěli vynahradit roky mlčení, začali o poměrech v Rumunsku pořádat konference,

přinášet rozhovory a psát články. Ty pak hojně přebírali a sloužily jako hojná inspirace autorům československých samizdatových a exilových periodik.

Ačkoliv bylo konkrétním projevům solidarity československého obyvatelstva s rumunským lidem věnováno nejméně článků, považuji toto téma za zcela zásadní. Manifestace a hladovky dokazují, že osud rumunských občanů nebyl Čechoslovákům lhostejný. Ba co víc, právě od nich vzešel popud k uspořádání dne solidarity s Rumunskem, jenž měl velký ohlas vně i za hranicemi železné opony. Díky článkům víme, že ačkoliv se situace rumunských občanů nelepšila a vypadala takřka beznadějně, neutuchaly výzvy československého disentu k hledání dalších způsobů, jak Rumuny podpořit. Například v roce 1989 se přes značné riziko újmy na zdraví odvážilo několik desítek obyvatel protestovat před rumunským velvyslanectvím v Praze.

Co se týče tématu protivládní opozice bylo překvapivé, že se texty československého samizdatu a exilu nezmiňovaly více o nejvýznamnějším a zároveň jediném disidentském hnutí v Rumunsku. Vzhledem k úzkým vazbám „Gomovy iniciativy“ na Chartu 77 jsem očekával více než okrajovou poznámku vměstnanou do několika vět. Autoři článků se o osobách stíhaných rumunským vládním režimem začali více vyjadřovat až v druhé polovině 80. let. Mezi roky 1985 až 1989 lze vypočítat pozvolný nárůst počtu textů zabývajících se touto problematikou. Díky nim máme mimo jiné důkaz o tom, že početná skupina československých občanů neváhala dopisem oslovit samotného generálního tajemníka KSR, ve kterém vyjadřovali podporu a zároveň obavy o osud nejvýznačnější rumunské disidentky Doiny Corneové.

Před sepsáním tohoto pojednání jsem vycházel z domněnky, že samizdatová a exilová periodika budou o událostech v Rumunsku referovat v zásadě velmi podobně. Na konci svého bádání však musím podotknout, že opak je pravdou. Zobecnit postoje disentu a členů emigrace není nikterak jednoduché, jelikož v rámci samizdatových a částečně i exilových časopisů existovaly nemalé rozdíly. Přesto se na základě některých vztyčných bodů pokusím předložit jejich základní charakteristiku. V první řadě lze podotknout, že se samizdat zabíral socialistickým Rumunskem mnohem více než pisatelé exilových časopisů. Je možné namítnout, že oproti samizdatu byla k analýze vybrána pouze dvě exilová periodika, a proto tedy nelze na jejich podkladu činit obecné závěry. Skutečnost, že vybrané exilové časopisy byly ke zkoumání zvoleny právě na základě nejvyššího množství textů zabývajících se touto problematikou, tento argument neguje. Pocit sounáležitosti a přirozený zájem o osudy lidí, kteří byli též vystaveni zlovůli komunistického režimu, lze označit za pravděpodobnou příčinu vyššího počtu referencí v samizdatových časopisech. Jelikož byli autoři článků schopni se vcítit do situace rumunských občanů, snažili se jim na dálku všemožně pomoci. V přemíře snahy upoutat veřejné mínění na

kritickou situaci v zemi se jejich texty v popisu rumunských reálií mnohdy nevyvarovaly nadsazených výrazů (genocida, internační tábory) a faktografických omylů, které lze však spíše přičítat na vrub nedostatečné informovanosti. Ta byla také zásadním rozdílem mezi samizdatem a exilem. Vezmeme-li v potaz, že v roce 1989 tedy v době, kdy poměry v Rumunské socialistické republice byly již všeobecně známy, se oficiální státní tisk vyjadřoval o Ceaușescově politice jako o mírumilovné, jež zabezpečuje život v míru a vzájemném pochopení, bylo pro pisatele samizdatových článků mnohem těžší obstarat si spolehlivé údaje, z kterých by mohli vycházet. Tato skutečnost měla občas za následek, že jejich texty vyznívaly poněkud nejednoznačně a zmatečně. Dobře informovaný exilový tisk se na rozdíl od samizdatu pokoušel zasazovat poměry panující v Rumunsku do širšího politického kontextu zemí východního bloku. Podrobnější analýza příčin rumunské krize však v textech československých emigrantů uvedena nebyla. Obecně lze poznamenat, že fragmentární informace a malá snaha o uvedení širších historických, politických a sociálních souvislostí v návaznosti na události v socialistickém Rumunsku byla pro tehdejší evropská i zámořská média typická.

Předpoklad, že počet referencí o rumunské politické situaci a společenském dění bude nízký, se vyplnil. 50 článků není mnoho, nicméně jsem přesvědčen, že se přesto jedná o reprezentativní množství, na jehož základě se podařilo plně demonstrovat postoje československého samizdatu a exilu vůči událostem v Rumunsku v 70. a 80. letech 20. století. Co se týče možností dalšího výzkumu, zdá se, že kvůli velmi omezenému studijnímu materiálu je zkoumané téma takřka vyčerpáno. Nabízí se však zpracování a následné porovnání se stanovisky polských a maďarských samizdatových a exilových periodik. Vzhledem ke specifickým vztahům mezi vládami Maďarské lidové a Rumunské socialistické republiky koncem 80. let minulého století by komparace s postoji maďarského samizdatu a exilu mohla přinést obzvláště zajímavé a přínosné poznatky.

Seznam použité literatury:

Citovaná literatura

1. Primární zdroje:

Periodika

Informace o Chartě 77 1986. Praha: Nezávislá redakční skupina signatářů Charty 77, 1986.

Informace o Chartě 77 1987. Praha: Nezávislá redakční skupina signatářů Charty 77, 1987.

Informace o Chartě 77 1988. Praha: Nezávislá redakční skupina signatářů Charty 77, 1988.

Informace o Chartě 77 1989. Praha: Nezávislá redakční skupina signatářů Charty 77, 1989.

JazzStop 1989. Praha: JazzStop, 1989.

Lidové noviny 1988. Praha: Lidové noviny, 1990.

Lidové noviny 1989. Praha: Lidové noviny, 1990.

Listy 1977. Řím: Listy, 1977.

Listy 1988. Řím: Listy, 1988.

Listy 1989. Řím: Listy, 1989.

Revolver Revue 1988, Praha: Revolver Revue, 1988.

Revolver Revue 1989, Praha: Revolver Revue, 1989.

Západ 1989. Ottawa: Západ. 1989.

Zprávy Východoevropské informační agentury (VIA) 1989. Praha: Zprávy Východoevropské informační agentury, 1990.

Internetové zdroje

Nicolae Ceausescu FINAL speech. [vid. 2017-04-03]. Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=wWlbCtz_Xwk&. Navštíveno 4.4. 2017.

2. Sekundární zdroje:

Monografie

ALMOND, Mark. *The rise and fall of Nicolae and Elena Ceaușescu*. London: Chapmans, 1992. ISBN 1855925109.

ARA-KOVÁCS, Atilla ... et al. ; editor, Rudolf Joó]. *Report on the situation of the Hungarian minority in Rumania : prepared for the Hungarian Democratic Forum*. Budapest: Hungarian Democratic Forum, 1988.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8

BLAŽEK, Petr, Karel JECH a Michal KUBÁLEK. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. V Praze: Pulchra, 2010. Testis. ISBN 978-80-213-2033-8

BOIA, Lucian: *Rumunsko: Krajina na hranici Európy*. Přel. Hildegard Bunčáková, Kalligram, Bratislava, 2012.

BOLTON, Jonathan. *Světy disentu: Charta 77, Plastic People of the Universe a česká kultura za komunismu*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Praha: Academia, 2015. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2462-6

CONSTANTINIU, Florin. *O istorie sinceră a poporului român*. Ed. a 4. revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2008. ISBN 9736371794.

DELETANT, Dennis. *Ceaușescu and the Securitate: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, c1995. ISBN 1563246333.

DELETANT, Dennis. *New Evidence on Romania and the Warsaw Pact, 1955–1989*. Cold War International History Project Dossier No. 6 (Woodrow Wilson International Center for Scholars, April 2004).

GINSBURG, Faye D. a Rayna. RAPP, ed. *Conceiving the new world order: the global politics of reproduction*. Berkeley: University of California Press, c1995. ISBN 0-520-08914-6.

JOHNSON, A. Ross. a R. Eugene PARTA. *Cold war broadcasting: impact on the Soviet Union and Eastern Europe : a collection of studies and documents*. New York: Central European University Press, 2010. ISBN 9786155225079.

KIND-KOVÁCS, Friederike a Jessie. LABOV. *Samizdat, tamizdat, and beyond: transnational media during and after socialism*. New York: Berghahn Books, 2013. ISBN 9780857455864.

KUPERARD, *Romania*. Londýn, 2008. ISBN 1857334523.

LONG, Michael. *Making history: Czech voices of dissent and the Revolution of 1989*. Lanham, MD: Rowan & Littlefield, c2005. ISBN 0742536513.

MCDERMOTT, Kevin a Matthew STIBBE, ed. *Revolution and resistance in Eastern Europe: challenges to communist rule*. Oxford: Berg, 2006. ISBN 1-84520-258-9.

POLLACK, Detlef a Jan WIELGOHS. *Dissent and opposition in communist Eastern Europe: origins of civil society and democratic transition*. Burlington, VT: Ashgate, c2004. ISBN 0754637905.

RAŠKA, Francis Dostál. *The long road to victory: a history of Czechoslovak exile organizations*. New York: Distributed by Columbia University Press, 2012. ISBN 9780880337069.

SHAFIR, Michael. *Romania, politics, economics, and society: political stagnation and simulated change*. Boulder, Colo.: L. Rienner Publishers, 1985. ISBN 0931477034.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize: (od listopadu 1989 do června 1990)*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 2009. Obzor (Prostor). ISBN 978-80-7260-219-3.

TEJCHMAN, Miroslav. *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-503-X.

TREPTOW, Kurt W. *Dějiny Rumunska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států. ISBN 80-7106-348-7.

WINDSOR, Philip. a Adam ROBERTS. *Czechoslovakia, 1968: reform, repression, and resistance*. New York: Columbia University Press, for the Institute for Strategic Studies, London, 1969.

Odborné studie

KLIGMAN, Gail. *The politics of duplicity: controlling reproduction in Ceausescu's Romania*. Berkeley: University of California Press, c1998. ISBN 0520210751

LUKEŠ Igor. 1999. *The Rudolf Slansky Affair: New Evidence*. Slavic Review, Spring 1999, 58(1). doi:10.2307/2672994.

MÁLEK, Jiří. *Metody Státní bezpečnosti na likvidaci třetího odboje v letech 1948-1953*, in J. Cuhra a V. Veber (eds.), *Za svobodu a demokracii*, vol. 1, Praha, 1999. S. 72.

Prostudovaná literatura

Monografie

DELETANT, Dennis. Romania under communist rule. Rev. 2nd ed. Portland, OR: Center for Romanian Studies in cooperation with the Civic Academy Foundation, 1999. ISBN 9739839282.

FORMANOVÁ L., GRUNTORÁD J., PRIBÁŇ M. Exilová periodika: Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945. Vyd. 1. Praha: Ježek, 1999. 503 stran. ISBN 80-85996-24-3.

MANOLESCU, Florin. Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989: scriitori, reviste, instituții, organizații. București: Compania, 2003. ISBN 9738119723.

MAREȘ, Gabriel: Literatura română în spațiul ceh sub comunism. București: Editura ALL, 2013.

NEGRICI, Eugen: Literatura română sub comunism. București: Editura Fundației PRO, 2002.

RUSAN, Romulus. Cronologia și geografia represiunii comuniste în România: Recensământul populației concentraționare 1945-1989. București: Fundația Academia Civică, 2007. Colecția "Ora de istorie", 1. ISBN 9738214351.

SEBESTYEN, Victor. 1989: pád východního bloku. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3235-7.

VACULÍK, Ludvík. Český snář. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1983. ISBN 0-88781-140-X.

Seznam použitých zkratk:

apod.	a podobně
BBC	The British Broadcasting Corporation
BLR	Bulharská lidová republika
ČSSR	Československá socialistická republika
FIDH	Fédération internationale des droits de l'homme
Infoch	Informace o Chartě 77
KSČ	Komunistická strana Československa
KSR	Komunistická strana Rumunska
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MLR	Maďarská lidová republika
např.	například
NDR	Německá demokratická republika
PLR	Polská lidová republika
RSE	Rádio Svobodná Evropa
RSR	Rumunská socialistická republika
s.	strana
spol.	společnost
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
tzv.	takzvaný
UNESCO	The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ÚV	Ústřední výbor
vid.	viděno
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Ukázky ze všech zkoumaných samizdatových a exilových československých časopisů.

RUMUNSKO - ZEMĚ CONDUCATORA

Když jsem byl před devětadvaceti lety v Rumunsku, odnesl jsem si z Bukurešti tento nezapomenutelný obrázek: stovky, možná tisíce pouličních rožnů, na nichž se škvířily válečky báječných mltitel, vedle nich hory melounů, broskví, rajčat a vůbec zeleniny, krámy plné lesknoucích se dunajských ryb. Dnešní Rumunsko vypadá úplně jinak. Fronty. Fronty na cokoliv, co je jen trochu k jídlu. Rumunsko urazilo samozřejmě za tu dobu kus cesty, jenže odkud kam?

Dnešní rumunský občan by mě vzpomínce asi vůbec nevzpomínal. A přitom poměrný blahobyt - v balkánském měřítku ovšem - byl v této zemi už koncem třicátých let. Zejména ve městech, neboť venkov byl neuvěřitelně chudý. Středně kvalifikovaný dělník si však tehdy v Bukurešti mohl pořídit během tří let na splátky rodinný domek se zahrádkou. Samozřejmě na úrovni odpovídající Balkánu třicátých let, tedy bez vody a elektrického proudu. Nynější rumunská vláda se snaží kolonizovat těchto domků na okrajích hlavního města bourat a stěhovat lidi do paneláků. Obyvatelé se však zuby nehty drží předválečného komfortu, protože se bojí ústředního tepení. Po řadu let existuje totiž předpis, podle něhož se městské byty nesmějí vytápět na více než 15 stupňů. V praxi to však znamená něco mezi čtyřmi až osmi stupni v zimě. To za situace, kdy je nemožné přitopit si elektrickými nebo plynovými tělesy, protože používání těchto spotřebičů je z úsporných důvodů drasticky omezeno: vůbec se nepočítá s možností zapojit žehličku, vysavač či ledničku, pokud chce člověk v bytě udržet osvětle-

ní, při němž lze číst.

Na druhé straně ovšem nutno přiznat, že v Rumunsku je ve srovnání s námi lepší bytová situace. V Bukurešti si zájemci byty kupují, mohou si vybrat nejen čtvrť, v níž chce zájemce bydlet, ale i velikost bytu. Pokoje jsou však ještě o něco menší než je nízký pražský standard. Podél hlavních tepen v Bukurešti lze vidět obytné domy architektonicky zajímavě řešené a patrně i kvalitněji postavené než u nás. V okrajových čtvrtích jsou však paneláky odpudivě už zvenku.

Dnešní Rumunsko žije podle výnosů. Některé jsou plněny přesně, jiné líknavě, mnohé vůbec ne. Penzisté se mají vyvážet na venkov, kde se prý budou moci "pracovní vyžít a nadýchat čerstvého vzduchu". Každý rumunský občan musí bezplatně odpracovat určitý počet hodin v roce na veřejných stavbách, na to se přísně dohlíží. Stejně tak se kontroluje placení zvláštních daní, například na udržování ulic; přitom je všude strašlivý nepořádek. Nejdušleďnější je ovšem plnění výnosů o zvýšení porodnosti. Každá žena do čtyřiceti let musí jednou za měsíc povinně ke gynekologovi, aby se zabránilo záměrné interrupci. Ta je přísně zakázána, antikoncepční prostředky nejsou. Porodník nemá sám právo rozhodnout se pro císařský řez, i když by v záporném případě ohrozil život rodičky. Studentky na středních školách jsou poučovány o tom, že být svobodnou matkou není žádná hanba. Kojenecká úmrtnost je ovšem tak vysoká, že se novorozenci zapisují do matrik až po čtyřech týdnech od narození.

Z hlediska životní úrovně je

dnes Rumunsko evropskou Btlopií. Rumun si nedává za úkol sehnat kvalitní zboží jako Čech, ale chce najít cokoliv, co mu umožní přežít. Na listky lze v Bukurešti dostat olej a cukr. Ostatní potraviny jsou tak zvané volné, což ve skutečnosti znamená, že je jich velmi málo a nemohou pokrýt ani skromné listkové příděly. Na tvrdý a naprosto nechutný chléb se stojí denně několik hodin fronta. Každá rumunská rodina vlastní stoličku, s níž jezdí po městě a operativně zaujímá místo ve frontě na cokoliv. Tradiční potravina rumunských chudáků - černé olivy a bryndza - zmizely úplně.

Velký Conducator Ceaucescu připravuje pohromu pro venkov. Chce zlikvidovat sedm až osm tisíc vesnic, z nichž tisíc obývá Maďaři. Lidé jsou stěhováni do patrových domků, které mají sociální zařízení na dvoře. Nic se vše včetně hřbitovů a kostelů.

Večer, když je na několik hodin puštěn elektrický proud, se Rumuni mohou podívat na televizi. Program je stále stejný: budovatelské plány, oslavy Conducatora - tak zní Ceauceskův titul - a jeho řeči. Ta je označována za "akademika", vědce světového jména". Ceaucescu je prezident republiky, předseda státní rady, generální tajemník CV KSR, nejvyšší velitel armády, předseda Národní fronty atd. Za nástupce je určen syn Nicu, tajemník župy Sibiu. Oženil se a předsedkyní celostátní pionýrské organizace. Nedávno zaslalo šest bývalých vysokých funkcionářů strany Ceauceskovi dopis s varováním: země je zcela vyčerpaná, vzpomenujte se, dokud je čas!

Jan Bárta

PŘÍLIŠ ŠIROKÝ VĚJÍŘ

Nejednota, která se projevila mezi stranami afghánského hnutí odporu ve chvíli, kdy se sovětské intervenční jednotky stahovaly ze země, byla překvapením jen pro nezaujaté. Afghánistán totiž nikdy nebyl národem v moderním slova smyslu, ale dosti volným sdružením "úředních knížectví", spojených osobou krále. Válka s okupantem sice na jedné straně scelila obyvatelstvo v tom smyslu, že je obrátila proti jednomu nepříteli, ale zároveň metoda, jimiž musela být vedena (partyzánská válka na kmenovém základě, která jediná měla šanci úspěšně čelit lépe vyzbrojené moderní armádě okupanta), svým způsobem staré tradiční rozdíly konzervovala. Nejen to. Ke starým přehradám ještě přidala nové. Například rozpor mezi politickou reprezentací v zahraničí a partyzánskými veliteli ve vnitrozemí. Je to konflikt známý i z jiných zemí, které prošly podobným vývojem, například z Alžírsko po skončení národní osvobozenecké války v roce 1962, kdy se nakonec po roce proti sobě postavil domácí a zahraniční odboj.

V současné době je tedy afghánská společnost rozdělena podle několika dělicích čar, které se vesměs nepřekrývají. Jsou to konflikty:

a/ národnostní (spory mezi Paštuny a Tadžiky atd.)

b/ náboženské (nesohody mezi většinovými sunity a menšinovými šiity),

c/ regionální (jih proti severu, jedno údolí proti druhému),

d/ boj o vliv mezi uskupeními a veliteli ve vnitrozemí.

Přesný odhad sil a vlivu jednotlivých složek je v dané chvíli obtížný a málokdo se pouští na tak nejistou půdu. Můžeme však pro lepší orientaci rozdělit strany a organizace na dvě velké skupiny. Na alianci sedmi sunitských stran se sídlem v pákistánském Pěšávaru, která zastupuje zájmy sunitů tvořících čtyři pětiny obyvatel, a na koalici osmi šiitských stran, která sídlí v Těheránu. V prvních letech sovětské okupace existovaly v Afghánistánu i několik menších levicových (maoistických) orientovaných stran, ale ty později zanikly. Konkurence islámských proudů byla příliš silná a také změny v Číně jim nesvědčily.

Rozpory mezi dvěma hlavními proudy se projeví v plné míře při svolání poradní rady, tzv. šury, počátkem února v Islámábádu. Přes neshody mezi sunity a šiity bylo zasedání několikrát odloženo, nakonec se sešlo, ale bez účasti šiitských stran, které se svým zastoupením v šurě nebyly spokojeny. Prozatímní vláda tedy byla sestavena pouze ze sunitů, přičemž pro druhou stranu byla ještě

- 2 -

Errata:

1. V Infochu č.2|88 jsme zveřejnili dokument Ch 77|74|87 z 15.12.1987 "Podpora Charty 77 návrhu..." Omylem jsme uvedli, že tento dokument podepsali tři současní mluvčí Charty; protože byl dokument vydán loni, podepsali ho Jan Litomský, Libuše Šilhánová a Josef Vohryzek.
2. V Infochu č.1|88 byla na str.8 nesprávně uvedena adresa Jana Hrudky; bydlí v Knappově 24, Jaroměř.
3. V Infochu č.1|88 je na str.3 v poznámce k dokumentu Ch 77|80|87 nesprávně uvedeno rodné jméno signatáře Ch 77 Pospíšila; správné jméno je Libor Pospíšil.

*****

*****

*****

Charta 77|5|88 (Odvolání proti rozhodnutí Odboru vnitřních věcí ze dne 4.12.1987)

Odbor vnitřních věcí
Národního výboru hlavního města Prahy
nám.dr.Vacka 2
Praha 1

Věc: Odvolání proti rozhodnutí Odboru vnitřních věcí v Praze 1 ze dne 4.12.1987
(č.j. neuvedeno) - urgence vyřízení

Dne 17.12.1987 jsme podali Odboru vnitřních věcí odvolání proti jeho rozhodnutí z 4.12.1987, jímž byla zakázáno konání manifestace ke Dni lidských práv a případnému odvolání byl odňat odkladný účinek.

Uplynul více než měsíc a naše odvolání nebylo dosud vyřízeno.
Žádáme zjednáání nápravy.

Praha 25.1.1988

Stanislav Devátý
mluvčí Charty 77

Miloš Hájek
mluvčí Charty 77

Bohumír Janát
mluvčí Charty 77

*

Charta 77|6|88 Setkání s náměstkem ministra zahraničí USA

Dne 7.února 1988 ve večerních hodinách se setkal náměstek ministra zahraničí USA John Whitehead se svým doprovodem (Thomas Simons, zástupce náměstka ministra zahraničí, Rudolf Perina, ředitel pro evropské a sovětské otázky v Národní bezpečnostní radě) se zástupci Charty 77. Za Chartu 77 byli přítomni její tři mluvčí - Stanislav Devátý, Miloš Hájek, Bohumír Janát - dále Václav Benda, Václav Havel, Václav Malý a Jan Štern. Přítomen byl též předseda Jazzové sekce Karel Šrp a americký velvyslanec Julian M. Niemczyk.

V přátelském dvouhodinovém rozhovoru informovali zástupci Charty 77 americké hosty o práci a cílech Charty 77, o dodržování lidských práv a o situaci v kulturním, společenském a náboženském životě v Československu. V závěru diskuse p.Whitehead vyslovil uznání americké administrativy a amerického lidu boji za lidská práva, který už jedenáct let vede Charta 77 a další nezávislé iniciativy.

Praha 7.února 1988

Stanislav Devátý
mluvčí Charty 77

Miloš Hájek
mluvčí Charty 77

Bohumír Janát
mluvčí Charty 77

*****

*****

*****

Solidarita s rumunským lidem

Charta 77 vyzvala v letošním dokumentu č.2, aby se den 1.února stal Mezinárodním dnem solidarity s rumunským lidem. Tato vyzva měla ohlas v Československu i v zahraničí.

V Praze se pokusila skupina chartistů předat rumunskému velvyslanci petici 68 čs.občanů, kteří 1.února drželi solidární hladovku; jak známo (viz sdělení

- 3 -

VONS č. 724), byli v blízkosti velvyslanectví zadrženi Státní bezpečností i s transparenty, které chtěli rozvinout před velvyslanectvím.

V Budapešti vyzvali k manifestaci před rumunským velvyslanectvím příslušníci demokratické opozice György Gadó, Peter Krawatsch, Miklós Haraszti, Tamás Molnár a Miklós Tamás Gaspár. Účastnilo se jí asi 300 lidí, kteří ji chtěli upozornit na utrpení národů Rumunska. Policejní zásah se omezil na upozornění, že manifestace nebyla povolena.

V Polsku vyzvala k manifestaci skupina Polsko-če. solidarity; manifestaci samu zorganizovala Polská socialistická strana; účastnili se jí členové organizace Wolność i Pokój, Solidarność a nezávislé studentské organizace. PSS vydala k této příležitosti prohlášení, v němž se "solidarizovala s bojem rumunské společnosti za základní lidská práva a politické svobody". Symbolem tohoto boje je podle prohlášení PSS poslední stávka dělníků v Brašově. Prostředky kolem velvyslanectví byly obkličeny policií, nicméně asi sto manifestujících se pokusilo přiblížit se k budově. Polovina byla naložena do připravených vozů, polovina rozehnána. Po několika hodinách byli všichni zadrženi propuštěni. Při manifestaci byly rozdávány letáky, podepsané Ústředním výkonným výborem PSS, označující Ceaușescu za diktátora a hovořící o 24 miliónech vykořisťovaných, odsouzených k mlčení. Brašov je zde připomínán v řadě dalších míst, kde revoltovali dělníci: Santiago de Chile, polské Lubino, Tegucigalpa.

Podle telefonického sdělení Františka Janoucha, který se v Moskvě koncem ledna tit. účastnil společného jednání sovětského helsinského výboru (oficiálního) a Mezinárodní helsinské federace, vyjádřil se Andrej Sacharov v tom smyslu, že považuje úmysl Charty 77 upoutat pozornost na situaci v Rumunsku za velmi aktuální a důležitou. K jeho stanovisku a k solidaritě s rumunským lidem se připojili i Lev Timofejev, Sergej Koval'ov, Larisa Bogorazová a Naum Rejman.

Z Londýna přišla mluvčím Charty 77 odpověď od Světového svazu svobodných Rumunů (WUFR), který sjednocuje rumunské demokraty z 21 zemí světa, včetně Rumunska samotného; předseda Ion Ratiu a generální tajemník Duru Novacoviči děkují Chartě za její iniciativu a vyzývají své členy, aby 1. února vyjádřili svou solidaritu manifestacemi, prohlášeními nebo modlitbami. V Londýně byla 1. února manifestace před rumunským velvyslanectvím. Také v Paříži zorganizovala rumunská Liga pro lidská práva (člen FIDH) tichou manifestaci se svíčkami poblíž budovy rumunského velvyslanectví.

*

Společné prohlášení k represím v NDR

Státní radě Německé demokratické republiky
prostřednictvím
velvyslance NDR v Praze

My, demokraticky smýšlející občané Československa, Maďarska, Polska, SSR a Jugoslávie, jsme přijali zprávy o uvěznění pěti občanů NDR a o dalších represích v NDR s rozhořčením. Aktivisté Iniciativy za mír a lidská práva malířka Bärbel Bohleyová, Lotte a Wolfgang Templinovi (kteří mají děti ve věku tří a třinácti let), Ralf Hirsch a Werner Fischer byli obviněni orgány Státní bezpečnosti NDR z vlastizrady a hrozí jim velmi vysoké tresty. Neprovinili se ničím jiným, než že trvali na svém právu na odlišné smýšlení a na právu vyjadřovat své názory bez souhlasu úřadů. Jsou nyní vězněni za to, že se nemohli smířit s potlačováním demokratických svobod a s policejním násilím. Jejich uvězněním porušilo státní a stranické vedení NDR helsinský závěrečný akt, k němuž NDR přistoupila.

Žádáme okamžité propuštění všech pěti uvězněných a zastavení trestního stíhání proti nim. Žádáme propuštění Věry Wollenbergerové, Andrease Kalka, Tilla Böttchera a dalších občanů NDR, kteří byli odsouzeni k trestům do jednoho roku za účast resp. za pokus o účast na manifestaci 17. ledna. Žádáme, aby vláda NDR okamžitě skoncovala se všemi formami nátlaku, včetně hrozby dlouholetého věznění, jimiž nutí občany NDR, aby zvolili odchod do exilu. Žádáme, aby i v NDR byla respektována svoboda projevu a právo na svobodnou výměnu informací. Jsme solidární se všemi, kdož jsou ve vaší zemi pro své smýšlení perzekvováni.

Neznáme slovo "ničení"

N. Ceaușescu

Dvou a půl hodinový rozhovor rumunského prezidenta Nicolae Ceaușesca s redaktorem *NEWSWEEKU* Kennethem Auchinclossem o vesnicích, lidských právech, budoucnosti jeho syna a o "kultu osobnosti".

NEWS: Hodně jsme slyšeli o "systemizaci" rurálního Rumunska. Mluví se o ničených vesnicích. Co doufáte, že dosáhnete?

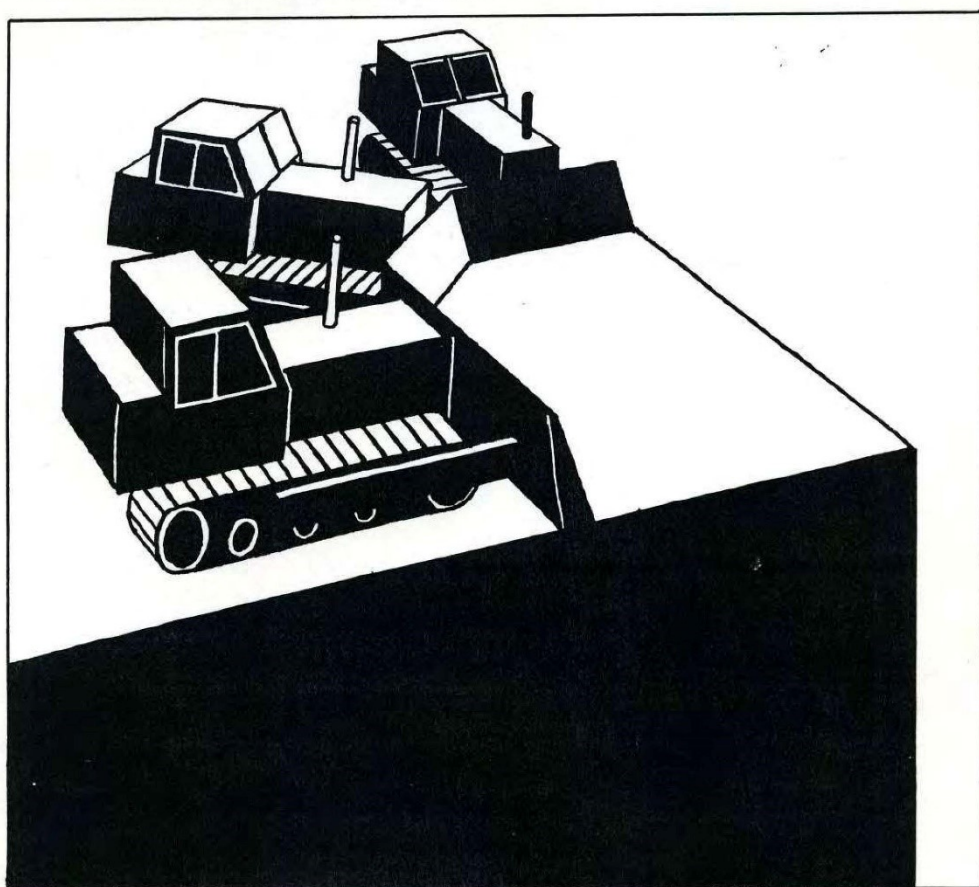
C: Před pětáctyřiceti lety bylo Rumunsko zaostalou zemí. Dnes je to socialistická industriálně-agrární země s moderním průmyslem a vyspělým socialistickým zemědělstvím. Toto vše volalo po dalekosáhlé reorganizaci všech odvětví. Naším cílem bylo setřít rozdíly mezi průmyslovými oblastmi a oblastmi s dobrými výdělky a mezi oblastmi bez průmyslu či s velmi nízkými výdělky. Na tomto podkladě jsme vytvořili nová města a městečka; obcím se dostalo také jistého rozvoje, i když pomalejším tempem. Modernizaci měst a řešení bytového problému jsme už téměř završili. Prakticky 80% městské populace žije v nových domech. Každý se může přesvědčit o výstavbě ve všech rumunských městech. Jak už jsem řekl dřív, chtěli jsme také stavět na vesnicích, abychom pomohli vesničanům k lepším domům. V tomto směru se udělalo mnoho dobrých věcí, ale stále ještě existuje velký rozdíl mezi existenčními podmínkami ve městech a na vesnicích. Chtěli bychom, aby 20 až 30% svých příjmů dostávali rolníci za práci v průmyslu, který vysoce zvýší všeobecnou úroveň života na venkově.

Současně si přejeme vybavit obce společenskými zařízeními, zajistit 10leté vzdělání - které je povinné pro všechnu mládež - a počínaje příštím rokem umožnit dětem ve venkovských oblastech navštěvovat dvanáctiletky v místě co nejbližším jejich vlastní obci. Poskytnout rovnocenné vzdělání mladým lidem na vesnicích a ve městech je jednou z našich nezbytností.

Chceme také vesničanům zajistit řádnou zdravotní službu tím, že jim poskytneme náležitá zdravotnická zařízení a lékaře, takže vesničané budou mít zdravotní péči co možná nejbližší svým domovům. Chceme rozvíjet lepší kulturně-vzdělávací činnosti - v čemž se Rumunsko pyšní dlouhotrvající tradicí. Je naším přáním, aby žádná obec nebyla bez kulturních, uměleckých a vzdělávacích organizací. Vlastně máme jednu z nejrozvinutějších kulturních činností na vesnicích, národní festival "Píseň Rumunska". Chceme rozvinout obchodní činnosti a služby. Jak sám vidíte, zamýšlíme nabídnout obcím skutečně vše, co mají lidé ve městě - kromě hluku a exhalací!

Současně plánujeme zlepšit výstavbu bytů v obcích. Zamýšlíme postavit všem vesničanům obydlí financované státem, pomoci obyvatelům venkovských lokalit postavit si pro sebe lepší domy, to vše v rámci modernějšího plánování a systemizace. Už dnes můžete vidět několik takových lokalit, další se už budují, a za dva roky uvidíte, jak se vesnice zlepší pro lidi. To je cílem našeho programu prosperity.

Samozřejmě, že potřebujeme dlouhou dobu. Ale doufáme, že do 15 či 20 let změníme radikálně vzhled obcí, výrazně pozvedneme jejich společensko-hospodářský rozvoj

R O M A N I A !

/pokr.bodu 32/

ustavilo. Manifestující vystoupili s velkým transparentem, na němž byl namalován protiválečný znak, a nápis zrušte armádu. Na hlavách měli čepice složené z papíru a kolemjdoucím rozdávali letáky o anarchii. Celé akci přihlíželi příslušníci VB, kteří však nezasáhli. Druhé veřejné setkání proběhlo na Karlově mostě v 18 hodin. Asi 20 účastníků, převážně členů MKJL si zde připomnělo, že Ota Veverka, zakládající člen tohoto klubu, je stále vězněn za účast na pietním aktu za Jana Palacha. Po přečtení petice, požadující jeho propuštění a po recitaci básně Heřmana Chromého Propuštěte vězně svědomí! se účastníci rozešli. I když uniformovaní i neuniformovaní policie byla přítomna v hojném počtu, nijak proti shromáždění nezasáhla.

33. Východočeští občané píší Nicolae Ceaușekovi

45 aktivistů nezávislých iniciativ z východních Čech se obrátilo 20. září na Nicolae Ceaușeska dopisem v němž ho vyzývají, aby učinil opatření, jež by umožnila důstojný život Dăine Corneové a zabránila opakování podobného pronásledování, zejména pokud jde o několik bývalých předních státních a stranických činitelů, kteří nedávno kritizovali rumunské vedení. Signatáři dopisu z Východních Čech mají obavy o jejich osud.

34. Marii Kaplanové odmítnuto vydání cestovního dokladu

Katolická aktivistka Marie Kaplanová podala 6.října odvolání proti rozhodnutí pasového oddělení obvodní správy SNB pro Prahu 6, jímž jí bylo odepřeno vydání cestovního dokladu, neboť "není v zájmu státu, aby vycestovala do ciziny". Marie Kaplanová v odvolání uvádí, že byla 8 let zbavena pasu a její manžel 10 let a nyní, kdy jsou oba důchodci, těšili se, že budou moci poprvé v životě cestovat spolu. Marie Kaplanová označuje tento postup za porušování čs.zákonů a mezinárodních dohod a hodlá se obrátit na OSN. Připomínáme, že v zamítavém rozhodnutí není jako obvykle uveden žádný konkrétní důvod, proč bylo vydání cestovních dokladů odepřeno.

35. Knihkupectví Karla Čapka udělilo cenu Václavu Havlovi

Vedoucí knihkupectví Karla Čapka v Praze na Vinohradech Petr Koháček předal v neděli 15.října cenu tohoto knihkupectví českému spisovateli Václavu Havlovi. Cenu předal přibližně ve stejnou dobu, kdy byla ve Frankfurtu nad Mohanem slavnostně předávána Cena sdružení německých knihkupců, udělená rovněž Václavu Havlovi, kterému nebylo umožněno vycestovat z Československa. Tato zástupná cena, jak ji Petr Koháček označil, byla symbolizována kalamářem s pozlaceným perem. Slavnostního předání se zúčastnilo asi 30 lidí, včetně několika novinářů. V krátkém projevu uvedl vedoucí knihkupectví Petr Koháček mj.toto: "Vážím si Václava Havla nejen za jeho vynikající dramatické a literární dílo, nýbrž i za jeho občanský postoj, který jej učinil symbolem demokracie v naší zemi. Jsem přesvědčen, že moji němečtí kolegové rozhodli správně a chci věřit, že není daleko doba, kdy podobnou cenu získá Václav Havel i ve své vlasti." Přítomní odeslali pohlednice se svými podpisy uvězněným redaktorům Lidových novin Jiřímu Rumlovi a Rudolfu Zemanovi do věznice v Praze-Ruzyni.

36. Čs.demokratická iniciativa protestuje proti výstavbě koksovny ve Stonavě

Ekologická sekce při Čs.demokratické iniciativě vydala 6.října t.r. prohlášení, v němž se staví za protestní akce Seceromoravského ekologického klubu proti výstavbě koksovny ve Stonavě. Připomíná, že výstavbou je porušována sanfranciská deklarace, podle níž obyvatelé postižených oblastí mají právo veta pokud jde o rozhodnutí o výstavbě ekologicky škodlivých staveb. Ekologická sekce uvádí, že je nutné vytvořit společnou čs.-polskou komisi, která by projekt posoudila, a do té doby nelze ve výstavbě koksovny pokračovat.

situaci
zpráva:

RUMUNSKO:

V poslední době se v Evropě často hovoří o "společném domě". Nastává prý věk, ve kterém by měly evropské státy všestranně spolupracovat. Ale je jedna země, která stojí stranou. Rumunsko se svým vládcem Ceaucescu. Nejen, že se tato země zavřela před světem a její vládnoucí elita odmítá jakýkoli konstruktivní dialog, ale dochází v ní též k závažnému porušování lidských práv, k úpadku kultury, lidé hladoví a mrzou. Porušování práv provází občana Rumunska celým životem. Ženy jsou nuceny přivést na svět minimálně čtyři děti. Kvůli katastrofální lékařské péči je kojenecká úmrtnost velmi vysoká. Děti ve školním věku jsou na jaře a na podzim používány jako bezplatná pracovní síla při polních pracích. V ten čas nenavštěvují školu. Lidé trpí nedostatkem léků. Provoz sanitek je omezen kvůli nedostatku benzínu. K lidem starším sedmdesáti let lékařská služba vůbec nevyjíždí. Rumunské obchody jsou prázdné, nedostatek potravin tíživý. Vesnice musí odvádět téměř všechnu svou produkci státu, ale tato produkce je nízká a lidé ve městech a ve vesnicích hladoví. Rumunská domácnost nesmí spotřebovat víc než 30 kWh elektrické energie měsíčně. Dodávka plynu i elektřiny je často přerušovaná, v některých vesnicích po většinu týdne. Veškerá umělecká tvorba se směřuje na výrobu od Ceaucescu a jeho rodinu. V Rumunsku jsou všechny psací stroje v evidenci policie. V zemi panuje policejní teror, bití a mučení patří k běžným praktikám. Lidé prostě mizí a po čase se jejich příbuzní dovídají, že zahynuli v kriminále. Ceaucescu se rozhodl zlikvidovat osm tisíc vesnic. Akce je namířena proti národnostním menšinám. Vesnice mají být srovnány se zemí a lidé přestěhováni jinam, do panelových domů. Nebudeme moci dříve hovořit o zlepšování vztahů v Evropě, dokud budou existovat systémy jako v Rumunsku. A proto by měl svět projevit všemi dostupnými prostředky svou solidaritu s rumunským lidem, který už je tak ubit, že zřejmě rezignoval. Bylo by třeba navázat dialog s rumunskými občany nesoroveditelnosti dříve než navždy zmizí v žalářích. Je nutné si uvědomit, že jejich podmínky k projevení názoru jsou mnohem horší než podmínky jejich kolegů v jiných východoevropských zemích. To, že neslyšíme z Rumunska žádný hlas odporu, neznamená, že neexistuje. To je velmi varující! Což by si měla uvědomit celá civilizovaná Evropa.

-js-

Z P R Á V Y V I A P R A H A

H 009/89 26.4.'89

Dne 23. 3. uplynulo 24 let ode dne, kdy byl Nicolae Ceaucescu zvolen generálním tajemníkem rumunské komunistické strany. Při této příležitosti uspořádala skupina Romania Libera protestní akci. Tato skupina vyvíjí činnost zejména mezi rumunskými uprchlíky v Maďarsku. Přes silný déšť se shromáždilo před rumunským velvyslanectvím asi 200 její členů.

- 64 -

příležitosti Spojené národy vyslyšely jako svědka představitel Charty 77. Únorové číslo odborového časopisu "Free Trade Union News" přináší text Charty 77 s předmluvou dr. Jiřího Horáka, tajemníka Rady svobodného Československa a další dokumenty o boji za lidská práva v Československu, Polsku a Chile.

Světověznámý americký dirigent Leonard Bernstein odřekl svůj původní závazek dirigovat Beethovenovu Devátou symfonii na pražském hudebním festivalu "Pražské jaro" jako svůj projev solidarity s těmi, kdo jsou v Československu pronásledováni pro své názory.

Orgán Komunistické strany Španělska "Mundo Obrero" odsuzuje velmi ostře postup čs. úřadů vůči signatářům Charty 77 a označuje jej za "antisocialistický", zatímco vyslovuje svou solidaritu všem, kdo bojují za občanská práva. Členka vedení KS Španělska Pilar Bravo prohlásila 16. února na madridské universitě, že "dopad hnutí Charty 77 je takový, že může zahájit kritické a obrodné hnutí v celém socialistickém táboře". Kritizovala otevřeně SSSR a země Východní Evropy za to, že potlačením svobody tisku a kontrolou tiskacích a rozmnožovacích strojů "brání lidu, aby se mohl vyjádřit".

235 pokrokových řeckých intelektuálů, mezi nimiž přední umělci, vědci a novináři, členové levicových stran, včetně KS Řecka (t. zv. vnitřní) vydalo v Aténách prohlášení na podporu Charty 77. Právě se v něm m.j. "Socialismus je neoddelitelný od svobody, neboť právě on se zrodil z potřeby respektovat a uplatnit občanská práva a demokratické svobody".

Ve Varšavě, Budapešti, Bukurešti, Bělehradě a Moskvě...

Nebývalý ohlas vyvolala Charta 77 v zemích Východní Evropy přesto, že její text nebyl uveřejněn v tisku těchto zemí. Jménem Výboru pro obranu občanských práv v SSSR vyslovil solidaritu sovětských přátel akademik Andrej Sacharov. Po něm pak podepsalo prohlášení solidarity přes 80 sovětských občanů, kteří jsou známí svým angažováním v boji za respektování helsinských dohod a demokratických svobod.

Také polský Výbor na obranu pronásledovaných dělníků zaslal mluvčím Charty 77 projevy solidarity a podpory. Pavlu Kohoutovi poslal dopis 32 maďarských intelektuálů, kteří v něm prohlašují, že "obrana občanských a lidských práv je společnou věcí pro všechny národy Východní Evropy". 93 jugoslávských intelektuálů vyjadřují ve svém dopise, zasláném mluvčím Charty 77 svoji solidaritu a přesvědčení, že hnutí v Československu se nenechá odradit pronásledováním. Mezi signatáři tohoto dopisu jsou známí spisovatelé Cvetkovič, Mojkovič, Kalezić, univerzitní profesori, mezi nimi také členové skupiny "Praxis" Stojanovič, Golubovič, Životić a Popov, malíři a sochaři, právníci a novináři, mezi nimi členové redakce bělehradského rozhlasu a předních časopisů Politika a Nin. Známy rumunský spisovatel Paul Goma poslal Pavlu Kohoutovi dopis, ve kterém jej ujišťuje, že na straně Charty 77 "stojí v duchu mnozí, velmi mnozí rumunští intelektuálové, i když třebaš nemohou připojit svůj podpis k mému".

PALACH PRESS

Čtenáři Listů se často setkávají u mnoha článků se značkou © Palach Press. Jsou to většinou články, které pocházejí od autorů z Československa. Značka znamená, že za jejich autenticitu přebírá ručení tisková agentura Palach Press, která také musí být požádána o práva na přetištění nebo jakékoliv jiné použití dotyčného článku či dokumentu.

Agentura Palach Press byla zřízena v roce 1976 s cílem rozšiřovat ověřené informace, články, dokumenty a jiné materiály o Československu pro západní tisk a ostatní sdělovací prostředky. Její potřeba byla vyvolána tím, že autoři z Československa nemají většinou možnost se bránit proti svévolnému používání jejich článků či rukopisů i proto, že použití takových článků pro západní tisk vyžaduje většinou jejich redigování, překlad, vysvětlující poznámky pro západního čtenáře atd.

V poslední době může agentura Palach Press nabízet také články a dokumenty z Polska i některých dalších zemí Východní Evropy.

Agentura Palach Press vydává pravidelně tiskový bulletin v angličtině, kterým informuje tisk o posledních událostech v Československu a Polsku, o dokumentech, které byly v těchto zemích uveřejněny, o literárních pracích autorů, kteří postoupili svá práva agentuře. Na základě tohoto bulletinu si mohou noviny objednat plný text článků nebo dokumentů v češtině nebo v anglickém či jiném překladu. Kromě toho vydává Palach Press tiskové zprávy o důležitých událostech nebo dokumentech a pro zájemce zařizuje zvláštní služby jako články, analýzy, dokumentaci tiskovou i fotografickou a pod.

S agenturou spolupracují jak čeští, tak angličtí novináři. Její adresa je: Palach Press Ltd, 145 Gray's Inn Road, London WC 1 X8UB, Anglie.

Svět

Ota Ulč

Jak kdo bude pohřbívat koho

"Pohřbíme vás!" hrozil kapitalistickému světu Nikita Sergejevič Chruščov. Věštec ve špatně strážných šatech, bušící botou v ruce na zasedání OSN byl víc populární v nepřátelské cizině než doma v první zemi socialismu. Však kapitalisté, a Američané především, si prozatím nikdy nenechali ujít příležitost dělat si nehorázné iluze o všech sovětských vládcích. Franklin D. Roosevelt se mermomoci snažil objevit laskavost v duši Stalina, křesťanského gentlemana, však bývalého to studenta bohosloví, (pochybovačům doporučuji nedávno vyšlou knihu *Roosevelt and Stalin: The Failed Courtship*, napsal ji známý vědec Robert Nisbet.) Cyrus Vance, ministr zahraničí prezidenta Jimmy Cartera, se vyjádřil o Leonidu Brežněvovi jako "člověku, který sdílí naše sny a touhy". Senátor George McGovern, kandidát na prezidentský úřad v r. 1972, charakterizoval velkokřezníka Pol Potu jako pokrokového rurálního reformátora.

A teď máme Mišu, který se dovede obléci, nesundává si střevice na mezinárodních zasedáních, nehrozí nukleárním zánikem, a rozhodně se vyzna lip v zacházení se západními smlouvami prostředky než se sovětskou ekonomikou. "Představte si, že by se mimoplanetární loď přiblížila k naší zemi a vyslala výzvu 'Vezměte nás k vašemu vůdci.' Kdo by to byl? Michail Sergejevič Gorbáčov, naprosto bez pochyb," čteme v *New York Times* (21. května 1989). Gorbáčovova popularita není závratně vysoká jen v západním Německu, kde by si ho dychtivě zvolili za kancléře. V USA ho účastníci vědecké konference v Charlottesville, stát Virginie, vyhodnotili jako nejdůvěryhodnějšího předáka, usilujícího o světový mír. Helena Caldicottová, známá australská bojovnice za mír, po setkání s Gorbáčovem ho přirovnala k Ježíši Kristu.

***

Nikita Sergejevič kdysi světu sliboval, že v r. 1970 Západ přežene nejen ve výrobě oceli, ale i másla a masa a brzo brzičko vědecky komunismus vybuduje.

Víme, jak to dopadlo. Místo ráje na zemi sovětské hospodářství trapně chradne, s výjimkou vojenské moci SSSR připomíná rozvojovou zemi — a *seriously deformed giant*, monodimenzní, podstatně zmračený gigant. V r. 1987 veškerý sovětský zahraniční obchod dosáhl v tvrdých valutách sumy mezi 30 a 35 miliardami

dolarů — čili méně než polovinu ročního obrátu americké automobilky. V r. 1989 se příjem sčítá na 23 miliard a z toho 18 miliard pozdě uplácení zahraničního dluhu. "Jsme na pokraji propasti," Gorbáčov se ne jednou vyslovil.

Gorbáčov přece nezapočal se svou glasností a perestrojkou proto, aby komunistický systém rozmontoval — ale naopak, aby ho zachránil. Přece si nemyslí, že se pouští do nějaké demokratizace proto, aby se nám zalíbil, *to do us a favor*, "pokud jsem se o osvětu v jednom americkém televizním interview

Pokusil nepřilít přesvědčivě: však my uprchlíci jsme nemožné předpokládali, že ano. Vesměs marně pak volání a odvolávání na sovětské zdroje a autority, které se občas vytasí s fakty, za něž zpravidla byl a třeba někde ještě je kriminál (trestný čin "honorování státu světově socialistické soustavy", paragraf 104 čs. trestního zákona, odněti svobody až na dvě léta). Ministerský předseda Ryzkov přiznal, že v první zemi socialismu 40 milionů obyvatel žijí v bídě. Člen politbyra, konzervativce Ligachev přiznal, že 40 procent sovětských škol je bez splachovacích záchodů. Dozvídáme se, že v rámci plně zaměstnanosti je v Uzbekistánu milion nezaměstnaných. V rámci bezplatného zdravotnictví se musí platit, aby se pacientu nějaké péče vůbec dostalo.

Sovětský svaz ovšem nemá na tyto potíže růstu monopol. Ať se vymýšlí, jak se vymýšlí, dosud se magická reforma nikde nepovedla. Od člena maďarské Akademie věd jsem se dozvěděl, že už teoreticky probídal sedmdesát různých modelů, od španělského po jihokorejský. V Jugoslávii socialisté experimentují už čtyři desetiletí s výsledky k pláči. Nick Eberstadt, pracovník harvardské univerzity, Center for Population Studies, vydal knihu *The Poverty of Communism* — tedy o chudobě komunismu. Přináší důkazy a úspěšně demoluje mýtus o marx-leninských režimech sice ne příliš svobodných, ale zato zaručujících tzv. ekonomická práva, bezplatné školství a zdravotnictví, například Castrova Kuba, jen se podívejte. Autor se tedy podrobně podíval a dokumentoval. Za diktátora Battisty Kuba měla jeden z nejlepších systémů školství a zdravotnictví v celé latinsko-americké oblasti. Zásluhou budování vědeckého socialismu Kuba teď pokulhá za Kostarikou, Panamou a za Chile diktátora Pinocheta. Per capita příjem klesl z tre-

tiho místa na patnácté místo v oblasti. ("Mohu vám dát jen jednu radu: nebudujte socialismus," čínský předák Deng nedávno údajně doporučil návštěvníkovi, marxistickému prezidentovi z Mozambiku.)

***

Rumunské ministerstvo zdravotnictví vydalo v r. 1985 edikt, doporučující národu pojídat kůru ze stromů — užitečný to prý doplněk národní výživy.

Z Bukurešti k nám na univerzitu přijel významný muž, Silviu Brucan, bývalý velvyslanec ve Washingtonu, teď bývalý šéfredaktor hlavního stranického deníku *Scintera*, posléze profesor socialistických věd na nejvyšší úrovni. V přednášce shrnul poznatky své nové knihy s titulem *World Socialism at the Crossroads: An Insider's View* (Prager, 1988, str. 168) čili o světovém socialismu na rozcestí, tak jak to vidí osoba zasvěcená. Knihu jsem zrovna recenzoval pro jeden časopis, takže jsem poslouchal zvlášť bedlivě. Brucan vysvětlil úpadek v táboře míru novinkou, kterou klasici nepředvídali — totiž vědecko-technickou revolucí. Než k ní došlo, socialistické země dosahovaly vysokého procenta růstu, pomalu ale jistě doháněly kapitalistické země — a teď bác. Existující systém není schopen změnu absorbovat, propast mezi východním a západním hospodářským výkonem se teď stále zvětšuje. Pak tu máme výsledky, že ostrůvek Singapur, obyvatel všeho vstupu dva a půl milionu, vyváží do západního světa o 20 procent víc strojů než všechny země tábora míru a socialismu dohromady. Nelze předpokládat pokrok za podmínek intelektuální represe. Renegance se rovněž nepovedla tam, kde převládala inkvizice. Zastaralá je oblast jak ekonomická tak politická, Gorbáčov to dobře ví a teď jako Systos miní systémem pohnout.

A že za tyto hereze prostorožekho Rumuna v jeho despotické vlasti dosud nezlikvidovali, divil jsem se.

Pár měsíců poté proskočila zpráva, že Brucan se podílel na formulaci otevřeného dopisu, vyzývajícího Ceauscesca, aby už konečně přestal se svým předpotopním způsobem vládnouti. Dopis podepsalo šest odvažlivců, včetně bývalého ministra zahraničních věcí. Všech šest pak z Bukurešti zmizelo — bylo zmizeno — někam pryč na nevidlý venkov.

***

Gorbáčov (Ježíš Kristus) se pustil do práce na mnoha vinicích: někde důkladněji, jinde spíš ledabyle. Dovoli rehabilitaci Bucharina, ale nikoliv Trockého. Místo leninského demokratického centralismu se smí mluvit